

Josip Bašić Bepo

MOLAT U DRUGOM SVJETSKOM RATU 1941.-1945.

Tragovima događaja

2010.

MOLAT U DRUGOM SVJETSKOM RATU
1941.-1945.

Tekst: **JOSIP BAŠIĆ BEPO**

Nakladnik: **HRVATSKA UDRUGA LOGORAŠA ANTIFAŠISTA U
TALIJANSKOM KONCENTRACIJSKOM LOGORU MOLAT**

Za nakladnika: **BORIS BARABA**

Urednik: **VLADIMIR ALAVANJA**

Predgovor: **VLADIMIR ALAVANJA**

Lektor: **PROF. MARIJA RUŠEV**

Prijevod dokumenata s talijanskog: **PROF. NEDA BARIČEV**

Prijevod sažetka na talijanski: **MANUELA KOTLAR**

Grafičko i likovno oblikovanje: **FG GRAFIKA ZADAR**

Tisak: **FG GRAFIKA ZADAR, 2008.**

Naklada: **100**

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Znanstvena knjižnica Zadar

UDK 94(497.5)(210.7 Molat)"1941/1945"

BAŠIĆ, Josip-Bepo

Molat u Drugom svjetskom ratu 1941 - 1945: tragovima događaja / Josip Bašić-Bepo ; <prijevod dokumenata s talijanskog Nada Baričev; prijevod sažetka na talijanski Manuela Kotlar ; predgovor Vladimir Alavanja>. - Zadar : Hrvatska udruga logoraša antifašista u talijanskom koncentracijskom logoru Molat, 2008. - 212 str. : ilustr. ; 21 cm

Bibliografija.

ISBN 978-953-55270-0-8

120930069

Josip Bašić – Bepo

**MOLAT U DRUGOM
SVJETSKOM RATU 1941.-1945.**

Tragovima događaja

Zadar, 2008.

PREDGOVOR

Josip Bašić Bepo napisao je povjesno-memoarsko-autobiografsku knjigu o događanjima u mjestu Molatu pred Drugi svjetski rat, tijekom Drugog svjetskog rata, njegovom radu na organiziranju Pokreta otpora, zatočeničkom, logoraškom, i ratnom putu.

Autor ne navodi znanstveni aparat iz kojeg čitatelj može vidjeti povjesna vrela i provjeriti povjesnu istinitost njegovih tvrdnji, ali zato navodi osnovnu relevantnu literaturu iz koje je crpio podatke, tako da se čitatelj uz malo truda može lako uvjeriti u točnost podataka i pak ako želi, može produbiti saznanja o problematici koju obrađuje.

Posebno je dragocjeno što o nekim događajima autor sam svjedoči, prenosi sjećanja na razgovore koje je vodio sa svojim sumještanima ili je, što je još dragocjenije, sačuvao njihove pisane bilješke o tim događajima.

Za događanja u razdoblje njegove internacije u koncentracijskim logorima na tlu Italije moramo vjerovati njegovim riječima, ali i tu nam autor pomaže u vjerodostojnosti, jer je u knjigu uvrstio osobne dokumente i fotografije iz osobne arhive i time dokumentira njegov zatočenički, logoraški put. Zbog navedenog ova knjiga ima elemente autobiografije.

Knjiga je popraćena popisom skraćenica, bez toga, bi knjiga mlađim i nadolazećim generacijama bila nerazumljiva.

Za nestrpljivog čitatelja ili pak onog čitatelja koji ne-ma dovoljno vremena da pročita cijelu knjigu autor je napisao sažetak knjige, i što je posebno vrijedno sažetak je preveden na talijanski jezik, tako da se svjetska struč-na i znanstvena javnost može poslužiti knjigom.

Za novije generacije koje uglavnom komuniciraju vi-zualno, kompjutorski, uvid u knjigu omogućiti će i sam pogled na brojne fotografije, što knjigu čini malom foto-monografijom.

Unatoč svih strahota, koje je autor kao mladić, može-mo reći golobradi dječak od 16 godina, proživio, u tali-janskim fašističkim koncentracijskim logorima, knjiga odiše ljubavlju, pozivom na mir među ljudima i narodim. Autor ne osuđuje talijanski narod već njegove fašističke vođe, koji su sve te strahote smislili, organizirali i provo-dili, najprije nad svojim narodom, a potom i nad drugim ratom okupiranim narodima. Taj odnos autora, može se primijeniti i na mnoga druga povjesna zbivanja tijekom raznih povijesnih razdoblja i prostora, čime knjiga šalje univerzalnu humanističku poruku.

Vladimir Alavanja

RIJEČ AUTORA

Na objavljivanje knjige "Molat u drugom svjetskom ratu" potakla me je želja da predočim novim generacijama Molata i šire povjesnu istinu koju je ovo malo ustaničko mjesto doživjelo za vrijeme okupacije ovih prostora 1941.-1945. godine.

O otocima zadarskog arhipelaga dosta je napisano, ali nedovoljno o detaljima koji su bili specifični za svaki otok pojedinačno. Tematika je obrađena po redu događanja s mnogo dojmova, teških trenutaka i doživljaja praćenih emocijama. Otok Molat je poznat duž čitave Hrvatske i šire po zloglasnom koncentracijskom logoru smrti koji je talijanski okupator uspostavio 1942. godine. Otok patnji i suza na kojem su nedužni zatočenici umirali od gladi, bolesti, batina, a mnogi bili strijeljani kao taoci na nepoznatim stratištima. Mnogi su iz ovog logora bili transportirani u koncentracijske logore duž čitave Italije, preživljavalii teške trenutke (represije) koje je nad njima provodio fašistički okupator. Mnogi su tamo ostavili svoje kosti.

Na Molatu je još prije Drugog svjetskog rata djelovala skojevska organizacija. Okupacijom ovih prostora, molatska organizacija pred sam rat prelazi u vojnopolitičko rukovodstvo, djeluje ilegalno, priprema mladež za odlažak u NOB.

O djelovanju i širenju revolucionarnih ideja u Molatu koristio sam podatke iz materijala druga Mirka Bašića sve do njegovog odlaska u NOB 1941. godine, zatim nosioca spomenica 1941. drugova Josipa Mračića-Bepa, Rudija Bašića, Srećka Baranića, Vinka Španića i drugih sudionika NOB i pokreta u Molatu. Zatim od drugova Marjana Žuvića (Karla) i Rikarda Sutlovića s Velog Iža i Šime Lukina s Malog Iža, gdje su revolucionarne ideje imale veoma zapaženo mjesto na širem zadarskom području. Nadalje, osobni doživljaji i sjećanja koja su pratila događanja na Molatu te u koncentracijskim logorima na Molatu i u Italiji čiji sam bio zatočenik, pa sve do povratka u domovinu i oslobođenja zemlje od okupatora. O bitkama za oslobođenje Dalmacije, čiji sam bio sudionik, koristio sam podatke iz knjige "Povijest Osmog dalmatinskog korpusa 1943.-1945." autora Nikole Anića.

Prvi dio

MOLAT POD TALIJANSKOM OKUPACIJOM

Molat, otok u Zadarskom arhipelagu između Virskog mora na sjeveroistoku i otvorene pučine Jadranskog mora na sjeverozapadu. Administrativno potpada gradu Zadru. Od Zadra udaljen 18 nautičkih milja. Na otoku se nalaze tri naselja: Molat, Brgulje i Zapuntel. Pred Drugi svjetski rat u naselju Molat živjelo je 450 žitelja.

MOLAT POD TALIJANSKOM OKUPACIJOM

Drugi svjetski rat počeo je 1939. godine, napadom Njemačke na Poljsku. Iste godine Italija je napala Albaniju i okupirala je. Pokušaj Italije da okupira Grčku nije uspio. Stvaranjem osovine Rim-Berlin-Tokio 1936. godine, Italiji je dano pravo utjecaja na Jadran i Balkan.

Talijanska politika i njene pretenzije za ovim prostorima Jadrana datira još iz daleke prošlosti, a naročito od 1922. godine dolaskom na vlast ekstremne nacionalističke stranke (PARTITO NAZIONALE FASCISTA) na čelu s Benitom Mussolinijem. Navedena fašistička stranka dala je utočište ilegalnoj ustaškoj organizaciji na čelu s dr. Antonom Pavelićem na svojoj teritoriji i omogućila im formiranje vojnog logora pred sam Drugi svjetski rat. Napadom Njemačke i Italije na Kraljevinu Jugoslaviju 6. travnja 1941. godine, dr. Ante Pavelić sa svojim ustašama vraća se iz Italije u Hrvatsku i 10. travnja 1941. godine proglašava Nezavisnu Državu Hrvatsku uz suglasnost Njemačke i Italije i postaje njen satelit. Kraljevina Jugoslavija je za nekoliko dana kapitulirala, a njeni okupatori Njemačka i Italija koriste pogodnu situaciju pod parolom "podijeli pa vladaj". Raspadom Kraljevine Jugoslavije, na Balkanu se susreću različite vojske neprijateljski raspoložene jedna prema drugoj. Na prostoru Srbije formiraju se vojno-četničke formacije na čelu s Dražom Mihajlovićem, a na

---

---

ovim prostorima Dalmacije, četničke formacije pod komandom poznatog zločinca popa Momčila Đujića. Na ostalim prostorima Hrvatske, formiraju se ustaške i domobranske vojne formacije pod patronatom Njemačke. Ugovorom između Kraljevine Italije i Nezavisne Države Hrvatske od 18. svibnja 1941. godine, Dalmacija je dana Italiji (Akt XIX br. 452). Bio je to akt izdaje hrvatskog naroda na ovim prostorima. Dalmacija je anektirana sa sjedištem guvernerata u Zadru. Formirane su tri provincije; Zadarska, Splitska i Kotorska. Svaka provincija je imala: Prefekture (tjela opće civilne uprava) i Kvesture (tjela policije). Vojni zapovjednici su obavljali svoje poslove. Spomenute provincije bile su dio Kraljevine Italije.

Postojeće stanje narod Dalmacije nije prihvatio. Poziv Komunističke partije Hrvatske i njen proglašenje narodu da se digne na ustanak protiv okupatora i domaćih izdajnika urodili su plodom. Narod Dalmacije i drugih prostora Hrvatske s oružjem u ruci kreće u antifašističku borbu koju vodi sve do oslobođenja.

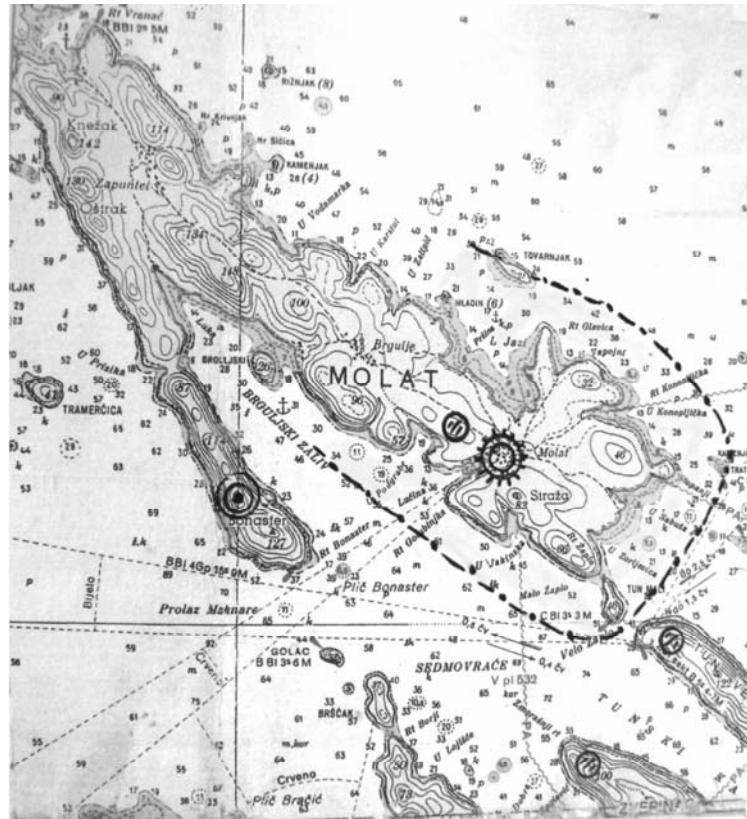
U takvim ratnim okolnostima, Molat se je našao u talijanskoj prvoj okupacijskoj zoni. Već 11. travnja 1941. talijanski okupator iskrcao se je na otok Molat u uvali Jazi na sjevernom dijelu otoka. Tijekom iskrcavanja neprijatelj nije naišao na otpor jugoslavenske vojske. Vojska je bila u rasulu i napustila je otok prije iskrcavanja agresora. U mjestu je ostalo nekoliko žandara i financa od kojih su se neki stavili u službu okupatora. Slučajno sam se našao s prijateljima u navedenoj uvali. Iskrčali su se s broda zvanog "Dragamina" u formaciji jednog voda. Bio je to vod karaninjera. Vod se je postrojio u kolonu po dvojica i krenuo u pravcu sela. Kad su stigli u blizinu centra (Trzna), od strane zapovjednika voda pala je komanda da idu paradnim korakom. Kad su mještani čuli za njihovo iskrcavanje,

---

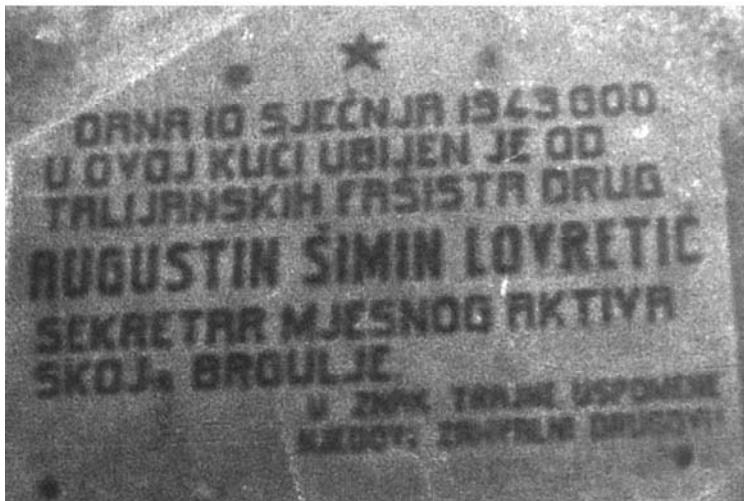
u selu je nastao tajac. Ljudi su se povukli u svoje kuće i time iskazali svoj protest i mržnju prema okupatoru. Dolaskom voda u centar sela, zapovjednik karabinijera Marascialo Rozze Ballila, pozvao je glavara sela Domenika Dundovića, tražeći od njega da pozove mještane na ceremoniju podizanja talijanske zastave na stup (štandarac) koji je stajao u centru. Mještani se tom pozivu nisu odazvali, bojkotirajući na taj način sam čin podizanja zastave. Nakon podizanja zastave, vod karabinijera razmjestio se je u Seoski prosvjetni dom, a stožer karabinijera u žandermejsku zgradu u uvali Jazi, sve do vremena uspostave koncentracijskog logora u uvali Jazi u lipnju mjesecu 1942. godine, kada je premještena u kuću Mirka Bašića, prvo borca ovog mjesta. Familija Mirka Bašića bila je izbačena iz kuće i smještaj našla u kući Celeste Kaštelanić. Okupator je s pročelja zgrade naslov "Seoski prosvjetni dom" izbrisao, a ispred zgrade doma podigao fašistički spomenik. Uspostavom koncentracijskog logora, okupator je na Molatu postupno pojačavao vojni garnizon. U 1942. godini na Molatu je bilo 500 vojnika kombiniranog sustava i 180 karabinijera koji su osiguravali koncentracijski logor. Raspored okupatorskih jedinica u Molatu bio je kako slijedi:

- Baterija obalne artiljerije na brdu Hrica, Tun Veli i otok Zverinac;
- Mornarička postaja motrenja na poluotoku Banastar;
- Odjeljenje financa u uvali Lučina u kući vlasnika Matešića;
- Kopnena vojska – grenadiri na početku u zgradi Prosvjetnog doma sa stožerom, a kasnije po nekim seoskim kućama i u izgrađenim vojnim objektima na brdu Hrica i u Selu;
- Uprava koncentracijskog logora u žandarmerijskoj zgradi u uvali Jazi;

- Okupatorsko uporište
- Obalna artiljerija
- Postaja motrena
- — Zona zabrane plovidbe

Raspored okupatorskih snaga

Kuća Mirka Bašića u kojoj je bila smještena karabinjerska postaja – Spomen – ploča posvećena sjećanju na mučko ubojstvo Augustina Šimuna Lovretića iz Brgulja

---

– U blizini zgrade uprave koncentracijskog logora podignuta je baraka za smještaj karabinijera;

– Pekara u kući Celestina Matulića, prvoborca ovog mesta. Bojeći se eventualnog upada partizana, okupator je ispred seoskog prosvjetnog doma podigao kameni zid na kojem je ugradio puškarnice. Ulaz u plac oblikovao je u cik-cak liniji.

Morski prolaz "Maknare" osiguravan je artiljerijom postavljenom na otočiću Tun veli i na otoku Zverincu. Kontrola akvatorija provođena je patrolnim brodom koji je po red naoružanja bio opremljen reflektorom. Brod je bio privezan u uvali Lučina. Sve čamce mještana okupator je stavio pod svoju kontrolu u uvali Lučina i tako sprovodio strugu kontrolu na moru. Takvim rasporedom, čitav je otok pa i šire područje bilo pod okupatorskom kontrolom. Približavanje otoku plovilima bilo je označeno granicama. Plovila se nisu smjela zadržavati ni ploviti bliže od 300 metara od obale. Sa sjeverne strane gdje je bio smješten koncentracijski logor, granica je bila omeđena otočićem Tovarnjak. Nitko od mještana sva tri sela na otoku nije smio napušтati otok bez dozvole karabinijera /lasciapssare/. Od prvih dana okupacije uspostavljen je policijski sat od 18.00 sati do 6 sati ujutro. U sklopu svoje angenturne propagande, a u cilju svoje neposredne sigurnosti, veoma je bio angažiran na dobivanju podataka o eventualnom postojanju partijske i skojevske organizacije u mjestu. Do tih podataka nikada nije došao, zahvaljujući strogom ilegalnom djelovanju organizacija, kao i mještana koji su bili na strani Narodnooslobodilačkog pokreta. Bili su veoma bijesni tražeći oružje koje je napustila mornarička postaja na Banastru. Da bi pronašli oružje, oglasom su dali upozorenje i odredili rok vraćanja oružja.

Okupacijom ovih prostora, okupator uspostavlja svoje zakone, prijeke sudove. Uvodi talijanski jezik kao službeni.

Uspostavlja škole na talijanskom jeziku i dovodi učitelje iz Italije. Molat preimenuje u Melada.

Od prvih dana okupacije okupator je pokušavao pridobiti mještane na svoju stranu, propagirajući i veličajući Italiju, nudeći navodno bolji život, zaposlenje i slično. U tu svrhu mještanima je dijelio provijant i hranu.

U svojoj strategiji cilj mu je bio: anektirane krajeve talijanizirati, a one koji ne slušaju iseliti, i na ove prostore do seliti Talijane sa svog južnog područja i s otoka Sicilije.

Narod ovoga kraja masovno kreće u borbu protiv okupatora i njegovih satelita. Slabo naoružani u borbi protiv okupatora, ali odlučni i moralno jaki, uspjeli smo se suprotstaviti okupatoru i osloboditi zemlju uz ogromne žrtve.

Pokušaji okupatora da pridobije narod na svoju stranu su propali. Okupator mijenja svoju strategiju i prelazi na metode zastrašivanja i represija prema svakome tko ne poštuje njihove zakone. Primjenjuje silu: slijede hapšenja, ubijanja nedužnih ljudi, masovna hapšenja porodica partizanskih boraca i odvođenja u koncentracijske logore smrti. Među poznatim logorima smrti bio je i molatski logor koji je okupator uspostavio u lipnju mjeseca 1942. godine.

U susjednom mjestu Brgulje talijanski vojnici strijeljali su 8 taoca dovedenih iz zadarskog zatvora. Vojnici su mještane istjerali iz kuća da gledaju strijewljanje. Bilo je to 19. ožujka 1943. godine.

ORGANIZIRANA DJELATNOST KPH I SKOJ-a

Ovo ustaničko mjesto ima bogatu revolucionarnu prošlost. Revolucionarne ideje dobivaju podršku još 1937. godine. Iste godine organiziran je mjesni aktiv mladeži od 5 članova i 5 čitateljskih grupa. Sveukupno bilo je učlanjeno u Narodnu čitaonicu Seoskog prosvjetnog doma 20 mlađih članova. Čitaonica u Molatu djeluje od 1933. godine.

Seoski prosvjetni dom sagrađen je 1926. godine

U prvi upravni odbor čitaonice birani su:

1. Ante Bašić
2. Mate Barićev
3. Šime Barićev
4. Petar Baranić
5. Domeniko Dundović
6. Josip Jurov
7. Ante Stamać-Tonči.

Odbor je izabran 1934. godine. Čitaonicu je vodio Para-da Stanko. Ubrzo dom postaje žarište masovnog rada lijevog pokreta mladeži Molata.

Program i materijal za ideološki rad, aktiv je dobivao preko sekretara aktiva Mirka Bašića, koji je organizacijski pripadao šibenskoj gimnaziji koju je poхађao. Kao član revolucionarnog pokreta mladeži šibenske gimnazije, Mirko utire put razvoja ideja i programa SKOJ-a. Pored Mirka, utjecaj na lijevu orijentaciju mladeži imao je i član KPJ Marko Magaš. U dva navrata Marko je bio protjeran iz Beograda na Molat. Po zanimanju je bio stolar.

Na širem prostoru susjednih otoka zadarskog arhipela-ga, u širenju revolucionarnih ideja treba istaknuti radnike povratnike iz Amerike: Žuvića Marijana (Karla), Šimu Lu-kina-Babca, s otoka Iža i Baru Burčula s područja Biogra-da, koji je još 1934. godine formirao grupe simpatizera.

Mladež Molata u uvjetima ilegalnog djelovanja, kroz aktive, čitateljske grupe i individualno, koristi se literaturom lijevo orijentiranih pisaca kao: Historija SKP/b, Politička ekonomija (Segal), Razvitak društva (Filipović), Ma-lograđanin (M. Gorkoga), Što da se radi (V. Lenjin), Žena i socijalizam (Bebel), Putovanje po Sovjetskom Savezu (Cesar), Kuća oplakana (Čolaković), Rat i mir (L. Tol-stoj), Mati (M. Gorkog) i druga literatura.

U dramskim sekcijama koristila se literatura Ivana Cancara "Sluga Jernej", Kočićev "Jazavac pred sudom" i druga djela. U domu, pored dramske sekcije, djelovala je šahovska sekcija te pjevački i tamburaški zbor.

Sredinom godine 1939. dolazi do formiranja aktiv-a SKOJ-a u Molatu. Na inicijativu Mirka Bašića, skojevca iz Šibenske gimnazije, a u dogovoru i suglasnosti druga Petra Grubišića, člana okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju, u aktiv su ušli:

Mirko Bašić – sekretar, i članovi:

Rudi Bašić

Josip Mračić-Bepo

Srećko Baranić

Celestin Matulić.

Na svom programu, aktiv SKOJ-a je u kratko vrijeme uspio okupiti mladež Molata i do konca 1941. godine učlaniti 36 članova i formirati 5 aktiv-a SKOJ-a. Od ranije formirani aktiv SKOJ-a prelazi u mjesni komitet.

Formiranjem više aktiv-a, osjetila se potreba povezivanja organizacije s organizacijom Velog i Malog Iža, čija je revolucionarna djelatnost bila jača i masovnija. Samoinicijativno, mjesni komitet SKOJ-a donosi odluku, da jedna grupa mladeži, skojevaca posjeti otok Iž. Šibenik, kao administrativni centar bio je daleko. U grupi koja je otišla na otok Iž bili su: Rudi Bašić, Srećko Baranić, Josip Mračić-Bepo, Celestin Matulić, Rudi Baranić, Ivan Jurov, Leopold Španić, Ivan Dujmov, Karmelo Mračić i Rino Španić – harmonikaš.

Na Iž se krenulo čamcem K. Mračića. Na Ižu su se sastali s rukovodstvom partiske i skojevske organizacije. Išlo se tajno da za njihov odlazak ne saznaju žandari, koji su prema nekim saznanjima, imali neke podatke o

---

---

organiziranosti mladeži Molata. Za odlazak su iskoristili jedan od vjerskih blagdana. Grupa skojevaca Molata sastala se sa sekretarom partijske organizacije, drugom Silvijem Filipovićem i članovima Albinom i Stankom Švorinićem. Istog su se dana sastali i s drugovima na Malom Ižu. Drugove na Ižu upoznali su s ciljem njihovog dolaska: međusobnog povezivanja i zajedničkog djelovanja na programu novog partijskog rukovodstva na čelu s drugom Titom.

Mjesni komitet SKOJ-a sačinjavali su članovi prvog aktiva SKOJ-a. Članovi formiranog komiteta imali su svoja zaduženja: Mirko Bašić, sekretar, održavao je vezu i donosio literaturu iz Šibenika i s otoka Iža, Rudi Bašić, Srećko Baranić bio je zadužen za kontakte s mjesnim ograncima SKOJ-a, Josip Mračić-Bepo za rad sa grupama simpatizera i koordiniranje rada u Prosvjetnom domu i za povezivanje mladeži susjednih mjesta na otoku, Celestin Matulić za formiranje desetine mladeži i njihovo uvježbavanje u rukovanju oružjem.

U mjesecu lipnju 1941. godine, iz Splita dolazi drug Marijan Žuvić (Karло), poslan od strane Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju za sekretara kotarskog komiteta KPH Preko. Dolaskom na tu dužnost, upoznaje se s djelovanjem organizacije SKOJ-a u Molatu, te poziva na Veli Iž aktiv Mjesnog komiteta i tu formira partijsku ćeliju od prisutnih članova SKOJ-a:

Mirko Bašić, sekretar ćelije i članovi:

Josip Mračić – Bepo,

Rudi Bašić (odsutan, bio na odsluženju vojnog roka i kao zarobljenik odveden u logor),

Srećko Baranić,

Celestin Matulić.

Prema evidenciji popisa članova SKOJ-a od 1939. do 1943. godine, u Molatu je prema godinama primljeno:

1939.	.....	5	članova
1940.	.....	14	članova
1941.	.....	22	člana
1942.	.....	18	članova
1943.	.....	9	članova.

Sveukupno je bilo je 68 članova SKOJ-a.

Podatke o popisu članova SKOJ-a dali su nosioci spomenice Bepo Mračić i Srećko Baranić (u posjedu autora ove knjige).

Popis članova SKOJ-a 1939.-1943. godine:

1939.

Mirko Bašić – sekretar
Rudi Bašić
Srećko Baranić
Josip Mračić – Bepo
Celestin Matulić

Milan Stamać

Lenka Barićev
Jordan Gorin
Mirko Španić
Vinko Španić

1940.

Mirko Dundović
Rudi Š. Baranić
Ivan Jurov
Ivan Dujmov
Miljenko Španić
Leopold Španić
Karmelo Mračić
Vilmo Matulić
Riko Matulić

1941.

Ratko Parada
Vinko Parada
Janko Batinić
Izak Matešić
Blaženka Marčev
Zorica Stamać
Vilma Batinić
Zvonko Matulić
Ivan Parada
Josip Španić

Alfred Jurov
Rudi P. Baranić
Ivan M. Matulić – Rola
Tonko M. Matulić – Rola
Ivan Marčev
Tonko Dujmov
Meri Matulić
Veljko Bašić
Ivan Španić
Viktor Pirc
Šime Barićev
Milka Španić – Dundović

1942.

Nada Bašić
Josip Bašić
Vinko Stamać
Rino Španić
Danko Matulić
Berto Španić
Josip Matešić
Josip Magaš

Marino Matulić
Čedomir Batinić
Branko Jurov
Ivan Stamać
Šime Mračić
Ivan Matulić – Kokić
Vilma Magaš
Lina Matulić
Rita Baranić
Tonko Matulić

1943.

Šime Matulić
Boris Matulić
Ivan Matulić
Mileva Magaš
Milka Mračić
Milka Matulić
Karmela Španić
Tonko Španić
Pina Matešić

Sekretar skojevskih aktiva od odlaska prve grupe u partizane 6. prosinca 1941. god. bili su:

Mirko Bašić
Rudi Bašić
Josip Mračić-Bepo
Srećko baranić
Celestin Matulić.

Odlaskom trojice sekretara aktiva u partizane, aktivima su rukovodili:

Josip Mračić-Bepo
Srećko Baranić
Miljenko Španić
Milan Stamać
Vinko Španić
Karmelo Mračić.

Radilo se stogo ilegalno. Skojevski aktivni nisu znali jedni za druge. Ta mjera poduzeta je zbog sigurnosti ako bi došlo do provale u organizaciju od strane okupatora.

Koordinaciju rada među aktivima provodio je Srećko Baranić, član KPH.

Okupaciju ovih prostora od strane talijanskog agresora, mladež Molata u organizacijskom pogledu dočekuje spremno. Stavlja se na raspolaganje Partiji, očekujući poziv da krene u borbu protiv okupatora.

Neposredno pred samu agresiju, Mjesni komitet SKOJ-a prerasta u vojnopolitičko rukovodstvo. Desetog travnja 1941. godine, prije iskrcavanja agresora na Molat, djeluje udarna grupa u sastavu: Mirko Bašić, Rudi Baranić, Srećko Baranić, Ivan Jurov i Vilmo Matulić. Čamcem Ivana Bašića prebacuju se na Banastar, upadaju u mornaričku izvidnu postaju, preuzimaju oružje i municiju koju je napustila jugoslavenska vojska, oštećuju telegraf i druge vojne instalacije.

Preuzeto oružje u količini od nekoliko pušaka "kragujevki", mladež je namjeravala koristiti za obuku desetina, a prema zacrtanom planu Skojevske organizacije.

Izvedena akcija je u potpunosti uspjela. Nažalost, preuzete puške nakon nekoliko dana završavaju u rukama okupatora. Detalje o toj izvedenoj akciji opisuje sudionik Srećko Baranić.

Dodatak

UPAD UDARNE GRUPE SKOJEVACA U MORNARIČKU POSTAJU MOTRENJA BONASTER

Razvojem radničkog pokreta na Molatu, posebno u godinama pred Drugi svjetski rat, kod skojevaca i omladine, razvijao se i borbeni duh. Od osnivanja skojevske organizacije u Molatu 1939. godine, putem revolucionarne i druge napredne literature, odgajani su pored ostalog, da budu spremni u datom trenutku, oružanom borbom izvojevati, slobodnije i bolje socijalističko društvo koje je bolje od tadašnjeg kapitalističkog i izrabljivačkog društva. Već 10. travnja 1941. g., nekoliko dana nakon napada njemačkog i talijanskog okupatora na našu zemlju, skojevci Molata izrazili su svoju ideju socijalizma. Toga dana, na inicijativu sekretara skojevske organizacije Molat, druga Mirka Bašića, grupa skojevaca i to: Mirko Bašić, kao sekretar, te članova: Srećko Baranić, Rudi Baranić pok. Šime, Ivan Jurov i Vilmo Matulić, izvode prvu borbenu akciju na Molatu, upadom u izvidničko-mornaričku stanicu Bonaster.

Izvidničko-mornarička stanica Bonaster na Molatu je krajnja granična točka prema Italiji. Najbliža veza s mestom Molat morskim je putem udaljena oko jednu milju, dok je kopnenim putem, zaobilazno, udaljena, više od 6 km. Za bivše Jugoslavije, na njoj se nalazilo, odnosno služilo, dvadesetak vojnika mornaričke pješadije. Uoči Drugog svjetskog rata, bilo ih je stotinjak, prema našoj informaciji. Glavno naoružanje na stanicu, kako smo tada utvrdili, bile su, puške i jedan puškomitraljez, i ništa drugo. Navedenog dana, 10. travnja 1941. godine, saznavši da je posada stanice napustila Bonaster te prepostavljajući da bi

---

---

se tamo moglo naći oružja, skojevska organizacija, odnosno njen sekretar, odlučuje da se jedna grupa skojevaca uputi na stanicu i uzme oružje koje će tamo pronaći, a koje će biti potrebno za predstojeću svenarodnu borbu. Radi konspirativnosti, da ne bi bili otkriveni od nepoželjnih koji su također tamo odlazili i to ne radi uzimanja oružja, već iz drugih razloga, uzimanja hrane i drugog materijala za njihove kućne potrebe, akciju je trebalo izvesti noću. Za izvršenje ove akcije bio je potreban brodić kojim je trebalo doći do stanice. Kako u ono vrijeme, obzirom na siromaštvo, nije svatko imao brodicu, već je to imao jedan manji broj stanovnika, bilo je potrebno pronaći brodić (od onih naših ljudi koji su tada već bili simpatizeri) kako sama akcija ne bi došla u pitanje. Brodić smo dobili od strica druge sekretara, simpatizera NOP-a. U akciju smo krenuli oko devet sati navečer, 10. travnja 1941. godine. Na stanicu Bonaster stigli smo oko deset sati, jer smo vozili na vesla, motora tada nije bilo. Dolaskom na pristanište stanice, primjetili smo da ima već neki brodić vezan u mol, što je značilo da je već netko bio tamo i da se još nalazi na stаници. Od samog pristaništa do vrha stanice ima preko pet stotina metara. Idući puteljkom prema vrhu, osjetili smo da se netko skriva u grmlju, a primjetili smo i neke sanduke uz sam put, koje ovi, nailazeći na nas, vjerojatno nisu imali vremena sakriti. Koliko smo mogli ocijeniti, u sanduku je bilo hrane i drugog materijala potrebnog za domaćinstvo. Došavši na stanicu, nismo nikoga zatekli, bila je potpuno napuštena. Vrata su bila širom otvorena. Zgrada stanice bila je opasana visokim zidom od preko pet metara. Ulaskom u stanicu, primjetili smo potpun nered. Odmah smo zaključili da nismo prvi koji su posjetili stanicu, već da je netko već ranije ovdje dolazio. Kasnije smo saznali da su to bili mještani iz susjednog Brgulja. Koliko smo

---

---

mogli zaključiti, njih je više interesirala roba za kućne potrebe: hrana, nafta, odnosno petrolej, jer je ovih stvari još bilo tamo. Međutim, mi smo isključivo htjeli, i to smo i učinili, uzeti oružje ako ga ima. Na ulazu u hodniku zgrade našli smo osam pušaka (kragujevki), još uvijek poredanih na drvenom stalku, spremnih da na znak uzbune budu pri ruci. Tragajući dalje za oružjem, u sobama koje su služile vojnicima za stanovanje (spavanje), bila je razasuta slama i ništa drugo. U jednoj od prostorija koja je služila za kancelariju našli smo registar, odnosno, evidenciju i spisak oružja i drugog potrebnog materijala, ali se nismo sjetili da ga ponesemo sa sobom i uništimo kako okupator ne bi saznao o posjedovanju predmeta i oružja koje je stanica imala i to nam je kasnije osvetilo. Odmah uz zgradu stanice nalazio se i jedan mali arsenal u kome je bila smještena municija. Iz tog smo arsenala uzeli nekoliko stotina metaka za puške jer više nismo bili u stanju ponijeti, s obzirom na vrijeme koje nam je ostalo za izvršenje akcije. Nastavljajući dalje s traganjem, na krajnjem južnom dijelu stanice, na vanjskim zidinama koje gledaju na otvoreno more prema Italiji, nalazio se puškomitrailjer. Kako oko njega nije bilo nikakve municije, a nitko od nas petorice do tada nije služio vojsku, nismo znali koja mu municija odgovara i da smo ga ostavili, bacivši ga niz zidine u grmlje. Poslije ovoga, vratili smo se na pristanište i brodićem krenuli prema mjestu. Stotinjak metara prije glavnog pristaništa luke, zvane Lučina, iskricali smo trojicu drugova, koji su puške i municiju odnijeli na drugu stranu otoka u jednu uvalicu zvanu "Debelu puntu" i tu privremeno sakrili u džbunje, a mi druga dvojica vratili smo brodić u luku na svoje mjesto. Operacija je trajala sve do tri sata ujutro drugog dana, jedanaestog travnja 1941. godine, a već oko devet sati ujutro istog dana, okupatorski talijanski vojnici

---

---

zaposjeli su Molat i ostalo područje. Ove puške i municiju trebalo je sakriti na sigurnije mjesto. To je učinjeno na taj način da smo odmah drugog dana napravili jedan sanduk. Četiri dana poslije toga, u nedjelju, sanduk, puške, municiju, i nabavljenu mast za oružje prebacili smo brodićem na otočić zvani "Tovarnjak" jer smo računali, s obzirom na njegovu udaljenost od mjesta, da nećemo biti otkriveni od okupatora. Za svaki slučaj ponijeli smo i dalekozor. Tu smo puške dobro namazali i s municijom spremili u sanduk te odatle prebacili ponovo u mjesto, u područje zvano "Smokvina" i tamo zakopali. Ovako spremljeno oružje moglo je ostati neoštećeno dugo vremena. Kad je akcija bila potpuno završena, poslije izvjesnog vremena, propust koji smo nesvesno učinili ne uništivši arhivski materijal, odnosno popis inventara koji je kasnije dospio u ruke okupatoru, došao je do izražaja. Okupator je zaplijenivši arhiv uz pomoć domaćih izdalnika, bivših žandara i drugih špijuna, počeo hapsiti ljudе. Među njima bili su i ljudi koji su već ranije iz stanice iznosili raznu robu za potrebe domaćinstva, što je već unaprijed navedeno. Smatralo se da su oni uzeli i oružje te im se prijetilo neka kažu gdje su ga sakrili. Jednoga od nas su navodno prepoznali po glasu i na njega vršili pritisak da će ga prijaviti Talijanima ukoliko se odneseno oružje ne ostavi na takvom mjestu gdje će ga okupator pronaći. Bojeći se moguće torture, jedan od nas petorice koji smo znali gdje se nalazi zakopano oružje, uz pomoć nekoliko drugova, jedne ga je noći ostavio na takvom mjestu, gdje su ga drugog dana talijanski vojnici pronašli. No i pored toga što su pronašli ovo oružje, njima to nije bilo dovoljno, već su i dalje povremeno pozivali pojedine drugove za koje su pretpostavljali da su mogli imati neke veze s oduzimanjem ovog oružja sa stanice, i tražili da se vrati sve oružje za koje su oni smatrali da je

---

---

moglo biti u stanici. Srećko Baranić je nekoliko puta bio pozivan na saslušavanja jer su računali da je mogao biti jedan od sudionika u akciji oduzimanja oružja iz stanice, ali kako nije htio priznati, bio je do krvi isprobijan. Bez obzira na to što su ove puške kasnije dospjele u ruke okupatora zahvaljujući slabosti jednog od petorice sudionika, značaj ove akcije treba gledati sa stanovišta borbene spremnosti omladine, odnosno skojevaca, da izvrše bilo kakvu borbenu akciju, a posebno što je ona bila samoinicijativna i izvršena u potpunosti. Da su skojevci i omladinci već tada bili spremni da se na svaki poziv partije odazovu na ustank, svjedoče i kasnije poduzimane akcije. Tako su, radeći na nekim građevinskim radovima u blizini stanice, pronašli još dvije puške koje su vjerojatno odbacili vojnici bivše Jugoslavenske vojske prilikom napuštanja stanice, i one su kasnije poslužile uvježbavanju onih skojevaca koji nisu bili izvježbani baratanjem ovim oružjem.

Pripremajući se za oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, bilo je potrebno obučiti: skojevce i druge napredne omladince, kao i simpatizere NOP-a, u rukovanju oružjem jer većina njih nije još do tada služila vojsku, bili su vrlo mladi. Poslije kapitulacije stare Jugoslavije, vratilo se nekoliko naših drugova skojevaca koji su bili mobilizirani, te je njihovo iskustvo u obučavanju rukovanjem ovim puškama te bombama koje smo dobili od Kotarskog komiteta KP Preko, bilo vrlo dragocjeno. Radi što veće konspiracije spram neprijatelja i domaćih izdajnika, mada ovih drugih tako reći i nije bilo na Molatu ili vrlo rijetko koji, formirali smo borbene desetine. Desetinama su rukovodili stariji i iskusniji skojevci, a kasnije, poslije formiranja partijske organizacije, lipnja 1941. godine na Molatu, i članovi partije. Vježbalista su bila na nekoliko mjesta i dosta daleko od samog

---

---

mjesta Molata radi veće sigurnosti kako je ne bi otkrili okupatori, a bila su u području zvanom "Trimuli" i "Bavkul". Ove grupe, ili bolje rečeno borbene desetine, pored praktičnog uvježbavanja u rukovanju oružjem i bombama, imale su zadatok i teorijskog obrazovanja jer su uporedo proučavali i raznu naprednu i revolucionarnu literaturu kao što je: "Kako se kalio čelik", "Mati", "Kratki kurs "zapravo njegovih dijelova i to posebno III., IV., i VII. glave. Ove desetine imale su i zadatok vršenja raznih sabotaža, na primjer, kod ulova plave ribe (srdela, skuša i dr.), pod parolom ni grama hrane za okupatore". Sabotaže su vršene na razne načine, npr. skojevci su kriomice u brodove unosili kamenje i na taj način neprimjetnim bacanjem kamenja u more ispod svijeće (ferala), tjerali ribu od broda da bi se što manje ulovilo, iako je to za njih tada bilo od životnog interesa, s obzirom na siromaštvo otočkog područja, a riba je bila jedan od glavnih prehrambenih proizvoda i uvjeta života za otočko stanovništvo. Ako se ipak riba ulovila, jer se uvijek nije moglo spriječiti da se ona ne ulovi, ona se u privatnim solionicama solila za okupatore. Da bi se spriječilo da ove životne namirnice dođu do okupatora, dobivena je direktiva od strane Kotarskog komiteta KPH Preko da se solionice na Molatu unište i to dizanjem u zrak dinamitom ili bombama. S obzirom da bi se time, ako bi došlo do sprovođenja direktive i izvođenja diverzije na ovaj način, članovi Skoja i partije izložili opasnosti da budu pohapšeni od strane okupatora, jer tada još nije postojala mogućnost odlaska u partizane, a niti odlaska u ilegalnost na samom otoku Molat, ili u njegovoј bližini, to je odlukom tada već osnovane partijske organizacije Molat (koja je formirana između desetog i dvadesetog lipnja 1941. godine u Dragama na Veleni Ižu, a formirao ju je osobno drug Marijan-Žuvić-Karlo, tadašnji sekretar

---

Kotarskog komiteta KPH-a Preko koji se već tada nalazio u ilegalnosti) riješeno da ja osobno idem drugu Žuviju Marijanu-Karlu na Veli Iž i izložim situaciju u vezi s dizanjem solionica u zrak i mogućim posljedicama nakon toga. Poslije temeljito izloženog našeg prijedloga, drug Karlo se složio sa našim prijedlogom da se nađe neko drugo rješenje koje će biti isto tako efikasno, ali zato za okupatora neprimjetno. Partijska organizacija pronašla je način i zadužila članove Skoja i partije koji su tamo radili da se u (barela u kojima se sušila riba) ulijeva nafta koja tijekom vremena ribu uništava i potpuno onemogućuje za uporabu u ishrani. Članovi Skoja i partije i ovaj zadatak su potpuno izvršili, a da ih nikada nije otkrio neprijatelj. Borbene su desetine imale i zadatak skupljanja hrane, odjeće i obuće, kao i drugog materijala za potrebe NOB-a i njihovo prebacivanje na određena mjesta. Prema dogovoru s organizacijama Velog i Malog Iža, mjesta su bila određena na pola puta između ova dva naša otoka, a to je bilo kod južnog kraja otoka Sestrinja. Na ta mjesta su određeni skojevci i članovi partije dolazili brodicama robu i materijal, hranu i odjeću, prebacivali iz jednog broda u drugi. Tako se ona prevozila dalje, a to je bio najsigurniji način dostavljanja kako ne bi bili otkriveni od neprijatelja. Razumljivo, sve se ovo radilo noću, zbog opasnosti od neprijateljskih brodova koji su neprekidno, i danju i noću, svojim brodovima patrolirali uz obalu ovog područja. Za cijelo vrijeme, koliko je nama poznato, nije bilo ni jednog slučaja otkrivanja ni hvatanja ovih veza, ni od strane okupatora ni domaćih izdajnika.

Poslije njemačkog napada na Sovjetski Savez i odluke CK KPJ 4. lipnja 1941. godine o dizanju ustanka u našoj zemlji i formiranja prvih partizanskih odreda, preko Kotarskog komiteta KPH Preko, dostavljeni su i na naše područje

---

---

izvještaji o razvoju situacije i borbama na ratištima širom svijeta te akcijama naših partizanskih odreda koje smo vodili protiv okupatora i domaćih izdajnika. Ove izvještaje, kao i razna druga napredna i revolucionarna literatura koju smo dobivali od strane kotarskog rukovodstva, bila nam je upućivana preko određenih punktova. Punktovi su se nalazili na raznim mjestima kako ne bi bili otkriveni od neprijatelja. Prvi punkt bio je na Dugom otoku, zapadno od mjesta Božave, a drugi na sjeverozapadnom dijelu otoka Zverinca. I za ovaj zadatok bile su određene grupe skojevaca i članovi partije. U svakoj grupi nalazila su se po trojica od kojih je jedan bio odgovoran za izvršenje ovog zadatka i radi konspiracije. On je jedini znao za točno mjesto gdje se nalazi materijal dok su druga dvojica članova skoja, bila potrebna kao veslači, jer se na mjesto dolazilo brodicama i to pretežno noću, vrlo rijetko i po danu. Rukovodioci ovih grupa bili su odgovorni pred partijskom organizacijom da zadatok bude potpuno i na vrijeme izvršen, te se je i na taj način provjeravala borbena spremnost svakog člana Skoja i partije. Da bi se sačuvala što veća tajnost i sigurnost ovih punktova, polazišta su se morala mijenjati, pa se jedno vrijeme polazilo iz mjesta zvanog "Jakinska", drugi put iz mjesta zvanog "Trimuli" koji su bili najbliži ovim odredištima. Na taj se način njihova tajnost i sačuvala sve do kraja okupacije.

Razvoj revolucionarnog pokreta na Molatu utjecao je na razvitak revolucionarnog pokreta i ostalih mjesta na otoku Molatu (Brgulje, Zapuntel) kao i drugih otoka oвoga područja: Ista, Premude, Silbe i Oliba. Partijska organizacija Molata, jer druge partijske organizacije, osim skojevske na cijelom području nije ni bilo sve do kraja rata, dobila je zadatok od Kotarskog komiteta KPH Preko da se i u navedenim mjestima i otocima napredni omladinaci

---

---

i starijih simpatizeri NOP-a osnuju skojevske organizacije i simpatizerske grupe. Već u drugoj polovini 1941. godine u mjestima Brgulje i Zapuntel uspostavljen je kontakt s naprednim omladincima i simpatizerima, te je početkom 1942. godine došlo do formiranja skojevskih organizacija u ovim mjestima, ujedno su formirane i grupe simpatizera NOP-a. Na ostalim otocima: Ist, Premuda, Silba i Olib, organiziranje skojevskih organizacija i simpatizerskih grupa išlo je nešto teže jer je kontakt sa ovim otocima bio otežan, zbog stalne i pooštene kontrole okupatorskih brodova koji su danonoćno patrolirali ovim područjem. Pokušaj omladinca Ljubomira Levačića koji je pod izgovorom šivanja odijela dolazio kod mene radi dobivanja određenih zadataka o angažiranju omladinaca u njegovom mjestu Istu za NOP prosinca 1941. godine, nije imao većeg efekta. Mjesto Ist je prije rata raspolagalo sa desetak brodova od po preko 100 tona nosivosti i velika većina ljudi plovila je na ovim brodovima i zarađivala za život. To su nastavili i dolaskom okupatora, pa je utjecaj brodovlasnika na njih bio znatan i morali su se svi upisati u tadašnju organizaciju zvanu Dopolavoro, što je znatno otežalo okupljanje i organiziranje i djelovanje NOP-a. Upornošću jednog manjeg broja naprednjih omladinaca koji se opredijelio za NOP u prvoj polovici 1943. godine, dolazi do formiranja skojevske organizacije u ovome mjestu. U istom vremenu dolazi do osnivanja skojevskih organizacija i na Premudi, Silbi i Olibu. Da bi se revolucionarni pokret u ovim mjestima mogao dalje razvijati članovima Skoja i simpatizerima NOP-a bilo je potrebno dostavljati, naprednu revolucionarnu i drugu literaturu, a isto tako i izvještaje o razvitku i borbama partizanskih odreda u našoj zemlji i ostalim ratištima u svijetu. S obzirom da smo ove izvještaje i litetraturu dobivali u vrlo malom

---

---

broju, to je bilo potrebno da se ona umnožava kako bi je mogli dobivati sva navedena mjesta, odnosno organizacije Skoja i simpatizerske grupe.

U to vrijeme mi smo na Molatu raspolagali sa samo jednim pisaćim strojem kojeg je posjedovala mljekarska zadruga. Stjecajem okolnosti što je moj otac radio kao knjigovođa u ovoj mljekarskoj zadruzi, taj se stroj skoro svakodnevno nalazio u našoj kući pa smo ga iskoristili za preštampavanje izvještaja i literature koju smo dobivali od strane kotarskog rukovodstva. Stroj se iz naše kuće iznosio u drugu kuću koja je bila mnogo sigurnija jer se nalazila daleko od centra sela i nije bila na vidiku okupatora ili nekog od njihovih slugana pa je bilo moguće raditi, a da se ne bude otkriven. Zadatak se morao obavljati pretežno noću jer se stroj ujutro morao vratiti na svoje mjesto. Punktovi koji su u razvoju revolucionarnog pokreta na našem području odigrali veliku ulogu, širili su se i dalje i prema navedenim mjestima i otocima. Oni su se nalazili na pola puta između jednog i drugog sela ili otoka, odnosno na krajnjim predjelima samih otoka. Širenjem punktova povećavala se angažiranost skojevaca i članova partije u radu na preštampavanju potrebnog materijala i izvještaja, a isto tako osećala se potreba još jednog pisaćeg stroja, kako bi se moglo udovoljiti svim potrebama i zahtjevu i Kotarskog komiteta i osnovnih organizacija, koje su bile formirane. Da bi se ostvario ovaj zadatak, skojevci i članovi partije organizirali su prikupljanje dobrovoljnih novčanih priloga, mada to nije bilo lako u ono vrijeme nemaštine, kako bi se mogao nabaviti još jedan pisaći stroj. Nakon prikupljenih priloga, drug Mračić Josip i Srećko Baranić dobili su zadatak da u Zadru nabave pisaći stroj i potreban pisaći i drugi pribor za preštampavanje. Kako u ono vrijeme nismo raspolagali s brodicama na motor, već su to bile brodice na

---

---

jedra i vesla, to je putovanje do Zadra i natrag iziskivalo dosta napora. Ujedno, bila je potrebna i kamuflaža radi okupatorskih špijuna koji su pratili svaki korak, posebno nas članova partije. Da bismo zavarali trag, radi stalnog kontakta koji smo održavali između nas i Velog i Malog Iža, radi izmjene iskustava i dobivanja instrukcija za daljnji rad, uputili smo se u pravcu Malog Iža gdje smo stigli u poslijepodnevnim satima dana 21. lipnja 1941. godine. Dobivši potrebne instrukcije, prenoćivši u malom Ižu, sutradan 22. lipnja 1941. godine uputili smo se u Zadar gdje smo stigli u poslijepodnevnim satima te nabavili pisaći stroj i potrebeni pisači i drugi materijal i navečer krenuli natrag. Izvršenje ovog zadatka se pamti, jer je dana 22. lipnja 1941. godine Njemačka napala Sovjetski Savez. Nabavkom još jednog pisaćeg stroja i potrebnog materijala, zadaći su se znatno lakše i brže obavljalji, jer se moglo raditi bez prestanka, danju i noću, jer je partijska organizacija imala svoj vlastiti pisači stroj. Za izvršenje ovog zadatka bila je potrebna i revolucionarnost i umijeće. Treba istaknuti vrlo borbenog skojevaca, druga Veljka Bašića, koji je neprekidno radio na izvršavanju postavljenog mu zadatka i uveliko doprinio da se izvještaji i druga revolucionarna literatura na vrijeme dostavlja u određena mjesta i otoke. Borbenu i revolucionarnu aktivnost skojevaca i članova partije na Molatu potrebno pohvaliti jer je ona u pojedinim momentima graničila sa nevjerojatnošću u izvršavanju pojedinih postavljenih zadataka i prkošenju okupatoru, spremnost da se bore do kraja ne štedeći ni svoje živote u borbi za slobodu svoje zemlje. Za bolju ilustraciju, navest će jedan primjer. Prepisivanje izvještaja koje smo dobivali o razvoju partizanskih akcija u našoj zemlji i drugim ratištima u svijetu, pored ostalih mesta, odvijalo se u kući gdje su talijanski vojnici i oficiri svakodnevno dolazili.

Naime, radilo se u potkroviju mjesne gospodarstvenice, koja se nalazila u centru sela Molata u koju su Talijani dolazili piti, ali nikada nije bilo otkriveno. Zadatak je bio vrlo težak, zahtijevao je i borbenost skojevaca i članova partije posebno veliku konspirativnost, ali je uvijek bio izvršavan u određeno vrijeme, a materijal dostavljan tamo gdje je to bilo potrebno da dođe.

Glavni motiv i povod za odlazak u antifašističku borbu protiv okupatora bila je želja za slobodom koju nam je okupator oduzeo. U poznatom pozivu KPH kojim narod poziva u borbu protiv okupatora, bio je i poziv za nacionalno i socijalno oslobođenje, što je značilo i borbu za bolji život.

ŽIVOT NA OTOKU

Na otoku su se ljudi bavili poljoprivredom, ribolovom i stočarstvom. Sijali su žito, bob, krompir, grah i sadili vino-vu lozu. Maslinarstvo nije bilo razvijeno. Ribolovom su se bavili isključivo za svoje potrebe da bi preživjeli. Postojale su dvije ribarske zadruge dioničara, koje su raspolagale mrežama plivaricama za ulov plave ribe. Ulovljena riba, isključivo se prodavala poduzetniku Mati Barićevu koji ju je solio u barila. Mreža stajćica imalo je nekoliko mještana koji su ribu lovili za svoje potrebe, poneki bi je sušili i trampom mijenjali za ulje na susjednim otocima. Mlađi ljudi teško su dobivali posao na brodovima. Neki su to uspjeli dobiti na jedrenjacima koji su imali dionice, a rijetki na brodovima Jadranske plovidbe i brodarskog društva Loida iz Trsta. Većina mladeži ostala je na otoku bez posla. Zadar je bio pod talijanskom okupacijom, a najbliži administrativni centar bio je Šibenik. U Zadar se odlazilo

---

---

tajno vlastitim čamcima i tamo kupovala potrebna roba i hrana. Bio je veliki rizik, s obzirom da je kontrola na moru od strane financa bila stalna. Za odlazak i povratak koristila se noć i nepovoljni vremenski uvjeti.

U mjestu su bile tri gostonice, tri dućana mješovite robe i tri mesnice. Od obrta bile su tri stolarske radnje, jedna postolarska i krojačka radnja. Obrt je imalo i pet zidara. Od motornih jedrenjaka bila su četiri: dva m/j: Jela i Ilirija bila su u vlasništvu dioničara, a Palma i Sv. Nikola u vlasništvu pojedinaca. Vlasnik m/j. Palma bila je obitelj Marijana Barićeva, a vlasnik m/j. Sv. Nikola bio je Marko Barićev. Mlječarska zadruga godišnje je proizvodila 5 tona kvalitetnog ovčijeg sira.

Osnovni podaci o brodovima:

Brod Jela imala je nosivost 500 tona. Dužina 41,05m, širina 8m, visina 3,4 metra. Postizao je brzinu 8 čvorova. Brod ulazi u sastav III. POS-a u jesen 1943. godine. Bio je to najveći brod partizanske mornarice. Dvadesetog studenog 1943. godine našao je na magnetsku minu pred luku Bari (Italija) gdje je i potonuo. Brod je bio snabdjeven posebnim dokumentom, savezničkom klauzulom.

Brod Ilirija imala je nosivost 400 t. Dužina 33,80m, širina 7,70m, visina 3,70 metara. Brzina broda bila je 6 čvorova. Imao je tri jarbola i jedra. Ulazi u sastav III. POS-a u prosincu 1943. Potopila ga je u uvali Soline na Dugom otoku njemačka avijacija.

Brod Palma, tip bracera. Nosivost 20 t. Dužina 10,80m, širina 3,70m, visina 1,12 metara. Brzina 5 čvorova. Imao je jarbol i jedro. Ulazi u sastav III. POS-a u jesen 1943. godine. Brod je zarobio njemački torpedni čamac na relaciji Kornati-o.Vis. Potopljen je 1. lipnja 1944. kod otoka Žirja.

Brod Sv. Nikola, tip trabakul. Nosivost 12 t. Dužina 10,80m, širina 3,43m, visina 1,30 metara. Brzina 5 čvorova.

Imao je jarbol i jedro. U sastav III. POS-a ulazi na jesen 1943. Tjekom rata nije bio oštećen.

Molat je administrativno pripadao općini Silba. Sjedište kotara bilo je u Preku na otoku Ugljanu. Mještani su birli svog glavara koji je imao ovlasti propisane odlukom općine. Za svoj rad dobivao je naknadu u novcu.

Infrastrukture na otoku nije bilo. Nije bilo struje. Voda se koristila iz seoske cisterne koja je samo djelimično zadovoljavala potrebe mještana, a nedostatak vode posebno je bio izražen u sušnim godinama. Uz težak fizički rad na ovom kršu trebalo se za život boriti i na otoku opstati. Za primarnu zdravstvenu zaštitu na otoku nije bilo liječnika. U slučaju porođaja, postojala je priučena babica koja je obavljala porođaj. Na specijalne preglede odlazilo se u Šibenik. U takvim okolnostima, mladež je vidjela spas u organiziranju boljeg života, kojeg je vidjela u antifašističkoj borbi za slobodu.

Na socijalnom planu, Partija je djelovala po uzoru na Sovjetski Savez. Govorilo se da ćemo biti svi jednaki, da neće biti nikakvih razlika među ljudima, da neće biti bogataša ni siromaha. Mladež Molata je to prihvaćala i upijala kao spužva ne znajući kakvo je stvarno stanje u Sovjetskom Savezu. To nas je vodilo i trajalo cijelo vrijeme NOR-a, sve do 1948. godine kada je drug Tito Staljinu rekao veliko "NE". Nakon toga, odnosi sa Sovjetskim Savezom se mijenjaju. Doznajemo da u Sovjetskom Savezu ne teče med i mlijeko, naprotiv, da je u privredi i na selu kritično stanje i da je sve potčinjeno centru u Kremlju. Stanje u kolhozima i sovhozima je bilo loše, a seljaci su gladovali. Milijuni nezadovoljnih stanjem u zemlji bili su transportirani na mukotrpan rad u Sibir, a mnogi pobijeni kao Staljinove žrtve.

ANTIFAŠISTIČKI OTPOR I ODLAZAK U NOB-u

Kao rezultat organiziranosti mladeži Molata, članovi partije i SKOJ-a, na poziv KPH stavlaju se na raspolaganje i kreću u borbu protiv okupatora. Prva grupa odlazi 6. prosinca 1941. godine.

Grupu su sačinjavali:

Mirko Bašić – član KPH

Rudi Bašić – član KPH

Celestin Matulić – član KPH

Mirko Dundović – kandidat KPH.

U uvali Jakinska čekao ih je brod–gajeta u kojoj su bili Ivo Mezić i Drago Petričić iz Malog Iža. Prema dogovoru, krenuli su na otočić Maslinovac. Na otočić su pored Molačana stigli i drugovi iz Malog i Velikog Iža, Savra, Luke i Žmana. Tu se formirao odred od navedenih otočana kojih je sveukupno bilo 30. Formiranim odredom komandirao je drug Ante Banina. Krenuli su preko Kornata i Tribunja te preko Bukovice za Liku, do Korenice.

Prije odlaska prve grupe Molačana u partizane, prethodili su sastanci Partijske organizacije sa članom kotarskog komiteta KPH – Preko, Antonom Baninom iz Velog Iža. Na sastanku koji je održan u mjesecu kolovozu 1941. godine,

---

Banina je organizaciji prenio odluku K K KPH – Preko da se formira partizanski odred od 15 boraca, s tim da molatska organizacija treba odrediti 2 borca.

M. Bašić – R. Bašić – M. Dundović – C. Matulić

Kriterij je bio da borac po mogućnosti bude član KP ili SKOJ-a, da je fizički sposoban za napor, da nije jedinac, da nije hranilac u porodici i da dobrovoljno želi pripustiti partizanima.

Sekretar Partijske ćelije Molata, Mirko Bašić, predložio je Anti Banini da bi trebalo formirati jači odred, kako bi u slučaju potrebe mogao samostalno djelovati. Mirko je predložio da molatska organizacija uputi u odred 5 boraca. Banina je prihvatio taj prijedlog i rekao da će to predložiti K K KPH – Preko. Razmatrajući taj prijedlog, K K KPH – Preko odlučio je da se formira odred od 30 boraca. Razlog da se ograniči na određeni broj boraca je što nije bilo dovoljne količine oružja i municije. Odlučeno je da u odred koji će se formirati na otoku Maslinovac uputi:

Veli Iž	7 boraca
Mali Iž	12 boraca
Molat	4 boraca

Luka	3 borca
Savar	3 borca
Žman	1 borca

Mirko Bašić predložio je Anti Banini da grupe iz navedenih mesta predvode sekretari čelija, čime bi se postigla homogenost I kriterij primjera te poticajno djelovao na razvoj ustanka na našem području. Ante Banina prijedlog M. Bašića je prihvatio.

Prema skici sekretara Partijske organizacije, Josipa Mračića–Bepa, nakon odlaska prve grupe u partizane, na sastanku održanom u prosincu mjesecu 1941. godine pod borom između Molata i Brgulja, svi prisutni su se izjasnili da su spremni otići dragovoljno u partizane kad ih se pozove. Na sastanku su bila nazočna 22 omladinca.

Nakon odlaska prve grupe u partizane, molatska partijska organizacija ostala je na 2 svoja člana. Njihovim odlaskom, istog mjeseca u organizaciju je primljeno dva člana: Milan Stamać i Miljenko Španić, a u siječnju 1942. godine primljen je i Vinko Španić. Organizacija je brojno ponovno imala 5 članova. Sekretar organizacije bio je Josip Mračić–Bepo. (Navedeni podatak koristio sam iz pribilješki sekretara Bepa Mračića.)

Pročula se vijest po selu o odlasku četvorice Molaćana u partizane. Ne znajući ništa o njihovom odlasku, familije su bile zabrinute. Sam odlazak bio je strogo konspirativan zbog sigurnosti.

Nakon 3 dana, komandir karabinijera Balilla, doznavši za njihov nestanak, pozove njihove roditelje u karabinjersku postaju u namjeri da mu objasne njihov nestanak iz sela. Sjećam se da je moj otac na njegovo pitanje odgovorio da mu je sin verovatno otiašao u Zadar u kupovinu drvenarije. Brat mi je po zanimanju bio stolar. Od tada, sve familije

---

---

odbjeglih u partizane bile su pod neposrednom prismotrom karabinijera. U više navrata su nam vršene premetačine u kući. Pošta koja je stizala bila je pod cenzurom i kontrolirana, ne bi li doznali gdje se buntovnici (ribeli) nalaze.

Skica marša otočkog partizanskog odreda

Partijska i skojevska organizacija svoj je daljni rad usmjerava na propagandu i sabotažu. Mještanima, a posebno mlađoj generaciji tumačili smo opravdanost naše

---

---

borbe protiv okupatora koji je sve više i sustavno provodio represalije nad nedužnim ljudima.

Za narodnooslobodilački pokret opredijelio sam se od samog početka ustanka. Još kao dječak, u šesnaestoj godini života postao sam skojevac. Na to moje rano opredjeljenje neosporno je utjecao odlazak mog brata u partizane 1941. godine. Navest će neke aktivnosti u kojima sam kao skojevac sudjelovao. Prema uputima partijske organizacije organizirali smo i sabotirali ulov ribe koja bi odlazila okupatoru. Utjecali smo da se okupator ne pozdravlja fašističkim pozdravom i da se mještani ne odazivaju ni na kakve skupove, priredbe i druga okupljanja koje organizira okupator. Izbjegavali smo mjesto i vrijeme dizanja i spuštanja talijanske zastave. Organizirali smo i sabotirali soljenje srđela koje su slane okupatoru. Propagirali smo kod roditelja i djece da se ne upisuju u fašističku organizaciju "Ballila" te da djeca ne pohađaju školu na talijanskom jeziku. Skupljali smo pomoć u hrani i novcu za partizane, zatočene logoraše i partizanske obitelji kojima je okupator uskratio provijant u hrani. Tumačili smo narodu o opravdanosti NOB-a protiv okupatora i domaćih izdajnika. Čitali smo naprednu literaturu, ratne biltene i izvještaje i tako čeličili sebe i druge u toj borbi. Održavali smo veze s otocima zadrorskog arhipelaga. Prebacivali čamcima terence s otoka na otok. U održavanju veza s otocima Ižom, Dugim otokom i drugim, koristili smo se ribarskim dozvolama kako bismo izbjegli prismotru i sumnju okupatora.

Kao dječak bio sam manje uočljiv okupatoru, što mi je omogućilo da se slobodnije krećem i družim s vršnjacima te da njih, najprije kroz razgovor, a kasnije na organiziranim sastancima, pripremam za ulazak u organizaciju USAOH i SKOJ. Zajedno sa skojevcem Šimom Mračićem, na organiziranim sastancima u kratko vrijeme smo zadobili

---

---

povjerenje omladinaca i njihovu spremnost da pristupe ovim organizacijama. Sjećam se jednog od niza uspješno završenih zadataka u ljeto 1942. godine gdje je, pored skojevaca, bila uključena i ostala mladež. Dobili smo zadatak da izvršimo sabotažu u soljenju srdela koja je dostavljana okupatoru. Akcija je u potpunosti uspjela, a pokvarena riba u količini od 6 tona bila je bačena u more. Jedan dio pokvarene ribe okupator je dao logorašima. Bijes koji je okupator pokazao i njegov pokušaj da otkrije organizatora sabotaže bio je uzaludan. I pored prijetnji i saslušanja koje je provodio kod jednog dijela mlađeži, sve je bilo uzaludno. Osobno sam bio sproveden u karabinijersku postaju gdje sam bio ispitivan. Poslije jednog sata ispitivanja i prijetnji pištoljem, vidjevši da za to nemaju dokaza, pustili su me kući. Sumnja da sam ja jedan od organizatora sabotaže vjerojatno je dolazila odatle jer sam pripadao partizanskoj obitelji. Organizator ove sabotaže bila je partiskska organizacija čiji je sekretar bio Josip Mračić–Bepo.

Ovo je jedan od niza zadataka i akcija u kojima je mlađa generacija izvršavala dobivene zadatke. Ona je to činila s mnogo žara, patriotizma i s mnogo hrabrosti. Uvijek je bila spremna da se izloži i najvećim opasnostima.

U mjesecu ožujku 1942. godine karabinijeri upadaju u kuću sekretara partiskske celije, Josipa Mračića-Bepa. Navodno su tražili krojača Srećka Baranića kojeg nisu našli u njegovojoj kući pa su ga potražili u kući Bepa Mračića. U kući su bili, pored Bepa, Milan Stamać, Miljenko Španić i Srećko Baranić. Imali su sastanak organizacije na kojemu su prerađivali ilegalni materijal. Primjetivši karabinijere kroz prozor, sekretar Bepo Mračić uspio je skupiti kompromitirajući materijal i kroz sjeverni prozor kuće, neopazen od karabinijera, napustiti kuću. U toj brzini nije uspio uzeti sav materijal pa ga je njegova majka sakrila u svoja

---

---

njedra. Ostala trojica bila su sprovedena u karabinijersku postaju na ispitivanje. Na putu prema postaji, Srećka je jedan od karabinijer udario bez ikakvog povoda. U postaji su ih ispitivali sve do večeri tražeći od njih da priznaju pripadnost partijskoj organizaciji. U nedostatku dokaza bili su pušteni kući.

Desetoga rujna 1942. godine okupator hapsi sekretara partijske ćelije Josipa Mračića-Bepa i člana Partije Srećka Baranića. Nakon hapšenja i kraćeg ispitivanja bili su brodom prebačeni u zadarski zatvor i stavljeni u ćelije. Uhićeni su pod sumnjom da surađuju s partizanima. Nakon dugog ispitivanja i maltretiranja, a u nedostatku dokaza, nakon 45 dana prebačeni su iz zatvora u molatski koncentracijski logor.

Dolaskom u logor, odmah se povezuju s organizacijom u Molatu preko svećenika Eugena Šutrina. U samom logoru povezuju se s organiziranim logorašima, drugovima iz otoka Iža, Šibenika, Biograda i Kistanja kako bi pripremili bijeg iz logora.

U međuvremenu, Josip Mračić-Bepo saznaće od simpatizera NOP-a, logoraša koji su radili u kancelariji uprave logora, da će biti prebačen iz ovog logora u neki logor u Italiji. Drug Bepo, preko veze, obavještava molatsku organizaciju o namjeri svog bijega. U pismu utvrđuje dan i vrijeme bijega kako bi ga organizacija prihvatile i čamcem prebacila u partizansku bazu na Dugom otoku. Prema dogовору, Bepo bježi 12. studenoga u sumrak 1942. godine. Prema utvrđenom dogовору, u uvali Zorijevica, čamcem u kojem su bili: Vinko Španić, Karmelo Mračić, Jordan Gorin i Milenko Španić prihvaćaju Bepa Mračića i prebacuju ga na otok Zverinac odakle je prema ugovorenoj vezi bio prebačen u Dragove na Dugom otoku. Iz Dragova je krenuo u partizansku bazu na otoku.

Drug Srećko Baranić, uslijed urođene tjelesne mane nije bio u stanju bježati zajedno sa Bepom. Doznavši za bijeg Bepa, uprava logora dala je uzbunu, a druga Srećka sprovele i tražila od njega da prizna da je Bepo pobjegao. U namjeri da ga natjeraju da prizna, tukli su ga toliko dugo dok mu nije izbila krv na nos i usta Kad su mu prijetili pištoljem, Srećko se prsima okrenuo prema okorijelom fašistu, kapetanu Milochi i uzviknuo "Pucaj". Negirao je priznanje i uz velike prijetnje bio je pušten. Nakon nekoliko dana, s većom grupom logoraša prebačen je u koncentracijski logor "Frashetti" u Italiji. Do samog hapšenja, kao član KPH bio je zadužen, pored ostalog, da na pisaćem stroju umnožava ratne izvještaje, biltene i propagandni materijal koji je ilegalnom vezom dolazio iz partizanske baze na Dugom otoku. Nakon hapšenja, taj posao preuzeo je moj brat Veljko, inače poznat kao aktivran i neustrašiv skojevac od 1941. godine.

Umnožavani materijal brat je sakrivao u kuhinji između greda i plafona. Prateći situaciju u mjestu i neprijateljske opohodnje, povremeno bi smo propagandni materijal raznosili i davali mladeži na čitanje. Sakriveni materijal u kući mogao nam je doći glave, s obzirom da je čitava obitelj bila pod prisjom okupatora od dana odlaska mojeg brata u partizane 1941. godine. Tu opasnost nadvladala je želja i spremnost da se izvrši dobiveni zadatak. U selu je bilo više talijanskih vojnika i karabinijera, negoli mještana. U takvim okolnostima, kada su u selu vojnici bili na svakom koraku, trebalo je djelovati i izvršavati postavljene zadatke. U cilju što veće sigurnosti, djelovanje je bilo strogo ilegalno. Da bismo dobivene zadatke izvršili, morali smo motriti na kretanja vojničkih ophodnji, što smo radili svakodnevno danju i noću. Mesta gdje se umnožavao ilegalni materijal bila su određena. U cilju sigurnosti određivana su izvan mjesta u šumarcima, a rijetko u samom mjestu. Prilazi

---

---

određenim mjestima za umnožavanje bili su pod nadzorom skojevaca. Za umnoženi materijal i njegovu distribuciju omladini na čitanje bila su također određena dogovorenna mjesta. Jedan od punktova bio je i u gostonici u centru sela. Bila je to gostonica Ante Barićeva čija je kćer bila aktivna skojevka, prva među ženama Molata. U njezinoj kući šio se prvi crveni stijeg. Jednom prilikom, s bratom Veljkom koji je umnožavao materijal, krenuo sam na distribuciju u navedenu gostonicu. Na putu prema gostonici primjetili smo talijanske vojниke i morali smo se vratiti. Prijetila je opasnost od pretresa koju smo na vrijeme izbjegli.

Drug Josip Mračić–Bepo, nakon bijega iz logora i dolaskom u partizansku bazu na Dugom otoku, kao ilegalac dolazi na ovo područje u cilju pripremanja i organiziranja mlađeži zapadnog dijela ovog otočja za odlazak u partizane. Svaki njegov dolazak na Molat bio je budno praćen, kako ne bi pao u ruke okupatoru. Bepo je od nas skojevaca bio veoma cijenjen, dizao nam je moral, ulijevao i sadio duboku privrženost NOP-u. Imao sam priliku da ga kao terenca-ilegalca iz uvale Studeni, skupa sa Karmelom Mračić, čamcem prebacim u uvalicu Lipišnjak. Bilo je to koncem 1942 godine. Bepo je imao sastanak u navedenoj uvali sa aktivom SKOJ-a iz susjednog mjesta Brgulje. Otišao sam na vezu ne znajući kamo. Krenuli smo iz uvale Lučina čamcem. Na molu je bio talijanski vojnik na straži i od nas tražio ribarsku dozvolu koju smo mu pokazali. Veslajući prema navedenoj uvali, Karmelo me upoznao sa zadatkom kojeg trebamo obaviti. Bio sam sav radostan da će sresti Bepa prvi put nakon njegovog bijega iz logora. Dolaskom u uvalu Studeni, Karmelo se triput oglasi zviždukom. Na taj znak odgovori isto i Bepo. Ukrcaли smo Bepa u čamac i krenuli veslajući prema uvali Lučina u kojoj je bio usidren motorni jedrenjak "Jela", vlasništvo dioničara

---

---

iz Molata. Pristali smo uz brod. Bepo i nas dvojica popeli smo se na jedrenjak čekajući četvoricu mladića skojevaca koji su prema dogovoru trebali doći iz ribarenja. Bili su to: Milan Stamać, Ivo Jurov, Rudi Baranić i Bepo Španić. Ja sam stao na stražu očekujući njihov dolazak. Nije prošlo ni pola sata, a mladići su došli sa ribarenja. Na brodu smo se zadržali duže vrijeme, pripremajući ribu grlicu za jelo. Bilo je već dva sata u noći kada smo Bepa prebacili u uvalicu Lipišnjek. Rastali smo se od Bepa uz drugarski pozdrav i stisk ruke. Bepo je bio u kožnom kaputu. Kod sebe je imao ručnu bombu. U uvali Lučina stigli smo nešto prije tri sata. Na obali nas je zaustavio stražar povikom "Alt". Odgovor je bio da smo pescadori (ribari). Stražar nas je propustio uz naglasak da kasno dolazimo sa ribarenja. Na to mu je Karmelo ponudio dvije lignje koje smo putem veslajući ulovili.

U drugom mjesecu 1943. godine, drug Bepo po zadatku K K KPH – Preko odlazi u Ravne Kotare gdje nastavlja ilegalnu djelatnost. Na terenu se povezuje sa Sjevernim dalmatinskim odredom.

Nakon Bepa, na ovo područje dolazi drug Vinko Španić iz Molata, određen od strane K K SKOJ-a. Na ovom području se formira komitet SKOJ-a za otok Molat, Premudu, Silbu i Ist i on postaje njen sekretar.

Uporedno s organiziranjem mladeži za odlazak u NOBu, dolazi i do formiranja organa narodne vlasti. Prvi Narodnooslobodilački odbor u Molatu formiran je u rujnu mjeseca 1942. godine. Formirao ga je drug Rikardo Sutlović iz Velog Iža u predjelu Trimuli. U sastav odbora ušli su:

Petar Barićev – predsjednik

Ivan Bašić – tajnik

Srećko Jurov

Ivan Španić

Riko Mračić.

Istog dana formirana je i organizacija AFŽ-a, a za predsjednicu izabrana je drugarica Lenka Barićev, skojevka od 1940. godine.

Na inicijativu ilegalca Vinka Španića, u mjesecu lipnju 1943. godine, u mjestu je formirana pionirska organizacija u koju je ušlo 8 pionira. Organizacijom je rukovodio skojevac Šime Mračić koji je bio predsjednik.

Prvog siječnja 1942. godine, karabinijeri hapse Augustina Lovretića, sekretara mjesnog aktiva SKOJ-a iz Brgulja. Uhapšenik je doveden u karabinijersku postaju u Molatu i pritvoren u kući Mirka Bašića gdje se nalazila postaja. Razlog hapšenja navodno je bilo njegovo pomaganje odbjeglim logorašima u korištenju čamca za bijeg. U postaji su ga tukli do iznemoglosti, i tražili od njega da prizna vezu s odbjeglim logorašima. Boli su ga iglama po tijelu i na koncu mučki ubili. Obrazloženje okupatora je bilo: da je izvršio samoubojstvo vješanjem o kvaku prozora, koristeći pokrivač.

Bio je to herojski podvig i primjer da i po cijenu svoga života ne oda drugove i organizaciju. U znak zahvalnosti i sjećanja na herojsko djelo, mještani Brgulja i Molata podigli su mu spomen-ploču na zgradu Mirka Bašića u kojoj je izvršeno njegovo okrutno ubojstvo.

Moja knjiga isključivo govori o mjestu Molat za koje sam prikupio pisani građu, kao i moja sjećanja na događaje. Nisam imao namjeru, a niti dovoljno podataka da tragom ovih događaja obradim i tematiku iz susjednih mjesta na otoku. Iz materijala pisane građe koju sam koristio od prvoborca Josipa Mračića-Bepa i Srećka Baranića, vidi se da je u Brguljama i Zapuntelu postojala organizirana djelatnost i bila povezana sa organizacijom Molata još od 1941. godine.

Herojski podvig Maložana (o. Iž) 26. srpnja 1942. godine koji se dogodio na brodu "Sofija" kada su goloruki Ižani likvidirali okupatorske policijske snage i masovno krenuli u partizane (poznat kao Maloški ustank). Bila je to prva borbena akcija na našem moru. Ustanak je snažno odjeknuo na zadarskim otocima i njegovom širem području. On je pozitivno utjecao na daljni razvitak NOP-a i narastanja mržnje otočana spram okupatora kao i na spremnost mladeži da što prije krene u partizane.

Do kapitulacije Italije u rujnu mjesecu 1943. godine iz Molata u partizane dobrovoljno je otišlo 30 članova KPH i SKOJ-a.

Druga veća grupa Molaćana, članova SKOJ-a, dragovoljno odlaze u partizane 20./21. siječnja 1943. godine. Njihov odlazak imat će tragičan završetak.

Istog dana predvečer 4 omladinca kreću na vezu za otok Iž gdje se nalazio K K KPH – Preko. Sa sobom su ponijeli mreže koristeći dozvolu za ribolov kao pokriće u slučaju talijanske kontrole na moru koja je bila neprekidna danju i noću. Iste večeri kreće i drugi čamac za lov na lignje, a u namjeri da ukoliko dođe do hapšenja i uzbune u selu prihvati odbjegle omladince. Navečer su Talijani dali uzbunu, što je i bio znak omladincima da bježe iz sela kako ne bi bili uhapšeni. Grupa od 10 omladinaca bježi prema dogovoru, na puntu Zapla. Grupu je vodio Milan Stamać član KP. Čamac koji je bio u lovnu na lignje prihvaća odbjegle omladince i prebacuje ih na Tun mali na kojem su prenoćili. U zoru se vraća čamac s otoka Iža i grupu prebacuje na Tun veli gdje su čekali vezu da se prebace na Dugi otok. Pred sumrak na Tun veli dolazi čamac iz Božave na ribarenje i prihvaća grupu omladinaca na Tunu velom te ih prebacuje u Savar na Dugom otoku, odakle se grupa prebacuje u partizansku bazu u blizini

---

---

mjesta Luke. Grupu omladinaca koji su pobegli u partizane sačinjavali su:

Rudi S. Baranić,
Ivan I. Jurov,
Josip M. Španić,
Šime A. Barićev,
Izak I. Matešić,
Ivan Š. Marčev,
Danko P. Matulić,
Milan Š. Stamać,
Karmelo Š. Mračić,
Mirko A. Španić.

Iz Dugog otoka grupa se 5. veljače prebacuje preko Kornata na teren Vodica gdje ih prihvata leteća primorska četa kojom je zapovijedao Drago Živković.

Iz Dugog otoka krenulo je 70 partizana u čijem je sastavu bila i molatska grupa. U četi Drage Živkovića iz molatske grupe ostaje Mirko Španić i Karmelo Mračić. Ostali kreću prema Muću preko Konjevrata. Uslijed visokog snijega, pokušaj da se probiju preko Svilaje u Livno nije im uspio. U Livnu su se trebali priključiti Drugoj dalmatinskoj brigadi. Kretanje su produžili prema Klisu i Blatu na Cetini. Dolaskom u Blato na Cetini, smjestili su se u školu. Njima su se pridružili drugovi iz srednje Dalmacije, tako da ih je ukupno bilo oko 350. Vodio ih je drug Friganović. U Blatu su prenocići i ujutro krenuli prema Dicmu za Livno. Samo što su se udaljili 500 metara od Blata, upadaju u ustaško-domobransku zasjedu. Opkoljeni, puno njih bez oružja, povlače se prema Cetini. Jedan dio naoružanih pokušao se probiti iz obruča jurišajući na neprijatelja. Mnogi su u toj borbi poginuli među kojima i trojica Molaćana: Rudi Baranić, Danko Matulić i Ivan Jurov. Ostali Molaćani bili su zarobljeni i to:

Ivan Marčev, Šime Barićev, Izak Matešić i Josip Španić-Bepo. Zarobljenike su domobrani odveli u Zadvarje i zatvorili u garažu braće Matko. Tu su ih ispitivali, maltretirali i držali neko vrijeme bez hrane i vode. Bila je to talijanska okupacijska zona pa su ih domobrani predali talijanskoj vojski. Talijani su ih strpali u omiški zatvor. Nakon tri mjeseca zatvora, bili su prebačeni na fizički rad u tvornicu cementa u Dugom Ratu uz prizmotru stražara. Pred samu kapitulaciju Italije, bili su pušteni na slobodu i vratili su se na Molat. Nakon kapitulacije Italije, priključuju se NOV-u.

O putu i tragičnom završetku ove grupe ispričao mi je jedan od sudionika preživjelih.

Odlaskom druge grupe Molaćana u partizane, okupator hapsi partizanske familije i odvodi u molatski koncentracijski logor. Bilo je to 27. siječnja 1943. godine.

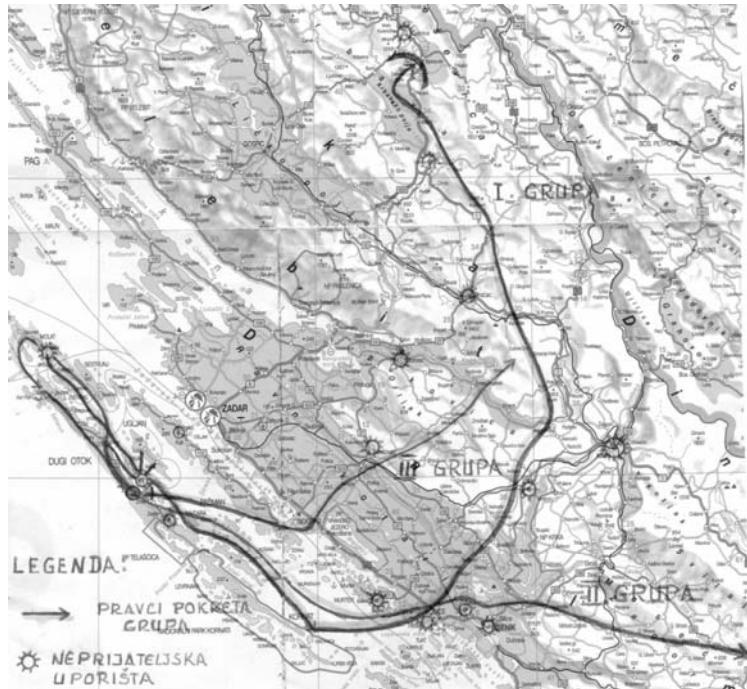
Evo imena uhapšenih:

Bašić Stjepan,
Bašić Marija žena Stjepana,
Bašić Meri, kći Stjepana,
Bašić Veljko, sin Stjepana,
Bašić Josip, sin Stjepana,
Bašić Marija, žena Krsta,
Bašić Nada, kći Krsta,
Bašić Ljubica, kći Krsta,
Barićev Leonarda – Lenka, kći Ante,
Baranić Žita, kći Šime,
Batinić Augustin,
Dujmov Ivan, sin Josipa,
Jurov Ivan,
Jurov Alfred, sin Ivana,
Jurov Branko, sin Ivana,
Jurov Ante, sin Ivana,

Matulić Paško,
Matulić Marica, žena Paškova,
Matešić Ivan,
Matešić Andjela, žena Ivana,
Matešić Antica, kći Ivana,
Matešić Ivo, sin Ivana,
Matešić Marija, kći Ivana,
Marčev Matija, žena Šime,
Marčev Blaženka, kći Šime,
Marčev Lovro, sin Šime,
Mračić Stjepan,
Mračić Lucija, žena Stjepana,
Mračić Marija, žena Šime,
Mračić Vlado, sin Šime,
Mračić Edna, kći Šime,
Mračić Anka, žena Vlada,
Stamać Nizija, žena Špira,
Stamać Ivan, sin Špira,
Stamać Olga, kći Špira,
Španić Mate,
Španić Fila, žena Mate,
Španić Ivan, sin Andjela,
Španić Bazilija, kći Andjela,
Španić Milka, žena Ivana.

Istog dana trebao je biti uhapšen Vinko Španić. U vrijeme hapšenja ostalih Molaćana, Vinko se zatekao u kući Vlade Mračića. Primjetivši Talijane koji su došli hapsiti obitelj Vlade Mračića, uspio je pobjeći i skloniti se kod prijatelja Viktora Pirca. Nakon nekoliko dana boravka kod Pirca, skrivaо se je kod svećenika Eugena Sutrina. Preko partiske organizacije, čiji je bio član, prebačen je čamcem u partizansku bazu na Dugom otoku.

Pravci odlaska grupa Molaćana u partizane. Svaka grupa imala je svoje pravce zbog sigurnosti

Treća grupa dobrovoljaca odlazi u partizane 3. ožujka 1943. godine. Grupu je predvodio Miljenko Španić. Iz mesta krenuli su preko Brgulja i Zapuntela za Prisiku na Banstru. Krenuli su u sumrak. Na Prisiku ih je čekao brod kojim su veslajući, pred zoru stigli u predio Solina na Dugom otoku. Odatle su pješke krenuli u partizansku bazu u predjelu Luke na spomenutom otoku. Grupu su sačinjavali:

Janko Batinić,
Vilma Batinić,
Jordan Gorin,
Riko Matulić,

Tonko Matulić–Rola,
Marino Matulić,
Josip Magaš,
Zvonko Matulić,
Zorica Stamać,
Miljenko Španić,
Berto Španić ,
Vinko Stamać i
Josip Matešić.

Nakon kratkog boravka u partizanskoj bazi, grupa se prebacuje preko Tkona na otoku Pašman u predio Vranskog jezera i nastavlja put prema Velebitu u sastav Sjevernodalmatinskog odreda. U bazi na Dugom otoku ostali su Miljenko Španić, Janko Batinić, Josip Magaš, Zorica Stamać i Vilma Mandić.

U tijeku borbi s talijanskim okupatorom, u predjelu Knina poginuli su mitraljezac Marino Matulić, Zvonko Matulić i Karmelo Mračić. Mjesto pogibije i ukopa nije poznato. U pokretima koji su bili dugi i naporni zastao je Vinko Stamać. O njegovoju sudbini i pogibiji ništa nije poznato. Prema pričanju njegovih suboraca, pretpostavka je da je bio zarobljen i strijeljan. Ostali iz grupe, nakon izvjesnog vremena boravka u odredu su se razbolili, neki od njih dobili tifus i bili su vraćeni na Dugi otok i Molat na oporavak. U Molatu su bili u ilegali, skrivajući se od Talijana. Nakon kapitulacije Italije i njihovog oporavka priključuju se NOV-u.

Odlaskom treće grupe, talijanski okupator hapsi njihove obitelji i odvodi u koncentracijski logor Molat. Bilo je to 15. ožujka 1943. godine. Uhapšeni su:

Mate Batinić,
Ante Batinić, sin Mate,

Mladen Batinić, sin Mate,
 Boris Matulić, sin Krste,
 Jecinto Matulić,
 Vilmo Matulić sin Jacinta,
 Ivan Matulić, sin Mira,
 Tonči Stamać,
 Albert Španić,
 Rafo Mandić.

Sveukupno u molatskom koncentracijskom logoru bilo je 50 Molaćana.

Red. br.	Prezime i ime	God. rođ.	Vrijeme provedeno u logoru	Proveo u konc.logorima u Italiji	
				Fertiglia (Sardinija)	Renicci (Arezzo)
1	Bašić Stjepan	1895.	27.01-09.09.'43		
2	Bašić Marija	1898.	27.01-14.03. '43		
3	Bašić S. Meri	1923.	27.01-14.03. '43		
4	Bašić S. Veljko	1924.	27.01-09.09. '43	umro u logoru – bolnici Zadar	
5	Bašić S. Josip	1926.	27.01-05.03. '43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
6	Bašić K. Marija	1896.	27.01-14.03. '43		
7	Bašić K. Ljubica	1930.	27.01-14.03. '43		
8	Bašić K. Nada	1926.	27.01-14.03. '43		
9	Batinić Mate	1895.	15.03-09.09. '43		
10	Batinić M. Ante	1925.	15.03-09.09. '43		
11	Batinić M. Mladen	1928.	15.03-09.09. '43		
12	Batinić Augustin	1915.	27.01-09.09. '43		
13	Barićev A. Lenka	1923.	27.01-08.09. '43		
14	Baranić P. Srećko	1920.	10.09-27.11. '42	27.11. '42-09.09.'43	Frascetti
15	Baranić S. Zita	1921.	27.01-14.03. '43		
16	Dujmov I. Ivan	1919.	27.01-06.03. '43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
17	Jurov I. Alfred	1922.	27.01-06.03. '43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
18	Jurov I. Branko	1927.	27.01-06.03. '43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
19	Matulić K. Boris	1927.	15.03-09.09. '43		

Red. br.	Prezime i ime	God. rod.	Vrijeme provedeno u logoru	Proveo u konc.logorima u Italiji	
				Fertiglia (Sardinija)	Renicci (Arezzo)
20	Matulić Paško	1885.	27.01-09.09.'43		
21	Matulić Marica	1887.	27.01-14.09.'43		
22	Matulić M. Ivan	1921.	15.03-09.09.'43		
23	Matulić Jecinto	1889.	15.03-09.09.'43		
24	Matulić J. Filmo	1920.	15.03-09.09.'43		
25	Matešić Ivan	1885.	27.01-09.09.'43		
26	Matešić Andela	1886.	27.01-14.03.'43		
27	Matešić I. Ivan	1928.	27.01-09.09.'43		
28	Matešić I. Antica	1923.	27.01-14.03.'43		
29	Matešić I. Marija	1931.	27.01-14.03.'43		
30	Mandić Rafael	1889.	15.03-09.09.'43		
31	Marčev Matija	1893.	27.01-14.03.'43		
32	Marčev S. Blaženka	1923.	27.01-14.03.'43		
33	Marčev S. Lovro	1929.	27.01-09.09.'43		
34	Mračić Stjepan	1895.	27.01-09.09.'43		
35	Mračić Lucija	1899.	27.01-14.03.'43		
36	Mračić S. Josip	1920.	10.09-13.11. '42	kada je pobjegao iz logora	
37	Mračić S. Marija	1893.	27.01-14.03.'43		
38	Mračić S. Vlado	1911.	27.01-09.09.'43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
39	Mračić Anka	1919.	27.01-14.03.'43		
40	Mračić S. Edna	1923.	27.01-14.03.'43		
41	Stamać S. Nizija	1887.	27.01-14.03.'43		
42	Stamać S. Ivan	1924.	27.01-09.09.'43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
43	Stamać S. Olga	1928.	27.01-14.03.'43		
44	Stamać S. Tonči	1905.	15.03-09.09.'43		
45	Španić Albert	1885.	15.03-09.09.'43		
46	Španić Mate	1889.	27.01-09.09.'43		
47	Španić File	1894.	27.01-09.09.'43		
48	Španić A. Ivan	1918.	27.01-09.09.'43	06.03-28.07.'43	28.07-14.09.'43
49	Španić Milka	1921.	27.01-14.03.'43		
50	Španić Bazilija	1911.	27.01-14.03.'43		

Partizanske veze zadarskog otočja

Iz partizanske baze na Dugom otoku neprekidno su bile organizirane partizanske veze između otoka ovog arhipelaga. Veze su besprijekorno funkcijonirale. Održavane su čamcima. Motornih pogona nije bilo, ili vrlo rijetko, pa su se koristila vesla i jedro. Akvatorij oko Molata okupator je neprekidno kontrolirao. Osnovni razlog bio je postojanje koncentracijskog logora. Vezom su prebacivani ilegalci s otoka na otok. Oni su na ovim otocima preko povjerenika formirali narodnooslobodilačke odbore, organizacije SKOJ-a, AFŽ-a, USAOH-a, donosili su propagandni materijal, ratne izvještaje i biltene, održavali bi sastanke organizacija i pripremali mladež za odlazak u partizane. Održavanje veza bilo je teško i opasno. Trebalo je u tijeku noći prijeći dug put veslima uz težak fizički napor.

U mjesecu lipnju 1943. godine, partizanska veza pristala je na otok Sestrunj. Veza je stigla čamcem rano ujutro u namjeri da tu ostane preko dana te da tijekom sumraka nastavi put za Dugi otok u svoju bazu. Uvijek se je koristila noć u prebacivanju s otoka na otok radi sigurnosti. Dolaskom na Sestrunj, čamac su potopili i otišli u obližnju šumu gdje su naložili vatru. U čamcu su bila četvorica partizana: Milan Stamać, Janko Batinić, Zorica Stamać iz Molata i Danijel Maraš iz Brgulja. Imali su jednu pušku.

Netko iz mjesta Sestrinja primijetio je sumnjive osobe i o tome obavijestio glavara sela. On je o pojavi sumnjivih osoba obavijestio talijansku komandu na otoku Ugljanu. Talijanski vojnici i karabinieri odmah su reagirali i na Sestrunj uputili potjeru. Partizani su bili opkoljeni i poхватani. Tom prilikom ranjen je Janko Batinić. Dovedeni

---

---

su na rivu u Sestrunj i tu su ih strijeljali, a zatim su njihova tijela bačena u more – nikada nisu pronađena. Jedino Zoricu Stamać nisu strijeljali, već su je odveli u zadarški zatvor i strpali u ćeliju. Dugo su je maltretirali, ispitivali i držali u zatvoru, sve do pred samu kapitulaciju Italije 8. rujna 1943. godine.

Na sličan način, partizanske veze između Dugog otoka, otoka Iža i Ugljana, Nijemci su presreli i zarobili nekoliko partizana. Među njima je bio i naš mještanin Ratko Parada. Prema nekim saznanjima, zarobljenog Ratka Nijemci su strijeljali na Rijeci.

Nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. godine, Molaćani koji su ostali u mjestu i ilegalno djelovali za vrijeme talijanske okupacije, priključili su se partizanima, tako da je na Molatu ostao mali broj ljudi, većina u poodmaklim godinama. Evo njihovih imena: Ivan Matulić – Kokić, Vinko Parada, Ratko Parada, Ivan Parada, Ivan Dujmov, Abram Matešić, Ante Dujmov, Šime Mračić, Ženka Marčev, Perina Matulić, Milka Mračić, Berto Dujmov, te posada broda Jela koja odlazi na otok Vis i to: Stjepan Bašić, komandant broda, Viktor Pirc, Vinko Baranić, Ljubo Gorin, Rudi P. Baranić, Leopold Španić, Josip Španić, Bruno Grubina, Ivan Matulić – Ciko i Ante Serdarević.

Molaćani koji su kao logoraši bili deportirani u talijanske koncentracijske logore, nakon pada Italije, preko Barija brodom se prebacuju na otok Vis i priključuju partizanima. Evo njihovih imena: Ivan Španić, Ivan Stamać, Josip Bašić–Bepo, Vladimir Mračić, Branko Jurov i Alfred Jurov.

U travnju mjesecu 1944. godine provedena je mobilizacija kojom su bili obuhvaćeni: Ivan Paglov, Šime Paglov, Marino Mračić, Riko Baranić, Josip Dundović, Tonko Španić, Rino Španić, Tonko Matulić, Čedomir Batinić, Mario Pirc i Andelo Matulić.

Jedinice NOVJ u kojima su boravili Molaćani i mjesta njihovih pogibija

Ime i prezime	Jedinica
Bašić Mirko	Prvi proleterski bataljon Hrvatske
Bašić Rudi	
Dundović Mirko <i>Poginuo na Ozrenu (Bosna)</i>	Druga Dalmatinska proleterska bigada
Matulić Celestin	
Baranić S. Rudi <i>Poginuo na Cetini</i>	
Jurov Ivan <i>Poginuo na Cetini</i>	Na putu u II. Dalmatinsku brigadu
Matulić Danko <i>Poginuo na Cetini</i>	
Mračić Karmelo <i>Poginuo kod Knina</i>	
Mračić Josip - Bepo	
Matulić Marino <i>Poginuo kod Knina</i>	
Matulić Zvonko <i>Poginuo kod Knina</i>	Sjevernodalmatinski odred
Matulić Ivan K. <i>Poginuo u Lici</i>	
Stamać Vimko <i>Poginuo na Zrmanji</i>	
Stamać Berto	
Španić Vinko	
Bašić Josip - Bepo	26. Dalmatinska divizija
Batinic Čedomir <i>Poginuo na o. Braču</i>	
Baranić Riko <i>Poginuo na o. Braču</i>	
Dundović Josip – Bepo	
Gorin Jordan	

Ime i prezime	Jedinica
Mračić Marino	26. Dalmatinska divizija
Mračić Milka	
Marčev Blaženka	
Matulić Vilmo <i>Poginuo na o. Braču</i>	
Matulić Tonko – Buža	
Matulić Ivan – Rola	
Pavlov Šime	
Pavlov Ivan	
Stamać Ivan	
Španić Miljenko	
Španić Tonko	
Španić Rino	
Matulić Andelo	20. Dalmatinska divizija
Španić Mirko	
Dujmov Berto	Komanda mjesta o. Vis
Jurov Branko	
Marčev Ivan	
Matulić Tonko – Rola	
Mračić Vlado	
Španić Ivan	
Batinic Janko <i>Ubijen na o. Sestrunj</i>	
Batinic Vilma	
Parada Ratko <i>Ubijen na Rijeci</i>	
Stamać Zorica	
Stamać Milan <i>Ubijen na O. Sestrunj</i>	
Baranić P. Rudi <i>Poginuo na M/J Jela</i>	III. POS

Ime i prezime	Jedinica
Bašić Stjepan	III. POS
Baranić Vinko	
Barićev Šime	
Dujmov Ante – Tonko	
Dujmov Ivan	
Jurov Alfred	
<i>Umro na o. Visu</i>	
Gorin Ljubo	
Grubina Bruno	
<i>Poginuo na M/J Jela</i>	
Matulić Perina	
Matulić Riko	
Matulić Katica	
Matulić Ivan C.	
<i>Poginuo na M/J Jela</i>	
Magaš Josip-Bepo	
Matešić Abram	
Matešić Izak	
Matešić Josip – Bepo	
Marčev Marko	
Mračić S. Ivan	
Mračić Šime	
Parada Ivan	
Parada Vinko	
Pirc Viktor	
Pirc Mario	
<i>Ubijen od partizana</i>	
Stamać Veronika	
Stamać Adam	
Serdarević Ante	
<i>Poginuo na M/J Jela</i>	
Španić Josip	
<i>Poginuo na M/J Jela</i>	
Španić Leopold	
<i>Poginuo na M/J Jela</i>	

Za čitavo vrijeme rata, nakon kapitulacije Italije, na Molatu su boravile partizanske jedinice. Na Molatu je bila i prva minerska škola, stanica motrenja na Banastru i povremeno jedinice koje su pratile ranjenike iz kopna na otoke, koji su iz otočkih punktova bili prebacivani brodovima III. pomorskog obalnog sektora za otok Vis. Na tom planu bili su angažirani maloljetni omladinci kojima je zapovijedi davao narodnooslobodilački odbor.

Od minera formirane su bile minerske grupe i odjeljenja. Odjeljenja su imala zadatak da iz mora izvlače mine i da ih polažu na tjesnace kuda prolaze njemački ratni i pomoći brodovi. Prve mine su polagane između otoka Rivnja i Sestrunjha. U vađenju mina sudjelovalo je i nekoliko Molaćana.

Pored toga što su mnogi Molaćani bili aktivni sudionici borbe protiv okupatora, svi Molaćani su bili na strani antifašističke borbe. Oni su tu borbu podržavali na razne načine. Posebno treba istaknuti ulogu NOO-a, kao i žena koje su borcima na otoku pomagale, šile odjeću i drugo. NOO se tijekom rata mijenjao i popunjavao. Neki su odbornici bili hapšeni od strane Nijemaca, a među njima je bio i predsjednik odbora Srećko Jurov i član odbora Vladimir Savin. Tom prilikom, u raciji koju su poduzeli Nijemci, bilo je uhapšeno više Molaćana. Većina njih je bila u starijoj životnoj dobi. Neki su uspjeli pobjeći, a neki su bili pušteni na intervenciju svećenika Eugena Šutrine. Četvorica su bila ukrcana na brod Penicu u luci Zapuntel. Među njima bila su i dva navedena odbornika. Sudbina njihova nije nam poznata. Čuli smo da su dolaskom u Rijeku bili strijeljani. Nakon njihove smrti, NOO su popunjavali:

Rudi Mračić,
Augustin Batinić,
Augustin Mandić i
Marija Matulić-Stamać.

U proljeće 1944. godine Nijemci su brodovima dva puta upadali na otok Molat. U svibnju mjesecu su izvršili pomorski desant na sjevernom dijelu otoka u predjelu Stopanj – Konopljika. Racijom je bio zahvaćen čitav otok.

Iskrcavanjem na otok razvili su se u streljački stroj i sve moguće pretresli. Onaj mali broj muškaraca i maloljetnika skrivaо se po bunkerima koji su ranije napravljeni. Upadom u selo, pretresli su svaku kuću tražeći muškarce. U mjestu su bili pretežno stariji ljudi, žene i djeca. Uspjelo im je pohapsiti nekoliko ljudi koji su se u tom trenutku zatekli na ribarenju. Istog dana Nijemci su na Molatu u uvali Lučina prilikom pretresa kuća pronašli partizansko skladište hrane. Tom su prilikom brod leut, vlasništvo dioničara ribarskog društva iz Molata, natovarili hranom i materijalom i u predjelu Banastar potopili. Nakon njihovog odlaska, brod leut dotegljen je u uvalu Lučina.

Prije iskrcavanja Nijemaca na otok Molat, na moru prema otoku Viru, plovila je grupa od 5 partizanskih leuta s hranom i materijalom. Posada brodova bila je obaviještena o pokretu njemačkih brodova i sklonila se u uvali Konopljika na Molatu. Prilikom iskrcavanja Nijemaca, posada je napustila brodove i sklonila se kako ne bi pala u ruke Nijemcima. Tom su prilikom Nijemci brodove otkrili i potopili. Nakon odlaska Nijemaca, Molačani su materijal i hranu iskoristili za svoje potrebe.

U dva navrata Molat je bio napadnut. Jednom su ga tukli artiljerijskom vatrom sa brodova, sa sjeverne strane otoka. Tom je prilikom bila ranjena Matija Dujmov kojoj je na otoku Visu bila amputirana noga. Istog dana Molat je bio napadnut torpedima s njemačkih torpednih čamaca. Cilj je bila uvala Lučina, jer su mislili da u luci borave engleski torpedni čamci. Toga dana torpednih čamaca u uvali nije bilo, tako da su torpeda eksplodirala udarom u rivu.

Riva je bila veoma oštećena. U trenutku eksplozije torpeda, na vratima svoje kuće zatekao se Ivan Stamać vlasnik kuće. Ivan je bio teško ranjen. U kratko vrijeme bio je transportiran za otok Vis gdje je od posljedica ranjavanja umro. Torpeda su bila lansirana i sa sjeverne strane otoka prema uvali Jazi, međutim nisu eksplodirala. Nijemci su akcije na Molatu poduzimali znajući da se tamo nalaze partizanske jedinice i da je čitavo mjesto bilo opredijeljeno za NOP.

Molat je na početku Drugog svjetskog rata imao 450 stanovnika. U NOR-u s oružjem u ruci sudjelovalo je 70 Molaćana. Taj broj, prema poznatim podacima, prelazi broj sudionika angažiranih i sposobnih za borbu, a iznosi je preko 50%. Svaki drugi Molaćanin bio je angažiran u borbi. Inače u svijetu je taj postotak mnogo manji i iznosi 10% sposobnog stanovništva.

Molaćani su se u antifašističkoj borbi protiv okupatora pokazali kao hrabri borci. Mnogi od njih su dobili odličja za iskazanu hrabrost. Mnogi su bili ranjavani više puta.

U ratu, njih 22 postali su vojni zapovjednici, neki su zapovijedali jedinicama ranga brigade. U toj borbi poginula su 22 Molaćanina, a petorica bila su žrtve fašističkog terora.

Evo imena poginulih i njihove životne dobi:

Ime i prezime	God.	Ime i prezime	God.
Rudi Baranić	23	Ivan Jurov	23
Rudi P. Baranić	22	Alfred Jurov	23
Riko Baranić	34	Filmo Matulić	24
Bruno Grubina	29	Danko Matulić	22
Janko Batinić	21	Marino Matulić	20
Čedo Batinić	23	Zvonko Matulić	22
Mirko Dundović	24	Ivan Matulić–Ciko	30

Ivan Matulić	20	Vinko Stamać	22
Karmelo Mračić	21	Leopold Španić	23
Ratko Parada	23	Josip Španić	22
Milan Stamać	22	Ante Serdarević	29

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

Ime i prezime	god.
Veljko Bašić	19
Spiro Barićev	40
Ivan Matulić	45
Srećko Jurov	40
Vladimir Savin	32

U znak zahvalnosti i sjećanja na poginule Molačane i žrtve terora, mještani Molata podigoše im spomen-obilježje dana 4.7.1979. godine

---

Imena ratnih časnika i dočasnika:

Časnici:

Rudi Bašić,
Mirko Bašić,
Celestin Matulić,
Josip Mračić–Bepo,
Miljenko Španić,
Vinko Španić,
Berto Španić,
Josip Bašić–Bepo,
Izak Matešić,
Riko Matulić,
Branko Jurov,
Šime Barićev,
Ivan Marčev,
Mirko Dundović /poginuo na Ozrenu kod Maglaja /
Milan Batinić,

Dočasnici:

Šime Mračić,
Tonko Matulić–Rola,
Stjepan Bašić,
Karmelo Mračić (poginuo u borbi),
Ivan Stamać,
Josip Dundović,
Mirko Španić,
Josip Magaš,
Matulić Tonko–Buža.

Nakon rata deset časnika i jedan dočasnik ostali su u službi JNA do umirovljenja.

Evo njihovih imena:

Rudi Bašić u činu kapetana bojnog broda,
Vinko Španić u činu potpukovnika,
Berto Španić u činu potpukovnika,
Josip Bašić u činu potpukovnika,
Miljenko Španić u činu kapetana I. klase,
Vinko Parada u činu kapetana I. klase,
Riko Matulić u činu kapetana I. klase,
Izak Matešić u činu kapetana,
Jordan Gorina u činu kapetana,
Celestin Matulić napustio JNA 1947. godine u činu
majora,
Sime Mračić u činu starijeg zastavnika I. klase.

SJEĆANJA NA LOGORE SMRTI

I

U Drugom svjetskom ratu je to bilo,
u talijanskim logorima se zabilo.
Fašističke zvijeri navališe,
sve moguće u nas opljačkaše.

II

Bez pravde i suda,
hapse nas svuda.
Nedužni, istjerani iz doma svog
ne rekoše bližnjima bog!

III

Bilo je to uvečer u petak,
pohapsiše nas četrdesetak.
Maloljetan sam bio,
sa familijom u logoru završio.

IV

Kao blago nas pokupiše,
u seoski dom nas odvedoše.
Tu nas postrojiše,
uz prozivku provjeriše.

V

Lišeni slobode i časti,
sprovode nas u molatski logor patnji.
U barake nas smjestiše,
po četvero na stalaže strpaše.

VI

Na vjetrometini u uvali Jazi,
iscrpljeni umirali od gladi.
Ispaćeni, kao kosturi smo bili,
teške patnje preživjeli.

VII

Kao taoci u logoru smo bili,
mnogi na stratištu završili.
Poniziti se nismo dali,
pred fašistima prkosno stajali.

VIII

Na domaku logora selo je stajalo,
pučanstvo pod strogu kontrolu stavljeno.
Približavanje logoru nije se smjelo,
za svaki se prekršaj glavom kažnjavalо.

IX

Petstotina vojnika u selu je bilo,
kod pučanstva strah usadilo.
Čitav je otok jedan logor bio,
na koji se okupator nemilosrdno okomio.

X

Carlo Szommer upravnik logora je bio,
nedužne logoraše kao zvijeri progonio.
Za prekršaje, logoraše bi o stup vezivali,
udarcima do iznemoglosti bičem kažnjavali.

XI

Strah i trepet skvadristi su bili,
za odmazdu taoce okovima vezivali.
Brodom Viotti na stratišta odvozili,
na nepoznatim mjestima kobno završili.

XII

Svakodnevno sprovodi su bili,
na stotine od gladi i bolesti umirali.
Iscrpljeni logoraši grobove im kopali,
na brdu Hrica zauvijek ostali.

XIII

Nadugo u logoru Molat smo bili,
na prisilnom radu na otoku Sardinija završili.
Logor Fertiglia se je zvao,
posljedice nam teške ostavio.

XIV

Svako jutro bičevani smo bili,
od jutra do mraka robovski radili.
Pod teškim okolnostima cestu smo gradili,
uz pratnju stražara kao zvijeri nas tjerali.

XV

Mnogi su tamo živote ostavili,
od gladi i umora nisu izdržali.
Kad je fašizmu došao kraj,
prebacis̄e nas u toskanski kraj.

XVI

U logor Renicci nas deportirali,
gdje smo kapitulaciju Italije dočekali.
Četiri tisuće nas je bilo,
probojem u Apenine završilo.

XVII

Uporni, pješačili bez stanke,
izbjegavali puteve i zamke.
Umorni, iscrpljeni od gladi,
kod seljaka skrovišta našli.

XVIII

Dobra srca seljaci su bili,
ponosno nas u kuće primili.
Opsjednuti od fašističkih zvijeri,
u kućama spavati nismo smjeli.

XIX

Stalne potjere za nama su bile,
u opasnost i neizvjesnost nas dovodile.
Prijetnje su i seljacima upućene,
za prekršaj im smrću zaprijetile.

XXI

Po neki su neoprezni bili,
hapšenjem na stratištu završili.
U stalnoj opasnosti seljaci su bili,
u srcima našim dobrotu usadili.

XXII

Bilo je to u regiji Marche,
hranili nas i čuvali kao majke.
Do konca 1943. smo tu bili,
pred proljeće u partizane krenuli.

XXIII

Peta brigada Garibaldi je tu bila,
kao braću nas u redove primila.
Borili se skupa sa njima,
protiv Nijemaca i fašista.

XXIV

Giuseppe Mari o nama piše,
kao hrabre borce nas hvališe.
Došla je napokon sloboda draga,
u jedinicama talijanskih partizana.

XXV

U regiju Marche saveznici su stigli,
U Rim – Činečita se prebacili.
Teške smo golgote i patnje prošli,
i napokon na Vis u partizane došli.

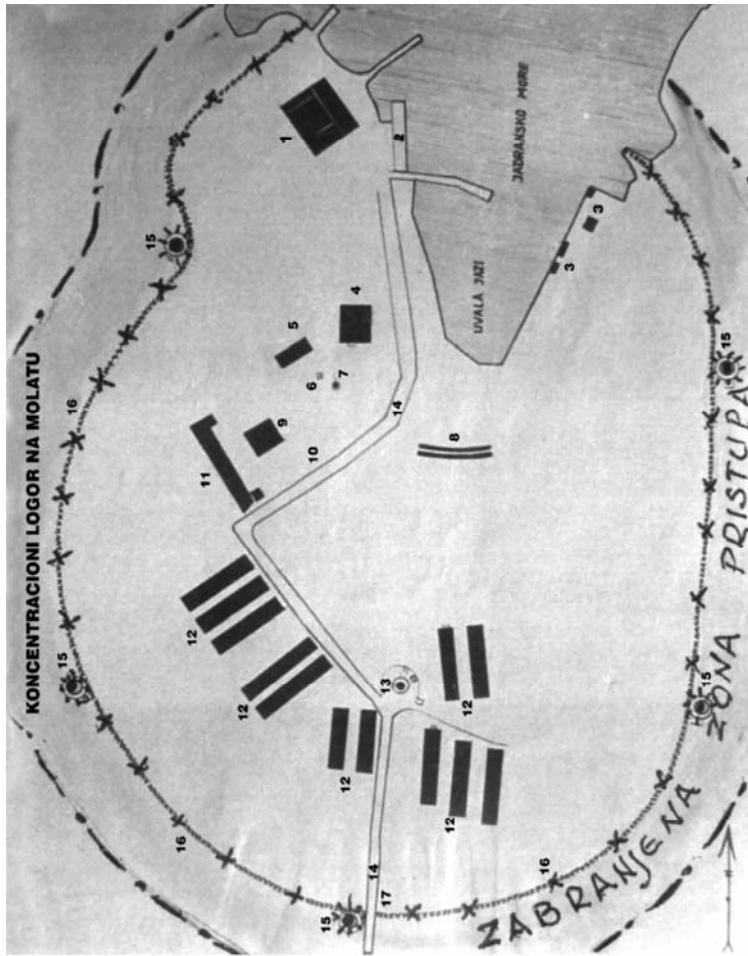
XXVI

Nakon tridesete godine je to bilo,
prijatelje u regiji Marche posjetio.
Srdačan susret je to bio,
nezaboravne dojmove ostavio.

XXVII

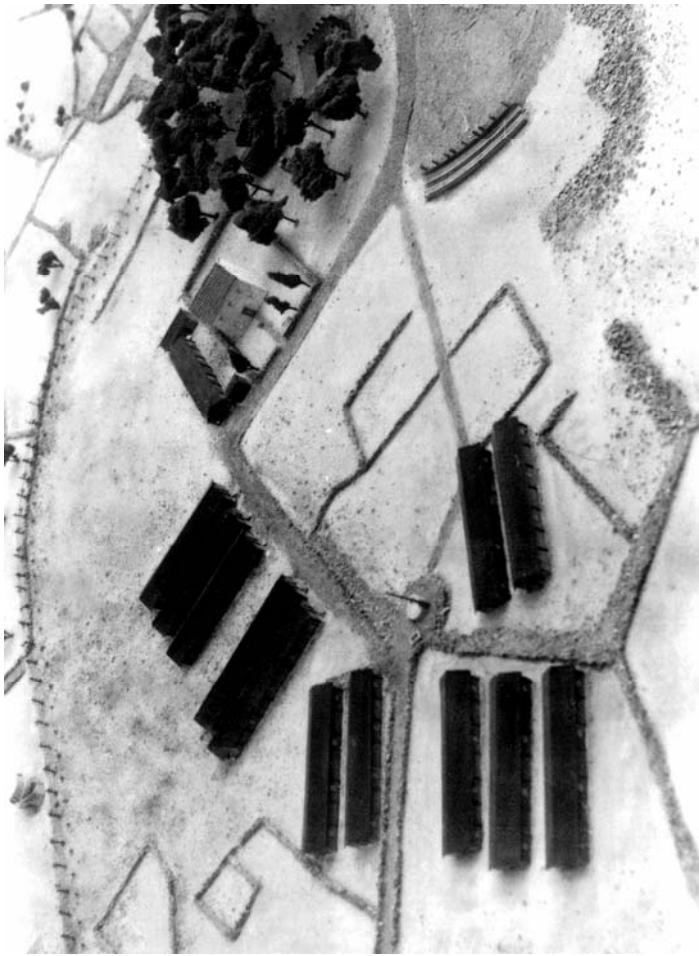
Do danas prijateljstvo nas spaja,
kroz posjete sjećanja obnavlja.
Bilo je to svake godine i lani,
i trajat će dok nas sADBINA ne rastavi.

Logoraš,
Josip Bašić-Bepo

Skica koncentracijskog logora na Molatu

1. Skladište; 2. Praonica rublja; 3. Zahodi; 4. Menza; 5. Kuhinja;
  6. Četiri stupa (mučilište); 7. Bunar; 8. Umivaonik; 9. Uprava logora;
  10. Govornica; 11. Baraka karabinjera; 12. Barake za logoraše;
  13. Studenac – bunar; 14. Put; 15. Karaule; 16. Logorska bodljikava žica;
  17. Logorska vrata.

Fotografija makete logora koju je izradio Zvonko Govorčin pod stručnim nadzorom Valentina Uranije

---

Drugi dio

U TALIJANSKIM KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA

**Molat – Fertiglia (Sardinija) - Renicci
(Arezzo)**

KONCENTRACIJSKI LOGOR MOLAT

Uhapšen sam i odveden u konclogor Molat s članovima obitelji: ocem Stjepanom, majkom Marijom, sestrom Meri i bratom Veljkom. Imao sam tek navršenih 16 godina života. Bilo je to 27. siječnja 1943. godine. Tog je dana uhapšeno 40 Molaćana. Bile su to obitelji partizanskih boraca.

Dan je bio hladan, jutro puno svježine i blistave rose. Toga sam dana ustao ranije spremajući se za krpanje mreže, a prema dogovoru sa ocem prethodnoga dana. Majka i otac ustali su ranije i počeli obavljati svakodnevne poslove. Po običaju, majka je pripremala doručak, a otac je spremao mreže za krpanje.

Talijanski okupator je tog dana provodio uobičajene policijske mjere: patrolirao je po selu i poduzimao i druge neophodne postupke na planu neposrednog osiguranja vojnih objekata i koncentracijskog logora. Nikakvih posebnih znakova ni saznanja nije bilo po kojima bismo mogli naslutiti da tog dana okupator priprema hapšenje obitelji partizanskih boraca. Povremene uzbune u garnizonu bile su uobičajene pojave, a rezultirale bi uvijek pokušajima ili bijegom logoraša iz koncentracijskog logora.

Te večeri pred samo hapšenje vladala je tišina. Putem koji prolazi pored moje kuće povremeno su se čuli vojnički koraci koji bi nestajali.

Uslijedila je uzbuna, znak da se mora ići kući, u protivnom mogao si biti izložen smrtnoj opasnosti. Sjedili smo za večerom, kad najednom čujemo da neko lupa po vratima, vičući "aprite", što na našem jeziku znači otvorite. Brat Veljko, koji je od mene bio stariji dvije godine slutio je da se radi o hapšenju. Zajedno potrčasmo ka sjevernom prozoru u namjeri da pobjegnemo. U pokušaju iskakanja kroz prozor, zaustavili su nas karabinijeri koji su već bili opkolili kuću.

Upadom u kuću, komandir karabinijera Rozze Balilla saopćio je mojem ocu da se po naređenju iz Zadra hapsi čitava obitelj i odvodi u koncentracijski logor. Otac ga upita koji je razlog našeg hapšenja. Ljutito, bez odgovora, rečeno nam je da ponesemo sa sobom svoje osobne stvari, pokrivače i malo hrane čime smo inače bili oskudni. Prema našoj ocjeni, komandir karabinijera Rozze Balilla nije bio loš čovjek. S mojim bratom Rudom prije odlaska u partizane 1941. godine bio je u dobrom odnosima. Brat mu je ponekad pravio i usluge oko popravke namještaja. Balilla je premješten i otišao je u Italiju. Na njegovo mjesto došao je karabinijerski poručnik Rocco Pasqualli, fašist po čijoj je komandi ubijen Augustin Lovretić iz Brgulja.

Praćeni karabinijerima, odvedeni smo u centar sela u natkrivenu prostoriju (Podtravaku) seoskog prosvjetnog doma. Tu smo čekali dok su doveli ostale uhapšenike. Nakon obavljene prozivke i uz konstataciju da su svi uhapšenici na broju, sproveli su nas uz jaku pratnju karabinijera i vojnika u koncentracijski logor koji je bio smješten na sjevernoj strani Molata u uvali Jazi. Dolaskom u logor, ponovno je uslijedila prozivka, a zatim razmještaj po barakama. Mene zajedno sa ocem i bratom, rasporediše u baraku br. 2, a majku i sestru u žensku baraku br. 10. Ulaskom u baraku, amonijak mi udari u nos. Učinilo mi se strašno. Dah mi zastade. Bio sam nepomičan i krut kao drvo. Pogledah prema sredini

---

---

barake, kad ugledah otkrivenu zardalu kiblu iz koje je do-
lazio nepodnošljiv smrad. Logoraši su u tu kiblu vršili ma-
lu i veliku nuždu. Kibla bi se praznila ujutro kad su se u
more bacale fekalije. Čitava obala bila je zagađena nepod-
nošljivim smradom. U baraci smo bili smješteni na drvene
krevete na kat na kojima je bila slama. Još se nismo ni raz-
mjestili, logoraši nas zasuše raznim pitanjima. Pitali su nas
odakle dolazimo, kakva je situacija u svijetu, o uspjesima
NOB-a protiv okupatora i drugim pitanjima, što smo im
prema našim saznanjima odgovarali uz oprez, znajući da
je okupator među logoraše ubacio svoje doušnike. Kasno u
noć, umoran, pokrio sam se pokrivačem koji sam ponio od
kuće. Noć je bila vedra, hladna i vjetrovita. Dugo smo pri-
čali o svačemu, razmišljali o neizvjesnostima koje nas če-
kaju u logoru. Pokušao sam zaspati, kad najednom osjetih
stjenicu kako me bocka, a ruka se sama podiže, spušta na
određeno mjesto i ubija uhvaćenu žrtvu. Ruku sam stavio
pod nos, omirisao, a taj miris me je jako nervirao zbog ne-
mogućnosti da zaspim. Stjenica, ušiju, buha i žohara bilo
je bezbroj. Dezinsekcija se provodila ručnim trijebljenjem.
Od strane logorskih vlasti bila je zanemarena i rijetko pod-
uzimana. Higijenski uvjeti bili su na nuli. U logoru je bilo
12 baraka. U svakoj baraci po 200 logoraša, više nego što
je dopuštao kapacitet. Kroz logor je prošlo oko 20.000 lo-
goraša. Bilo je dosta djece, žena i ljudi u odmaklim godi-
nama. Iz logora su povremeno logoraše transportirali u lo-
gore na Apeninski poluotok i na otroke: Lipari, Sardiniju i
druge. Stalni kapacitet logoraša u Molatu iznosio je 2-3 ti-
suće. Rasformiran je kapitulacijom Italije 8. rujna 1943.
godine. Prostor logora bio je okružen bodljikavom žicom
ispletrenom u vidu mreže. Čuvali su ga stražari smješteni u
5 karaula kamene gradnje. Karaule su imale uređeno mi-
traljesko gnijezdo i puškarnice za obranu kruga.

Karaula na ulazu u logor

Podizanje talijanske zastave

Logor Molat osnovan je 30. lipnja 1942. godine. Izgrađen je za 1200 logoraša. U šatorina i nekoj od 12 baraka znalo ih je, međutim, biti i više od 2500

Zahodi u logoru u Molatu

Da bi se poštivali propisi logorskih vlasti, uprava logora je u svakoj baraci imenovala odgovorno lice (kapo barake) Za vrijeme podizanja i spuštanja talijanske zaštave morali smo izaći iz baraka i prisustvovati toj ceremoniji uz obavezno dizanje ruku u znak fašističkog pozdrava. U protivnom, bili bismo maltretirani od strane čuvara reda i uprave.

Čuvari reda na Molaćane su posebno motrili, a naročito u vrijeme dolaska svećenika na crkveni obred i na pokop umrlim logorašima. Grupno kretanje, sastajanje u grupe, pristup bodljikavoj žici i karaulama bili su strogo zabranjen, u protivni stražari su imali ovlast uporabe oružja. I pored tako stroge prismeotre za kratko smo vrijeme uspostavili vezu s organizacijom u Molatu preko svećenika Eugena Šutrina i jednog talijanskog vojnika kojeg smo pridobili za suradnju. Koliko se sjećam, mislim da se taj vojnik zvao Mario. U te svrhe koristili smo i djecu koja su sa svećenikom dolazila na obred i pokop. Svećenik je svakog ponedjeljka dolazio na vjerski obred. Mortalitet logoraša iznosio je 20%. U jednom talijanskom dokumentu od 25. studenoga 1942. godine stoji da je od lipnja do studenog iste godine umrlo 422 logoraša (izvještaj upravnika logora).

U logoru se umiralo od gladi, bolesti, studeni, od batina i neljudskih postupaka crnokošuljaša. Bijeg iz logora bio je skoro nemoguć, naročito danju, a po noći su nas zatvarali u barake prije zalaska sunca, provjeravali prozivkom poimenično i brojno. Jednoj grupi sa otoka Murtera bijeg je uspjio plivanjem preko mora, koristeći noć.

Pri bijegu iz logora pronašli su jedan potopljeni čamac i njime se prebacili na Dugi otok, a s Dugog otoka preko Kornata na Murter. Jedan iz grupe se zapleo u bodljikavu

---

žicu i bio pokošen mitraljezom. Prema izvještaju kotarskog komiteta KPH za Preko konstatira se da je za čitavo vrijeme postojanja koncentracijskog logora na Molatu uspjelo pobjeći svega desetorici.

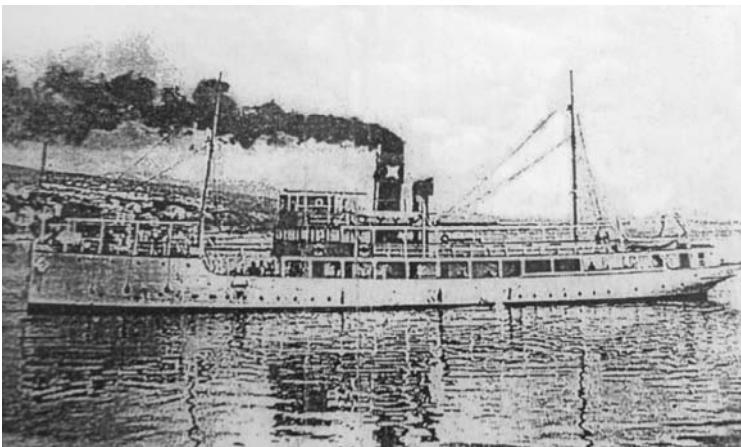
Hrana koju smo dobivali dnevno iznosila je 12,5 dekagrama kruha. Za ručak i večeru dobivali smo zaimaću neke tekućine u kojoj bi se našlo koje zrno riže, boba, oriza, graha ili pašte, količinski toliko malo da je glad dovodila logoraše postupno do umiranja, a naročito djece, iznemoglih i bolesnih logoraša. Glad je nagonila neke logoraše koji nisu dobivali pomoć u paketima da traže hranu u pomijama i drugim otpadima i izmetima. Voda koju smo dnevno dobivali iz bunara bila je maksimalno ograničena na 1 litru dnevno i isključivo je davana za piće. Za ostale potrebe, ako ih je uopće bilo, koristili smo more. Paketi koje su logoraši dobivali od svojih rođaka, prijatelja i narodne pomoći, namjerno bi duže stajali kod logorskih vlasti i tako ustajala hrana bi se pokvarila i dostavljala adresantima, što bi neminovno dovodilo do bolesti i trovanja. U podjeli paketa logorašima, logorski bi stražari koristili djecu igrajući se mačke i miša.

Mrvice iz paketa bi istresali pred djecu i na znak zviždaljkom, djeca bi potrcala i u gomili i padala jedan preko drugog, hvatali mrvice kruha uz smijeh i zabavu stražara. Bilo je žalosno gledati tu izgladnjelu djecu. Bilo je slučajeva da su stražari pakete zadržavali za sebe i hranu iz paketa prodavali logorašima po vrlo visokoj cijeni. Jedan kilogram kruha prodavali bi po 1000 lira. U logoru se je razvila trgovina i trampa. Logoraši koji nisu dobivali nikakvu pomoć sa strane bili su prisiljeni da ponude čak i svoja imanja kako bi preživjeli. Iscrpljeni glađu, logoraši su izgledali kao živi kosturi, umirali su u

---

---

hodu, ali se nikada nisu dali pokoriti, znajući da će pravedna borba našeg naroda jednog dana pobijediti. Zdravstveno-higijenski uvjeti bili su do kraja neljudski. U barakama je neminovno dolazilo do bolesti. Mnogi logoraši bolovali su od tifusa, dizenterije, svraba i mnogi su podlegli tim bolestima naročito u ljetnim danima. Organizirani protesti logoraša i njihov zahtjev za poboljšanje ishrane i drugih uvjeta za život nisu nailazili na razumijevanje kod logorskih vlasti. Naprotiv, za svaki protest tražili bi organizatore i nad njima provodili represivne mjere. Ako bi se netko od logoraša ogriješio o logorske propise, bio bi vezivan kod četiri stupa (stup sramote) i uz prisustvo logoraša bio bi bičevan do iznemoglosti. Znale su u logoru osvanuti ceduljice s ispisanim parolama "Živio drug Tito", "Dolje fašizam" i druge. Parole "Smrt fašizmu-Sloboda narodu" bila je ugravirana na jednom kamenu kojeg su pronašli stražarski redari, a napisao ju je logoraš Marko Maksan iz Pakoštana. Počinioca logorske vlasti nikada nisu otkrile i pred poduzetog niza represivnih mjeru nad logorašima, pa sve do zatvaranja logoraša u barake nekoliko dana bez davanja hrane. U ovom logoru, nazvanom logorom smrti, primjenjivan je sistem talaca. Svi logoraši u dobi od 21 do 50 godina života proglašeni s taocima ako su bili u svojstvu rodbinske veze sa partizanima. Sve sumnjive uhapšene osobe dovođene su u koncentracijski logor. Okupator bi za poginule pripadnike svojih snaga i njihovih suradnika za odmazdu odvodio nedužne logoraše na nepoznata mjesta i тамо ih strijeljao. Pojava broda "Amiraglio Viotti" (nazvan Crna Marica) u uvali Jazi kod logoraša bi izazvao strah i strepnju, znajući da tim brodom fašisti odvode logoraše na stratišta ili u koncentracijske logore u Italiju.

Brod "Amiraglio Viotti" (Crna Marica) kojim su fašisti dovodili logoraše na Molat i taoce na stratišta

Strijeljanje talaca na nepoznatom stratištu

Stupovi sramote – Ovako su fašisti vezivali logoraše za četiri stupa,
gdje bi ih bičevali do iznemoglosti

U logoru smo nastavili s organiziranim djelatnošću.
Stupili smo u kontakte, uz provjeru, s logorašima s otoka
Iža, iz Šibenika, Trogira, Biograda i zajedno propagirali

---

naš NOB, hrabrili sebe i druge logoraše u očekivanju drage nam slobode koju nažalost mnogi nisu dočekali.

Spomen groblje za umrle logoraše

Svjesni smo bili da su mogućnosti za bijeg bile sve manje i rizičnije po život, ali od te namjere nikada nismo odustajali. Neprekidno smo pratili situaciju u logoru, a posebno kretanje logorskih patrola i budnosti stražara. Posebno je na tom planu bio aktivan moj brat Veljko koji je inače bio narušenog zdravlja. Da bi nam onemogućili bijeg, fašisti su nas zatvarali u barake još prije zalaska sunca. Po noći bi pojačavali patroliranje na prostoru logora i van logorske prostorije, obilazeći žičanu ogradi.

Preko molatske organizacije, tražili smo mogućnost našeg oslobađanja uz pomoć partizanske jedinice. Takvu mogućnost razmatrao je kotarski komitet za Preko i utvrđio da je to neizvedivo, s obzirom na jak neprijateljski vojni garnizon i na velik broj zatočenika u logoru koje bi

---

---

bilo teško evakuirati. Prema nepotpunim podacima, računa se da je u ovom logoru, što umrlo što odvedeno na razna stratišta, stradalo oko 1000 logoraša. Pokopi su bili svakodnevni, a posebno u ljetnim mjesecima. Umrli logoraši zkopavani su u početku na molatskom groblju, a kasnije na novom groblju na brdu zvanom Hrica. Grobove su im kopali logoraši, a u rake više puta je ukopavano po nekoliko logoraša. Na grobovima nema oznaka umrlim logorašima poimenično. U znak sjećanja i zahvalnosti umrlim logorašima, podignuto je spomen-groblje s kamenim stupovima i obeliskom na sredini groblja.

Ovaj logor u sustavu represivnih mjera od strane okupatora bio je pokušaj masovnog uništavanja hrvatskog življa. To je bio pokušaj da se mučenjima, gladi i drugim represalijama uguši slobodarski pokret i plamen narodnog ustanka koji se nezadrživo širio duž čitave Dalmacije i Hrvatske. Ovaj je logor bio mučilište nedužnih ljudi, djece, žena i staraca. On je bio tuga i bol u srcima svih nas. On je bio dio lanca fašističko-nacističkih koncentracionih logora u Europi. To je bio zločinački poduhvat i genocid nad nedužnim civilima.

Na ovom ustaničkom i nepokornom otoku zadarskog arhipelaga počivaju umrli logoraši, žrtve fašističkih zlodjela u vrijeme Drugog svjetskog rata 1942.-1943. godine. U ovim grobnicama počivaju nedužni ljudi, djeca, žene i starci uzidani u temelje naše slobode i odlučnosti koje se nikada ne smiju zaboraviti.

Nakon dva mjeseca boravka u ovom logoru, zdravstveno stanje moga brata Veljka se pogoršalo i na očev zahtjev bio je prebačen u zadarsku bolnicu iz koje se više nikada nije vratio. Završetkom rata i mojim dolaskom na godišnji odmor, kao časnik Jugoslavenske armije doznajem od mojih roditelja da je brat u bolnici bio pod neprekidnom

---

---

prismotrom stražara i da je nakon mjesec dana boravka u bolnici umro pod sumnjivim okolnostima. Pričalo se da je preko zadarske organizacije uspostavio vezu radi bijega iz bolnice. Pretpostavlja se da ga je netko pratio i o tome obavijestio karabiniere.

Prema saznanju od strane jednog našeg mještanina, koji je u to vrijeme bio u bolnici, smrt je nastupila iznenadno, uz povraćanje, pa se pretpostavlja da je ubijen injekcijom. Vijest o njegovoj smrti doznao sam u koncentracijskom logoru "Fertilia" na otoku Sardiniji gdje sam bio zatočen, preko pisma moje majke. Ta me je vijest jako potresla, izgubio sam brata u cvijetu svoje mladosti s nepunih devetnaest godina života. Brata neumornog i aktivnog skojevca, kojemu se divila omladina Molata, neustrašivog omladinca koji je bio spremjan izvršiti svaki postavljeni zadatak kojeg bi pred njega postavila skojevska organizacija. Vijest o njegovoj smrti kod mene je još više rasplamsala mržnju prema okupatoru čija je on bio žrtva. Kao djeca uvijek smo bili zajedno, skupa se igrali, ponekad prepirali i svađali, ali uvijek u granicama bratske ljubavi. Kao omladinci uvijek smo jedan drugoga podržavali i u teškim ratnim ilegalnim djelatnostima, pri čemu je on uvijek prednjačio, uključio me u antifašistički pokret i tumačio našu stvarnost, usmjeravajući me na pravi put borbe za slobodu koju nažalost nije dočekao.

KONCENTRACIJSKI LOGOR FERTIGLIA

Bilo je to 6. ožujka 1943. godine nakon odlaska treće grupe Molaćana u partizane.

Dva dana prije napuštanja koncentracijskog logora u Molatu, logorske vlasti nas postrojše i pročitaše grupu od 80 logoraša koja će biti transportirana u jedan od koncentracijskih logora u Italiji. U toj grupi pročitali su sedmoricu Molaćana i trojicu iz susjednog mesta Brgulje, a među njima i mene. Pored mene, u grupi su bili: Branko Jurov, Alfred Jurov, Ivan Dujmov, Vlado Mračić, Ivan Stamać i Ivan Španić. Iz mesta Brgulje prozvani su: Ivan Lovretić, Šime Petroša i Ivan Šarunić. Nakon dva dana ponovno nas postrojše, rekavši nam da uzmemo svoje osobne stvari uz ponovnu prozivku. Bili su veoma drski u pokušaju da se pozdravimo s našim roditeljima i ostalim Molaćanima koji su ostali u logoru. Rastanak s ocem, majkom i sestrom mi je teško pao. To je bio moj prvi rastanak od roditelja, a doživljavao sam ga kao posljednji, znajući da me fašisti odvode u neizvjesnost. Sa suzama u očima i tužnim pogledom rastao sam se od reditelja. Postrojše nas u kolonu i krenusmo uz pratnju karbinijera u pravcu sela prema uvali Lučina na suprotnoj strani otoka. Mještanima je bilo strogo zabranjeno da nas pozdrave. Pogled nam se otimao prema našem selu, sluteći da je to i

---

---

zadnji pogled. Bili smo nijemi, razmišljali smo kamo nas vode, što će biti s nama i da li će se itko vratiti na ovaj mali ali nopaljivi otok. U uvali Lučina privezan je bio brod "Amiraglio Viotti" (Crna Marica). Ukrcajući su nas na brod i po lijepom sunčanom danu, uz mirno more napustili smo Molat i naše najbliže. Gledajući tužno kako napuštamo svoj omiljeni otok, krenusmo morskim brazdama prema sjeverozapadu. Put nas je vodio prema otoku Lošinju na kojem smo kratko vrijeme pristali iz nama nepoznatih razloga. Putem do Lošinja pokušali smo saznati od karabinijera kamo nas vode. Naša pitanja nailazila su na njihovu drskost i odbojnost, nisu željeli s nama razgovarati. Poslije jednog sata zadržavanja u Lošinju, isplovili smo u pravcu Istre, da bismo nakon duge vožnje pristali na poluotok Lazaret u neposrednoj blizini Trsta. Na Lazaretu smo prenoćili. Tu su nas ošišali na golo, proveli dezinsekciju protiv ušiju i buha kojih smo bili puni, dobivenih u molatskom logoru. Ustali smo ranije. Dan je bio sunčan, more malo uzburkano od bure koja je bila u opadanju. Ponovno smo bili ukrcani na brod i poslije pola sata vožnje pristali smo na gat grada Trsta. Na obali nas je dočekala veća grupa karabinijera s pripremljenim lisicama. Iskrcajući se na obalu i uz prozivku predani smo grupi karabinijera. Nisu nas vezali. Postrojili su nas i uz pratnju karabinijera krenusmo ulicama Trsta, prema željezničkoj postaji. Prolazeći ulicama Trsta doživjeli smo sramotna poniženja, a bilo je pokušaja maltretiranja od strane razbjegnjelih fašista, nazivajući nas banditima, ribelima i drugim pogrdnim riječima.

Na željezničkoj postaji izvršena je prozivka i raspoređiše nas po vagonima. Karabinijerska pratnja je bila razmještena po vagonima među logorašima, kao i na ulazu i izlazu iz vagona. Nakon razmještaja, vlak je krenuo u

---

---

pravcu zapada. Razgovor je započeo nagađanjima kamo nas vode, u koji koncentracijski logor. U mislima na svoje najbliže, srce mi se stezalo od tuge i ogorčenja. Jeza me hvatala na pomisao kako okupator zločinački gazi našu zemlju, zatvara i ubija nedužne ljudе. Pogled mi je povremeno bježao kroz prozor, gledajući nepoznata mjesta kroz koja smo prolazili. Međusobno smo razgovarali i pretresali situaciju u svijetu i sebi ulijevali nadu u skori završetak rata. Odlasci u WC bili su praćeni stražarima. Svaka pomisao na bijeg bila je isključena. Vlak se više puta zaustavljao na nama nepoznatim kolodvorima. Poslije više sati vožnje, saznajemo da se nalazimo na kolodvoru grada Firence, gradu za koji smo čuli još iz školskih klupa, poznatom po kulturnim i antičkim spomenicima. Gledajući kroz prozor očarao me je lijep i ogroman kolodvor. Na kolodvoru su bili sami vojnici koji su silazili i ulazili u vagone vojnog transporta. Uz jedan sat zadržavanja na kolodvoru, vlak je krenuo u smjeru juga. Uhvati me san i zaspah. Povremeno bih se budio i ponovo dremuckao. Pred svanuće stigosmo u grad Civitavecchia na obali Tirenskog mora. Narediše nam da siđemo iz vlaka. Provjeriše prozivkom da li smo svi prisutni i uz pratnju karabinijera sprovedoše nas u visoku i rešetkama okovanu zatvorsku zgradu. Ulaskom u zgradu uhvati me težak zadah zraka od mračnih i hladnih zidina zatvora. Zaškripaše čelična vrata i strpaše nas u ćelije. U srcu osjetih nešto teško i bolno. Sve je bilo gluho i nijemo. Najednom osjetih hladnoću i uhvati me drhtanje. Ćelije u kojima smo bili smješteni bile su pune stjenica, vlažne i mračne. Zidovi ćelija išarani krvljу stjenica i ispisani imenima zatvorenika koji su u njima ranije boravili. Nad nama je proveden zatvorski režim. Svako jutro od 9.30 do 10 sati, uz pratnju stražara puštani smo u dvorište koje

---

---

je bilo ograđeno visokim zidovima na uobičajenu šetnju, Svakodnevno u tri bi navrata dolazili stražari u ćeliju i provjeravali rešetke na prozorčiću. Hrana koju smo primali po obroku bila je neukusna, ali količinski obimnija od one koju smo dobivali u molatskom koncentracijskom logoru. U ćelijama zatvora zadržali su nas dvije sedmice, kada su nas brodom transportirali u grad Olbia na sjeveroistočnom dijelu otoka Sardinija. Uz kraće zadržavanje u gradu Olbia, vlakom smo bili transportirani u grad Sassi i privremeno do dolaska transporta bili strpani u ćelije sasarskog zatvora. Nakon dva dana kamionima iz Sardinija prebačeni smo u koncentracijski radni logor "Fertillija", nadomak grada Algero na sjeverozapadu otoka. Dolaskom u ovaj logor, u njemu smo zatekli oko 200 logoraša Dalmatinaca s područja sjeverne i srednje Dalmacije, većinom s otoka Iža, šibenskog i trogirskog područja. Karabinijerska pratinja predala nas je logorskim vlastima. Po izvršenoj prozivci bili smo raspoređeni po barakama. Za razliku od molatskog logora, ovdje su barake bile građene od betona, vrata željezna, a na prozorima su bile gvozdene šipke kao u ćelijama. Po površini koju je prostorno zahvaćao, logor nije bio velik. Kao i svaki drugi logor, bio je opasan bodljikavom žicom i dobro čuvan mitraljeskim gnjezdima u bunkerskom sistemu i stražarnicom na ulazu u logor. U logoru, pored dvije barake u kojima su bili smješteni logoraši, bila je zgrada za smještaj karabinijera, zgrada skladišta i kuhinjski objekat. Naš prvi susret s logorašima bio je praćen obostranom radoznalošću. Mi smo se interesirali za režim u logoru, o uvjetima življjenja i prisilnog rada, a njih je najviše interesiralo kakva je situacija u Jugoslaviji, o uspjesima NOB-a protiv okupatora o čemu nisu imali nikakvih informacija od dolaska u ovaj logor. Režim u ovom logoru

---

---

nije bio ništa bolji od režima u molatskom logoru, nпротив, uvjeti življenga bili su još teži, s obzirom da smo svakodnevno morali odlaziti na prisilni rad uz oružanu pratnju karabinijera. Obično smo na rad odlazili kamionima, a ponekada i pješke, što je ovisilo od rasporeda i mjesta kuda nas vode na rad.

Svako bi jutro prije ustajanja marašijalo Chessa upadao u barake i tukao nas bićem po nogama, vičući: Ustajte! U neposrednoj blizini logora na udaljenju 5 kilometara nalazio se vojni aerodrom koji je bio česta meta savezničke avijacije. U jednom od više napada savezničke avijacije na položaje protuzračne obrane i na aerodrom, iskoristivši neopreznost stražara koji su se bili sklonili u skloništa, s jednom grupom logoraša uspjeli smo preskočiti bodljikavu žicu i pobjeći u obližnju šumu, ali smo s prestankom uzbune bili uhvaćeni i vraćeni u logor. Po povratku u logor uslijedilo je fizičko maltretiranje i kažnjavanje glađu nekoliko dana. Od tada nad nama se provodila posebna pozornost čak i na radu. Među stražarima koji su nas svakodnevno vodili na rad, bilo je pojedinaca koji su nas sažaljavali i ponekad nam omogućavali da od stocara kupimo mlijeko i mlječne proizvode. Među njima bio je jedan karabinijer koji je u ovaj logor prekomandiran iz Šibenika. Sjećam se da je djelomično znao naš jezik i s nama je bio dosta prisian, ali i veoma oprezan da ga netko od drugih karabinijera ne bi prijavio upravi logora. Pri jutarnjem rasporedu odlaska na rad, svi smo željeli da budemo u grupi koju on vodi. Nažalost bilo je više onih koji su nas maltretirali i prisiljavali na mukotrpni rad. Ponekad bi nam uspijevalo kada bismo radili na državnom poljoprivrednom dobru da sakrijemo i ponesemo u logor malo pšenice, boba i poriluka u namjeri da to pripremimo u logoru i podijelimo s drugovima logorašima.

Međutim, dolaskom u logor, stražari na ulazu u logor bi nas pretresli, oduzimali nam to i kažnjavali nas.

Za vrijeme boravka u ovom logoru vojno-politička situacija u svijetu i u Jugoslaviji nije nam bila poznata. Pisima koja smo ponekada dobivali od roditelja bila bi otvorena i cenzurirana, tako da je bila isključena svaka mogućnost dobivanja informacija o razvoju i uspjesima NOB-a. Naša djelatnost u ovom logoru svodila se na bojkotiranje rada, u protestiranju i traženju poboljšanja uvjeta življjenja, traženja pomoći i solidarnosti za bolesne i iznemogle logoraše. Pratili smo cjelokupnu situaciju u logoru, a posebno smo vodili računa o eventualnoj pojavi ubačenih špijuna među logoraše. Na ovom otoku Sredozemnog mora uvjeta i za bježanje bili su nemogući. Iznemogli od gladi i teškog fizičkog rada i u krajnje nemogućim higijenskim uvjetima čekali smo, u nadi da ustrajemo do slobode koju mnogi nisu dočekali. Logoraši su uslijed teškog fizičkog rada, visokih temperatura uz prisustvo mase komaraca većinom oboljevali od tropске malarije i umirali. Lijekovi koje smo dobivali sveli su se isključivo na aspirin. Sa svojih šesnaest godina uspio sam preživjeti ovaj logor.

KONCENTRACIJSKI LOGOR RENICCI

Koncem mjeseca srpnja, u logoru Fertillia pročula se vijest o padu fašističke vlade Musolinija i preuzimanju vlasti od strane maršala Badogla. Tu činjenicu potvrdili su nam i čuvari koncentracijskog logora. Padom Musolinija, od logorske vlasti tražili smo da nas puste na slobodu, što su odbili s obrazloženjem da za to nemaju zapovjed. U to vrijeme saveznici su se već bili iskrcali na otok Siciliju. Bojeći se eventualne invazije na otok Sardiniju, nakon dva dana bili smo transportirani kamionima na sjever otoka u luku "La Magdallena" i odatle brodom prebačeni u mjesto Bonfačo na otoku Korzika. Sjećam se tih dana, kada sam pomagao prijatelju Ivu Stamaću koji je bio bolestan od malarije dobijene u logoru Fertiglia. Bio je jako iscrpljen i nije mogao da se kreće, donosio sam mu hranu i pomagao sve do dolaska u koncentracijski logor Renicci kada je bio smješten u ambulantu. Na Korzici je izvršena smjena straže i uz jako osiguranje karabinijera pred sumrak ukrcani smo u kamione i krenuli smo prema sjeveru otoka. Pojačano osiguranje transporta, vjerojatno je bilo razlog djelovanja pokreta otpora na otoku. Pred zoru stigli smo u grad Bastija. Naređeno nam je da izađemo iz kamiona, ukrcati nas na brod kojim smo doplovili u grad La Specia. Na moru, ploveći prema La Spaciju, negdje na pola puta

---

---

nastala je uzbuna. Na znak uzbune svi smo iz štive (utrobe) broda izašli na palubu i približili se čamcima za spasavanje. Razmišljali smo šta je u pitanju. Pretpostavljali smo da se radi o pojavi savezničke podmornice, međutim, radilo se je o pojavi aviona. Ipak, radilo se o njihovom avionu, pa je dan znak za prestanak uzbune. Dolaskom u grad La Specija na Apeninski poluotok, očekivali smo da će nas oslobođiti i pustiti našim kućama. Međutim, napuštivši brod, pješke su nas sproveli u neki maslinik u blizini žaljezničke postaje i tu smo čekali neko vrijeme do ukrcavanja u vagone. Nakon nekoliko sati ukrcanja nas u vagone i krenusmo za Arezzo, odakle smo kamionima bili prebačeni u koncentracijski logor Renicci, nadomak mjestu Angiari. Ponovno smo se našli unutar bodljikave žice. Našim dolaskom, u logoru je sada bilo nekoliko tisuća logoraša. Među njima dosta je bilo Slovenaca, Dalmatinača, Primoraca i Crnogoraca. Bilo je i talijanskih antifašista koji su od nas bili odvojeni ogradama.

Režim u logoru, prema pričanju logoraša, bio je surov i okrutan. Neposredno u blizini logora bilo je groblje umrlih logoraša koji su svoju sudbinu doživjeli slično logorašima u logoru Molat i Rab. Logor je po površini bio dosta velik. Svakodnevno su u logor dovodili logoraše s juga Italije, bojeći se da ne padnu u ruke saveznika koji je već bio izvršio invaziju na jug Italije. Upravnik logora bio je colonello (pukovnik) Giuseppe Pistoni, pomoćnici su mu bili tenente colonello (potpukovnik) Fiorenzola i maggiore (major) Rossi. Oni su imali svaki svoj sektor. Upravnik logora bio je čovjek starijeg izgleda, pristupačan i stekli smo dojam da bi htio pomoći logorašima. Logor je bio pod neposrednom upravom ministarstva rata. Još prije našeg dolaska, u ovom logoru bio je formiran odbor logoraša koji je organizirano nastupao kod logorskih vlasti

---

---

u zaštiti logoraša i planu poboljšanja ishrane. Zauzimaо se za bolji tretman logoraša, a posebno prema mlađim i oboljelim logorašima. Iz naše grupe koji smo došli u ovaj logor, ušla su u odbor i dvojica logoraša, među kojima je bio i naš mještanin Ivan Španić. Nakon nekoliko dana mog boravka u logoru dobio sam visoku temperaturu i bio prebačen u logorsku ambulantu. Visoka temperatura i drhtavica pratila me svakodnevno. Liječnik je konstatirao da bolujem od tropске malarije. Bolest me je toliko iscrpila da sam postao živi kostur, i čekao najgore. S obzirom da sam bio maloljetan, doktor mi je kao dodatak hrani propisao pola litre mlijeka dnevno. Zdravstveno stanje mi se postupno popravljalo, ali drhtavica nije prestala i pratila me duže vrijeme nakon bijega iz logora. Posljedica ove bolesti i danas osjećam, a vidljivi su i na laboratorijskim nalazima krvi i jetre. Od formiranja logora 1942. do 8. 9. 1943. godine u logoru je umrlo 159 logoraša.

FAŠISTIČKA SRAMOTA I UŽAS

Molat kao cjelina, od početka 1941. godine do konca rata 1945. godine, dao je svoj veliki doprinos antifašističkoj borbi. Doživljavao je strahote i patnje za čitavo vrijeme rata. Posebno treba istaknuti patnje koje su ljudi, žene i djeca doživljavali u koncentracijskom logoru Molat. Koncentracijski logor Molat nije obuhvaćao samo prostor ograđen žicom. Čitav je otok bio jedan logor koji je u potpunosti bio blokirani s mora i s kopna.

Logor Molat bio je dio sustava logora koji su ustavljeni u Italiji na prostorima zemalja koje je okupirala. O ovim logorima u vrijeme Drugog svjetskog rata i njihovom djelovanju argumentirano piše Carlo Spartaco Capogreco, predsjednik međunarodne fondacije "Feramonti di

---

Trasia" u svojoj knjizi "Svi Dućeovi logori ("Campi del Duce"). Tako, on konstatira: "To je bila talijanska sramota i slika užasa fašističke Italije. Talijani nisu bili baš dobri kakvima ih se pokušalo prikazati tijekom povijesti. Kolektivna svijest o dobrom Talijanu i okupatoru negiraju činjenice koje su fašisti provodili u Ducciovim logorima smrti nad nedužnim narodima tijekom okupacije ovih prostora 1941.-1943. godine".

Fašistički su jurišnici u zatvorima i koncentracijskim logorima pokazali svu svoju zloću i barbarstvo, palili i žarili naša ognjišta, pljačkali i ubijali nedužne ljude, punili koncentracijske logore ne birajući ni spol ni dob ljudi.

Represalije talijanskih civilnih i vojnih vlasti u anektiranim i okupiranim hrvatskim prostorima bile su dio unaprijed smišljenoga plana, uništenja i iseljavanja stanovništva sa prostora Dalmacije, Hrvatskog primorja, Istre i Gorskog kotara. Ovi su krajevi sistematski pljačkani i uništavani. Suđenja su bila prividna jer su opravdavala tu represiju i pribavljala žrtve za odmazdu. Sve je to bilo u potpunoj suprotnosti s međunarodnim ratnim pravom, te spada u zločinačko vladanje.

Okrutnost je osobito bila izražena u karabinijerskim i policijskim zatvorima u kojima su uhapšenike čekali mučitelji s raznim predmetima u rukama: žilom fruštom, batinama od tvrdog drveta, palicama i drugim. Ljudima su vezivali ruke i noge, udarali ih u spolne organe, mučili glađu, davali ricinusovo ulje da piju i na druge načine ubijali nedužne ljude.

Suze majki natapale su prostore koncentracijskih logora. Srca su im se stezala od boli kada su gledale kako im djeca umiru od gladi i bolesti, kada su ih isprácale na vječni počinak, kada su im najbliži, prijatelji i drugovi bili vezivani i bili bičevani do iznemoglosti, kada su ih fašisti

---

---

razdvajali i Crnom Maricom odvodili u koncentracijske logore i kada su ih kao taoce vezivali lancima i odvodili na nepoznata stratišta odakle se više nikada nisu vratili. S tugom i užasom su gledale te prizore i crpile posljednju snagu koju im je nametnuo svirepi fašistički agresor i okupator.

Naredbodavci tih počinjenih zločina su poznati, a da im nije nikada suđeno, niti im je pala jedna kosa s glave. Neki od njih još i dan-danas šetaju slobodno po Italiji. Nakon Drugog svjetskog rata, Demokratska Federativna Republika Jugoslavija proglašila je krivima za učinjene ratne zločine pored ostalih, i četvoricu koji su upravljali koncentracijskim logorom u Molatu; Leonarda Fantolija – upravnika logora na Molatu od formiranja logora do 27. siječnja 1943. godine, Carla Szommera, upravnika logora nakon odlaska Leonarda Fantolija do kapitulacije Italije, Antonia Amorusoa, komesara logora i Ernesta Melochija komandanta logorske straže u logoru Molat.

Kao izravni sudionik ovih povijesnih događanja, smatram da treba reći svu istinu o talijanskom narodu. Kao bjegunac iz koncentracijskog logora u Italiji, susreo sam se sa talijanskim seljacima i doživio nezaboravan prihvat i toplinu, djelimično opisanu u ovoj knjizi.

Zlodjela nad našim narodom provodili su fašistički predvodnici i njihovi jurišnici, navodno u ime svog naroda. Narod kao cjelina nije bio kriv za zlodjela koje su provodili fašistički okupatori. Mnogo je talijanskih antifašista čamilo po njihovim kazamatima i koncentracijskim logorima.

Nakon kapitulacije Italije antifašistički pokret dobio je svoj značaj u formiranju jakog pokreta otpora i bio je među većima u Evropi. U tom je pokretu do konca Drugog svjetskog rata sudjelovalo preko 100.000 ljudi.

Kao sudioniku talijanskog pokreta otpora, poznata su mi mnoga zvjerstva koja su počinili Nijemci i Musolinijevi

---

---

fašisti nad nedužnim Talijanima. U racijama koje su bile česte, mnogi su bili pohapšeni i ubijani na razne načine. Ljudi su vješani, strijeljani, a mnogi su završili u njemačkim koncentracijskim logorima.

Kao žrtva fašističkih represalija, poručujem: teror treba zamijeniti međunarodnom suradnjom, kruhom i solju, i to primjerom pokazati kako se učinjena zlodjela više nikada ne bi ponovila. Zločini se mogu vremenom oprostiti, ali zaboraviti nikada.

Konclogor – Renicci

PROBOJ IZ LOGORA

Kapitulacija Italije zatekla me je u logorskoj ambulanti. Bilo je to 8. rujna 1943. godine. Iz ambulante smo čuli neku galamu u krugu logora. Bili su to logoraši koji su uzvikivali: Živio drug Tito, Živio Staljin, Dolje Italija, Hoćemo slobodu! Izašli smo iz ambulante, kad najednom čujemo mitraljesku vatru iz stražarnica. Uplašeni, povukli smo se u ambulantu. Kasnije smo doznajali da su iz stražarnice stražari otvorili vatru i ranili četiri naša logoraša. Komanda logora, na naš zahtjev, nije nas htjela pustiti na slobodu. Stražari su i dalje ostajali na svojim mjestima. Pet dana nakon kapitulacije, odbor logoraša zatražio je ponovno od upravnika logora dát nas pusti na slobodu. Odgovor je uslijedio: "Nemam nadležnosti da vas oslobođim". Sutra dolaze Nijemci da preuzmu logor. Ne okljevajući, odbor je odmah reagirao i uz dogovor logoraša, iste večeri pred sumrak izvršili smo proboj.

Trebalo je savladati tri reda bodljikave žice i upasti u glavni ulaz logora. Proboj je uspio, stražari su pobegli pred četiri tisuće logoraša koji su se probijali na sve strane tražeći spas izvan bodljikave žice. Žicu smo teško savladivali, s obzirom da je trebalo savijati željezne kolce. Napokon, našli smo se izvan bodljikave žice u kretanju prema Apeninima. Bolestan, s visokom temperaturom, našao sam

---

---

se sa svojim mještanima Ivom Španićem, Vladom Mračićem, Ivom Stamaćem, Brankom Jurovim, Alfredom Jurovim i Brguljcima, Ivanom Lovretićem i Šimom Petroša koji su bili u drugim barakama. S većom grupom logoraša probijali smo žičani obruč sa sjeverne strane logora. Upali smo u neki vinograd, prešli preko mosta na rijeci Tevere i u mraku pješačili prema Apeninima. Nastupila je neizvjesnost, kamo i kojim pravcem krenuti. Neki su predlagali da krenemo na sjever prema Bolonji i dalje prema Trstu, a neki prema Jadranskom moru. Znali smo da su Italijom ovladali Nijemci i Musolinijevi fašisti. Bilo kuda da krenemo, opasnost nas je pratila na svakom koraku.

Nakon proboga kretali smo se u većim grupama. Postupno, grupe su se smanjivale radi veće sigurnosti i kretale u raznim pravcima. Od te veće grupe odvojila se nas petnaestorica: moji sumještani iz mjesta Brgulje (mjesto na otoku Molat), drugovi s otoka Murtera i iz Segeta kod Trogira.

Voda puta bio je Vladimir Mračić moj mještanin. Vladimir se dobro služio talijanskim jezikom, a naučio ga je u Zadru učeći zanat. Odluka je pala da krenemo prema Jadranskom moru u regiju Marche.

Teren nam nije bio poznat. Putem smo izbjegavali naseljena mjesta i komunikacije. Uglavnom, kretali smo se šumskim i poljskim putevima pod okriljem mraka. Dva dana nakon bijega nismo ništa jeli, uporni da što dalje odmaknemo. Umorni, penjali smo se uz obronke Apenina. Ogladnjeli, odlučili smo tražiti hranu od seljaka. Morali smo biti veoma oprezni i prethodno dobro provjeriti seljake, kako ne bismo pali u ruke fašistima ili Nijemcima. Bili smo veoma iznenadjeni dobrim prijemom od seljaka koji su nas srdačno prihvatali i davali nam kruha, sira i druge hrane koje smo ponijeli sa sobom.

Krenuli smo dalje. Prvo naseljeno mjesto kroz koje smo prošli zvalo se Badia Tedalda. Prije prolaska kroz mjesto, provjerili smo da li u mjestu ima fašista i Nijemaca. Mještani su bili malo i uplašeni, bojeći se eventualne osvete, znajući da smo bjegunci iz koncentracijskog logora Renicci. U dodiru sa mještanima, doznali smo da je Njemačka komanda raspisala potjeru za nama, postavljajući proglose u naseljenim mjestima i dala upozorenje seljacima da bandite ne primaju u svoje kuće i ne daju im hranu.

Bijeg u svjetlost
Kopija ilustracije Mura Israel - 1988

CONTADINI!

non date ricetto ai Banditi. Ghi riceve a casa un Bandito

e NEMICO DELLA PATRIA

e come tale sara

SEVERAMENTE PUNITO

II Governo del Reich decreta che a chi sara trovato a casa uno dei detti banditi, incendiati i pagliai e le copanne. Il bestiamio sara portato via e il capo di famiglia sara colpevole di alto tradimento e come tale

CONDANNATO ALLA FUGILAZIONE!

CONTADINI!

Denunciate i traditori banditi!

CONTADINI!

non date pane e ricovero si ribell!

ATTENZIONE, CONTADINI!

E il Reich Germanico che ve 1o ordina!

Paj– V – 87

SELJACI!

Ne dajte utočište banditima! Tko primi u kuću bandita

NEPRIJATELJ JE DOMOVINE

i kao takav biti će

STROGO KAŽNJEN

Naredba njemačke komande: Ako se nađe u kući jedan od bandita, bit će mu zapaljena kuća, sijeno i koliba. Životinje će biti uzete, a glava starješina obitelji bit će kriv za izdaju i osuđen na

SMRT STRIJELJANJEM.

SELJACI!

Prijavite bandite i izdajice !

SELJACI!

Ne dajte kruha ni skrovišta pobunjenicima!

PAŽNJA SELJACI !

Naredba njemačke komande.

Paj –V – 87

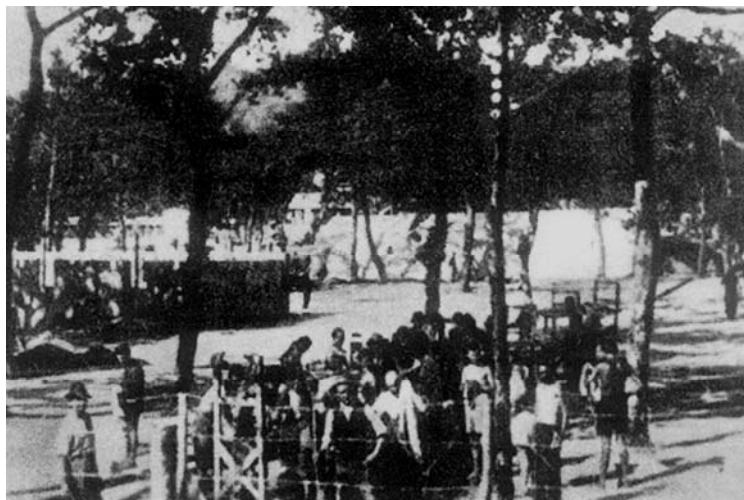

Nakon našeg bijega iz logora, intervencijom Njemaca iz Arezza, uhapšeno je 700 bjegunaca. Bjegunci su vraćeni u logor, a zatim deportirani u nacistički logore u Njemačku.

Na Apeninskom poluotoku i otocima Italije bilo je 200 konclogora. Među internircima bilo je 80% iz anektiranog područja Dalmacije, Gorskog Kotara i primorja Slovenije. Prema nekim podacima, u tim logorima bilo je zatočeno oko 150.000 interniraca.

Republika Slovenija za svoje građane ima točne podatke o broju interniranih i umrlih. Od 67.230 interniranih, u logorima je umrlo 11.606 zatočenika.

U Hrvatskoj je tijekom rata 1941.-1945. godine ubijeno i nestalo je 163.946 osoba. Od toga je 47.172 borca i 115.946 civila.

Konclogor Renicci

MEĐU TALIJANSKIM SELJACIMA

Na proglaš nijemačke komande seljaci se nisu obazirali. Bili smo neobično iznenađeni njihovom dobrotom, njihovim razumijevanjem i podrškom koju su nam davali. Glad nikada nije dolazila u pitanje. Žaleći nas, davali su nam hranе, obavještavali nas o kretanju i stacioniranju nijemačkih i fašističkih vojnih formacija. Nakon tri dana hoda stigli smo na vrh Apenina kod Grand-Saso di Carpegna. Tu smo zastali i neko vrijeme se odmarali. Pred sumrak krenuli smo nizbrdo prema mjestu Carpegna. Već je bio mrak. Zaustavili smo se na periferiji mjesta. Morali smo provjeriti da li se u mjestu nalazi fašistički garnizon. To smo učinili tako što je naš vođa puta s još jednim drugom pošao do jedne kuće koja je bila na periferiji. Nakon kucanja, na vrata se pojavila domaćica, uplašena, gledajući nepoznato lice koje se predstavilo kao bjegunac (sfolato). Odgovor na pitanje da li u mjestu ima fašista i Nijemaca bio je za nas povoljan. Rekla je da u toku dana nije čula da ima fašista. Na njezin odgovor, naš vođa puta joj reče da smo gladni i da nas u grupi ima više. Sažalila se kad joj je rekao da smo bjeginci iz koncentracijskog logora i da smo na putu prema svojoj domovini, te da smo iz Dalmacije. Pozvala nas je u kuću i pripremila toplu večeru. Radi opreznosti motrili smo na eventualno iznenadenje, ostavljajući jednog druga ispred kuće da stražari. Ne

---

---

znamo kako se pročula vijest o našem dolasku u mjesto. Tu su nas srdačano prihvatali mještani, a posebno omladina koja nas je zvala u njihove domove da nas počaste i dadu nam hrane. Pitali su nas odakle smo i kako smo došli u Italiju. Ispričali smo im sve okolnosti o našem hapšenju od strane fašista i odvođenju u koncentracijske logore. Na rastanku, zaželjeli su nam sretan povratak u domovinu. Duboko dirnuti, u razgovoru s njima osjetili smo koliko mrze fašiste, a rekli su nam da su čuli za naš oslobođilački pokret. Taj odnos seljaka prema nama pratio nas je čitavo vrijeme kretanja regijom Marche u kojoj smo se duže vrijeme zadržali. Čudili smo se sami sebi i postavljali sebi pitanja: Zar je to moguće doživjeti u stranoj zemlji, u zemlji koja je bila agresor i okupator naše zemlje? Ovo je prava istina. Doživjeli smo Italiju s dva lica. Prvo lice brutalni fašizam koji je okupacijom naših krajeva rušio, harao, palio, zatvarao i ubijao nedužne ljude i na stotine tisuća strpao u koncentracijske logore smrti samo zato što smo voljeli svoju slobodu i svoj miran hrvatski dom, zato što nismo htjeli prihvatići talijanizaciju naših prostora na kojima vjekovima živimo.

Drugo lice je pokazalo da je u talijanskom narodu bilo puno onih koji su mrzili fašizam i da narod kao cjelina nije bio genocidan. Mnogi su antifašisti čamili po fašističkim zatvorima i logorima. Oni su to pokazali i nakon kapitulacije Italije, organiziranjem pokreta otpora u kojem je do konca rata bilo preko 100.000 partizana.

U tim teškim ratnim situacijama kada su Italijom gospodarili Nijemci i talijanski fašisti, narod nas je objeručke prihvatio, dolazio nam u susret, spasavao nas, na čemu im do smrti možemo biti zahvalni.

Moja bolest postupno je jenjavala, ali me još ponekada tresla groznica. Krećući se dalje prema Jadranskom moru, naišli smo na crkvu u kojoj je bio svećenik don Filippo

---

Burinni. Bilo je to u blizini mjesta Peglio u jednoj dolini. Svećenik nas je lijepo primio i pozvao u kuću. Primijetivši mene iznemoglog od bolesti, upita mog mještanina Vladimira koji je govorio talijanski jezik, što sam tako mršav i iznemogao. Vladimir mu je odgovorio da sam obolio od trop-ske malarije. Na to je obećao da će mi nabaviti lijek kinin, što je i učinio. Uzimajući taj lijek, nakon nekog vremena drhtavica mi je prestala i više se nije povratila. Prije našeg dolaska na ovaj prostor koji je bio udaljen 50 km od mora, putem smo sreli grupu civila koja se kretala prema nama. Bila je mjesecina i vidjelo se kao po danu. Grupa se zaustavila i pitala nas tko smo. Odgovor je bio: bjegunci iz koncentracionog logora. Na to su nam oni odgovorili da oni dolaze iz Dalmacije gdje su bili kao vojnici i da se nakon kapitulacije Italije vraćaju kući. Od njih smo saznali prve informacije o velikim uspjesima naših partizana. Nakon kapitulacije, talijanska vojska bila je razoružana od naših partizana, a mnogo se talijanskih vojnika priključilo našim partizanima i zajedno se borili protiv Nijemaca u sklopu divizije Garibaldi. Naš vođa puta, Vladimir, uslijed sve veće opasnosti i potjere fašista za nama, odlučio je da ostane kod svećenika don Filipa koji ga je skrivao kako ne bi pao u ruke fašistima. Naša se grupa nakon toga podijelila. Odlučili smo da krenemo dalje prema moru, ali sada po dvojica kako bismo bili manje primjetni. Tu smo se rastali, pozdravili i zaželjeli jedni drugima sretan povratak u domovinu. Od grupe smo se odvojili moj mještanin Ivo Stamać i ja. Cilj nam je bio što prije doći do mora i, ako nađemo pogodne mogućnosti, prebaciti se na našu obalu. Odluka nije bila laka jer su nas seljaci upozoravali na česte zasjede koje fašisti postavljaju, znajući da mnogi logoraši napuštajući Apenine i dolaze na prostore prema moru. Mnogi su svojom neopreznošću padali u ruke fašistima, za čije subbine se ne zna gdje i kako su završili. Naša že-

---

---

lja za domovinom i priključenju Narodno-oslobodilačkom pokretu još dugo vremena se nije ostvarila. Ipak smo krenuli prema moru u pravcu grada Pesaro. Da bismo što prije izbili na obalu Jadranskog mora, poslužili smo se biciklom koji smo dobili trampom kod jednog seljaka za dvije deke. Bicikl je bio star i nije nam poslužio pa smo ga morali vratiti seljaku i nastaviti put pješke prema moru. Kretali smo se uz veliki oprez i to uglavnom noću. Danju bismo se odmarali, a ponekada kada bi nam ponestalo hrane, svraćali bismo u kuće seljaka koje su bile izvan naseljenih mjesta i dosta udaljene jedna od druge. Približavajući se sve više prema moru, pred sumrak prešli smo preko jedne ceste općinskog značaja, u namjeri da svratimo u jednu kuću koja je bila u dolini. Putem su nam seljaci davali kruha, sira, nešto tjestenine i riže. Imali smo namjeru da u toj kući spremimo toplo jelo, s obzirom da smo do tada uglavnom jeli suhu hranu. Putem prema kući, prilikom prelaska preko šumskog puta, sreli smo čovjeka koji je sjekao drva. Primijetivši nas, po govoru, zaključio je da nismo Talijani i upitao nas kuda idemo i odakle smo. Škrto poznajući jezik, rekosmo mu da smo bjegunci iz koncentracijskog logora i da smo iz Dalmacije, iz okolice Zadra (Zara). Upi-tao nas je da li smo gladni i pozvao nas kući, pokazujući nam u daljini svoju kuću. Primjetili smo na njemu da je čovjek koji nas sažaljava. Rastali smo se od njega i krenuli prema kući koja je bila u dolini. Kuća je bila izolirana, podaleko od komunikacija, okružena okolnim brdima, tako da prema našoj procjeni nikakva opasnost nam nije prijetila. Došavši do kuće, pokucasmo na vrata i na pragu kuće pojavi se žena osrednjih godina s malim dječacima. Dok nas je promatrala, primjetili smo da je uplašena jer je pred sobom vidjela nepoznate osobe. Predstavili smo se i rekli joj da se ne plaši.

Zamolili smo je da nam pripremi malo tjestenine koju smo imali kod sebe i da smo gladni. Na njezinom licu primijetili smo sažaljenje, pozvala nas je u kuću.

Po našem govoru, primijetila je da nismo Talijani i zapitala nas je odakle smo. Bez ustručavanja dali smo joj odgovor. Upitali smo je gdje joj je suprug. Odgovorila nam je da je u vojsci i da se još nije vratio nakon kapitulacije Italije. Bila je veoma zabrinuta za njega, očekujući njegov povratak. Koliko mi je ostalo u sjećanju, domaćica nam je spremila kokošju juhu s mesom. Raskomotili smo se ručajući, kad najednom čujemo kako netko kuca na vrata. Iznenadjeni, pomislili smo da nas je netko pratio. Odmah smo reagirali i rekli domaćici da ne otvara, dogovorivši se da stanemo iza vrata i energično reagiramo u slučaju pojave karabinijerske ophodnje. Oružje kod sebe nismo imali. Na ponovno kucanje, domaćica upita tko kuca. Na to se oglasio ženski glas i žena otvori vrata. Bila je to djevojka naših godina, kćerka onog drvosječe kojeg smo prije dolaska u ovu kuću sreli u šumi. Djevojka je rekla domaćici da ju je poslao otac i zamolio nas da dođemo do njega. Kao i obično, dvoumili smo se da li da idemo ili ne. Ipak smo se odlučili da idemo. Kuća je bila dosta velika, u njoj su živjele tri obitelji s posebnim ulazima. Dolaskom u dvorište, domaćin nas je ponudio grožđem i voćem i pozovao nas u kuću, gdje su se pridružile i ostale familije. Bili su radoznali, interesirali su se kako smo dospjeli u Italiju.

Dok smo im pričali što smo sve doživjeli u fašističkim koncentracijskim logorima smrti, pažljivo su nas slušali. Govorili smo im kako su fašisti harali po našoj zemlji, ubijali nedužne ljude, punili koncentracijske logore kojih je bilo na stotine i tjerali nas na prisilan rad kao robove. Domaćin Zito s gorčinom je slušao o grozotama koje smo doživjeli u logorima i podržao našu borbu za slobodu. Digavši

---

---

se sa stolice, udario je rukom o prsa i rekao, i ja sam socijalista ("Anche io sono socialista"). Uz petrolejsku lampu i večeru raspričali smo se do kasno u noć. Već je bilo kasno. Domaćin nam ponudi svoje krevete, što smo odbili iz higijenskih razloga. Bili smo puni ušiju koje smo dobili u logorima. Domaćin nas je otpratio do jedne male kolibe (capanne) u kojoj su držali plugove i ostali alat i tu na prostirici od slame smo prenoćili. Ispričali su nam kako ovo nije njihova kuća ni zemlja koju su obrađivali već gazdina. Bili su kmetovi, pola proizvoda morali su davati gazdi. Nikada nisu bili sigurni u svoju egzistenciju. Električnu struju nisu imali, a vodu su koristili iz fontana – potoka. Nikada neću zaboraviti tako prisani i topao prijem ukućana. Živjeli su skromno. U tim ratnim danima više su puta izbjegavali davanati namete gazdi. Hranili su se isključivo svojim proizvodima.

Kuća Chescaglioni u kojoj sam našao skrovište nakon bijega iz logora. Kuća je nakon rata napuštena (Snimak 1970. godine)

Koliba (capanna) u kojoj sam prenoćio zajedno
s prijateljem Ivom Stamaćem

Osvanulo je jutro. Sjećam se, bila je nedjelja. Domaćice su nam ujutro donijele doručak rekavši nam da idu u crkvu koja je bila daleko oko dva kilometra. Tu su nas pozdravile i zaželjle sretan put do naše domovine. Žene i domaćini bili su duboko suosjećajni, žalili su nas, nudili nam da ostanemo kod njih, pokazujući time svoju neizmjernu brigu i ponavljali više puta da budemo oprezni. Entuzijazam za povratkom u domovinu bio je jači od njihove ponude da ostanemo kod njih. Pozdravili smo se i krenuli dalje prema moru. Krenuli smo šumskim putem u pravcu grada Urbino. Do mora je trebalo propješaćiti još 35 kilometara. Predvečer smo navratili u jednu seosku kuću u namjeri da tu prespavamo. Uvijek oprezni, provjeravali bismo raspoloženje seljaka iako smo iz prethodnih susreta sa seljacima bili uvjereni u njihovo antifašističko raspoloženje. Seljak nas je lijepo primio interesirajući se kako

---

---

smo dospjeli u Italiju. U tom razgovoru ispričali smo mu kakvu smo dobrodošlicu doživjeli u prethodnoj kući Chescaglioni od koje smo se rastali. Domaćica koja je slušala naš razgovor, s mnogo suza u očima, sretna, konstatirala je da smo to doživjeli u kući njezinog brata. Tu su nam pripremili večeru. Nismo znali da se nalazimo u blizini ceste koja vodi iz grada Urbino-Urbania. Domaćin nam je na to skrenuo pažnju, rekavši nam da su čuli iz povjerljivih izvora o hapšenju nekoliko naših logoraša od strane fašista koji su im postavili zasjedu. Preporučio nam je da se neko vrijeme zadržavamo na ovom području, dalje od komunikacija i grada Urbino. Prenoćili smo u štali na prostirci od slame. Zabrinuti, ustali smo ranije nego obično, pozdravili se s domaćinima i krenuli u smjeru prema zapadu, veoma oprezni. Put nas je vodio prema jednoj dolini. Hodajući šumskom stazom, naišli smo na jednu čistinu i na rubu doline primijetili nekoliko civila pokraj jedne kolibe gdje sjede i razgovaraju. Civili nas primijete, pozovu nas i upitaju odakle smo, kamo idemo, primjetivši da nismo Talijani. U razgovoru s njima bili smo suzdržani, ne znajući tko su oni. Bila je to grupa mladića antifašista koji su napustili grad Urbino kako bi izbjegli odlazak u fašističku vojsku koja je raspisala mobilizaciju. Seljaci su im donosili hranu, a povremeno bi navraćali kod seljaka i agitirali da se ne odazivaju pozivima za mobilizaciju. Navodno su nam govorili da su oni sinovi gazađa koji imaju svoje posjede u okolnim kućama. Prema našoj procjeni, bila je to agitatorska grupa koja je organizirano nastupala kod seljaka radi organiziranja pokreta otpora. Ta grupa je neko vrijeme bila tu i mi s njom. S njima smo odlazili poneka k seljacima. S njima smo se sprijateljili, hranili se zajedno, igrali karte, pričali im o našoj borbi za slobodu. Jednog dana grupa je to mjesto

---

---

napustila i otišla u nepoznatom smjeru. Dok smo bili s njima, nismo vidjeli da su naoružani. Nama su preporučili da budemo oprezni, da izbjegavamo naseljena mjesta i da se držimo seljaka koji su u većini antifašistički raspoloženi. U razgovoru s njima saznali smo da su dobro informirani o našoj borbi i da su čuli za druga Tita. U to vrijeme na tom području nije bilo vojnih formacija pokreta otpora, tek kasnije, koncem 1943. godine on se javlja na širem području regije Marche. Lutajući ovim područjem, navratismo u kuću jednog seljaka, prema sjećanju mislim da se zvao Guerino, prezime nisam zapamtio. Kuća se zvala Chefuscone. Seljak nas je srdačno primio. Kuća je bila udaljena od ceste oko jednog kilometra. Radi osobne sigurnosti, zamolili smo jednog dječaka iz kuće (zvao se Bruno) da ide do ceste i ukoliko primijeti bilo što sumnjivo da nas obavijesti, što je i učinio. Bila je nedjelja, seljaci i žene iz okolnih kuća su se iz crkve vraćali svojim kućama. Među seljacima prepoznali smo seljaka iz kuće Chescaglioni koji nas je prepoznao i pozvao da svakako navratimo do njega. Krenuli smo pred sumrak i ponovno se našli u kući Chescaglioni. Objasnili smo im okolnosti u kojima smo se našli.

Seljak je ne znam koliko puta insistirao i vršio pritisak da ostanemo kod njih. Prihvatili smo njegovu ponudu, procjenjujući prethodno sve okolnosti, a u cilju naše trenutačne osobne sigurnosti. Dogovorili smo se da ostanem u kući Chescaglioni, a Ivo u kući njegovog rođaka. Kuća se zvala San Martino i nalazila se je uz samu cestu. Pozdravili smo se uz dogovor da se svakodnevo nađemo kod mene, s obzirom da je kuća bila dalje od komunikacija.

Ostajući u kući Chescaglioni, domaćin Pasguale me sutradan odvede u neku dolinu udaljenu oko 500 metara i pokaže mi pogodno mjesto koje smo vremenom dobro

---

---

uredili i maskirali, a koje mi je služilo kao sklonište u racijama fašista i Nijemaca koje su bile sve češće. Ponekad sam spavao u stogovima sijena, a ponajviše u kući kada nije bilo većih opasnosti i u zimskim danima. U međuvremenu, nakon kapitulacije Italije, kući se vratio iz vojske njegov sin Volgo. Zajedno s Volgom sakrivaо sam se od fašista za vrijeme opasnosti. Nastojao sam da domaćinu pomognem u nekim poslovima koje sam mogao obavljati, kao u sjeći drva, slaganje sijena i slame u stogove, pripremanju hrane za stoku i slično, iako to oni nisu zahtijevali od mene. Nastupila je zima, dosta hladna, sa snijegom koji se zadržao duže vrijeme. Kao što je bilo dogovorenog, prijatelj Ivo je svakodnevno dolazio do mene. Sastajali smo se uglavnom poslije podne. Ponekada bih i ja odlazio do njega kada nije bilo opasno. Na putu prema kući, Ivo je bio veoma oprezan jer su ponekada putem prolazile karabinijerske ophodnje.

Izbjegavali smo svaku opasnost, na koju su nas upozoravali seljaci s kojima smo uspostavljali vezu uz prethodnu provjeru.

Dani su prolazili u mislima na domovinu i na našu obitelj. Svakodnevno smo gledali savezničke avione u letu prema sjeveru. Očekivali smo dolazak saveznika na ovo područje, međutim, bili smo obaviješteni od seljaka kako imaju saznanja da su saveznicima Nijemci dali snažan otpor kod Monte Cassina i prisilili ih na dulji zastoj. Rekoše nam da su u tim borbama saveznici imali velike gubitke. Sva nada za dolazak saveznika na ovo područje je propala i ovdje smo dalje čekali u neizvjesnosti. U okolini se pročula vijest o pojavi špijuna koji bi, kad bi doznali za boravak logoraša kod seljaka, to prijavljivali fašistima. Morao sam biti još oprezniji i nastojati organizirati mrežu motreњa i obavještavanja. U toku boravka u ovoj kući, sprijate-

---

Ilio sam se s nekoliko mladića i djevojaka iz okolnih kuća koji su se međusobno posjećivali i dolazili na sijela. Preko njih sam organizirao mrežu motrenja i obavještavanja. Jednog dana moj prijatelj Ivo, odlaskom u posjet jednom prijatelju Talijanu u kuću Ca La Bonna, putem je naišao na karabinijersku ophodnju. U nemogućnosti da je izbjegne, ophodnja ga je zaustavila i od njega tražila osobnu iskaznicu. Obraćajući se ophodnji, odgovorio im je da mu je iskaznica kući i da je nije ponio sobom iz razloga da ide u posjet prijatelju u susjednu kuću, pokazavši je prstom. Vjerujući mu, ophodnja je produžila dalje putem. Kad je ophodnja odmakla, Ivo je dotrčao do mene i ispričao događaj, rekavši mi da mora mijenjati mjesto. Tako je Ivo preko rodbinske veze domaćina preselio u kuću Colocci koja je bila udaljena 3-4 kilometra.

Jednog dana u kuću Chescaglioni naišao je jedan izbjegli logoraš Luiđi – Slovenac, prezime mu nisam zapamtio. Prihvatile ga je obitelj Londei Tine čijeg su oca zvali Amerikan. Dolaskom iz Amerike prije Drugog svjetskog rata, na ovom je području kupio malo zemlje koju je obradivao. Imao je nešto vinograda. Amerikanac je imao dosta godina, tako da mu je Luiđi pomagao u poslovima. Sin mu je bio u vojsci u Palermu na otoku Siciliji. Sjećam se njebove majke koja je svakodnevno plakala očekujući povratak svoga sina. Međutim, sin im se više nikada nije vratio. Poginuo je u borbi prilikom savezničkog desanta na otok Siciliju. Tinina majka Điđa bila je duša od žene, tako dobra da je u meni vidjela sina. Plačući, stalno me podsjećala na moju majku, jer je kao i ona očekivala povratak svoga sina. Od zadnjeg mog rastanka stalno je mislila na svog sina i uvijek se nadala da će se jednog dana vratiti.

Jednog dana Luiđi me obavijestio da odlazi kući. Navodno je slovenska diplomacija isposlovala preko Crvenog

---

---

križa povratak slovenskih logoraša njihovim kućama. Pozove i mene da idem s njim. Na njegov poziv nisam pristao zbog toga što sam pretpostavio da to može biti prevara okupatora, a uz to nisam mogao napustiti mog prijatelja Ivu. Racije fašista su postale učestale, morali smo biti veoma oprezni. Nakon nekoliko dana od odlaska Ive u kuću Colocci, odlučio sam ga posjetiti i upoznati domaćine. U posjet sa mnom krenuo je i Bruno Lendei, sin domaćina iz kuće San Martino. Bruno mi je pokazao kuću u kojoj boravi Ivo. Upoznavši domaćine, s Ivom sam se dogovorio da u slučaju opasnosti budemo zajedno i da se ponekada posjećujemo. Nakon nekoliko dana bio sam obaviješten od Lendei Bruna da je Ivo zbog jedne veće racije napustio kuću Colocci i jedva izmakao hapšenju. Doznavši za njegov bijeg, nakon nekoliko dana kada se situacija smirila, odlučio sam se osobno uvjeriti i posjetiti domaćina u kući Colocci i eventualno saznati je li im poznato kamo je krenuo. Krenuo sam pred sumrak. Znao sam da moram preći preko regionalne ceste koja vodi iz grada Urbino-Urbanija preko Ca La Lagia. Prelazeći preko ceste, odjednom sam čuo lavež psa. Primjetih čovjeka kako istrča na cestu, ugleda me i upita kamo sam krenuo. Uplašivši se, oduzet od uzbudjenja, pretrčah, preskočih cestu i kroz gusto granje i džbunje, lomeći granje i ne pazeći na njihove žestoke udarce, trčao sam dosta dugo. Podoh laganje. Šuma je postajala sve rjeđa, neravno zemljište se spušталo. Šipražje uskoro nestade i najednom ugledah kuću Colocci u kojoj je domaćin skriavao prijatelja Ivu. Bilo je to pred sam sumrak. Pokucah na vrata i pojavi se domaćica Ida. Odmah me prepozna i gostoljubljivo zaželi mi dobrodošlicu. Ponudi mi sjedalicu i kaže da se raskomotim. Zapita me što me je natjerala da u ovo doba dolazim u posjet. Rekoh joj da sam obaviješten o bijegu Ivinu i upitah je ima li kakvih informacija o pravcu

---

---

i mjestu njegovog bijega. Odgovor je bio negativan, uz neka saznanja da je prilikom bijega naišao na nekog drvosječu u šumi i da je s njim zamjenio svoju francusku kapu za šešir kako bi bio manje uočljiv. Kod njih nije bio običaj nošenja francuske kape. Uz kratko zadržavanje, pozdravio sam se s domaćinima, zahvalio na srdačnom prijemu i na šturmim informacijama koje su mi dali. Zamolio sam ih da ukoliko čuju kakve informacije o Ivi da me obavijeste. Zamišljen, shvatih da sam ostao sam, ali ipak još uvijek u nadji da će se jednog dana Ivo pojaviti kao što je bilo dogovorenno. Vraćajući se natrag sada drugim putem, zaključio sam da Ivo nije mogao bježati prema mjestu mog boravka zbog opasnosti koja mu je prijetila jer je morao prijeći komunikaciju (cestu). Racija koju su poduzeli Nijemci i fašisti bila je velikih razmjera i zahvatila je čitavu regiju Marche. U toj raciji ja sam se s domaćinom Volgom sklonio u skrovište koje sam ranije pripremio. Racija se kretala komunikacijama uz kontrolu svake seljačke kuće, tražeći izbjegle logoraše i talijanske mladiće koji se nisu odazvali raspisanoj mobilizaciji. Doznao sam kasnije od seljaka da je u raciji bilo pohapšeno dosta talijanskih mladića i naših logoraša koji nisu bili oprezni. Racija je bila surova i mnogi su završili po zatvorima ili stratištima. Nakon nekog vremena moj boravak kod seljaka umalo nije završio kobno. Sreća me je pratila te sam uspio izmaći zajedno s domaćinom Volgom s kojim sam te noći zajedno spavao na krevetu. Bilo je to kasno u noć, kad najednom čujemo luppenje po vratima i ženski glas kako viče "Volgo, Giuseppe (Josipe) scamppate arrivano fascisti" (bježite dolaze fašisti). Skočivši iz kreveta, potrčasmo putem prema gustoj šumi u dolinu ka skrovištu i tako izbjegosmo hapšenje. Ujutro kada je svanulo, uz veliki oprez, otišli smo prema fontani (izvoru) znajući da će se tu netko od kuće pojaviti

---

---

da uzme vode. Oko 9 sati pojavila se djevojka Anunzziata i upitali je zna li išta o pojavi fašista u kući tjemkom noći. Odgovorila je da su fašisti bili u kući i tražili Jugoslava (Jugoslawena). Domaćin im je odgovorio da je tijekom jučerašnjeg dana prošao jedan izbjeglica, navratio u kuću i nastavio dalje put u nepoznatom pravcu. Djevojka koja nas je obavijestila bila je iz kuće Ca La Bonna. Ona je primjetila kamion pun fašista koji su se iskrcali ispred njezine kuće i odatle krenuli prema nekim kućama u suprotnom smjeru od mog mesta boravka. Sluteći opasnost koja i meni prijeti, došla je sporednim putem i obavijestila me je. Zahvaljujući njoj izbjegao sam hapšenje. Bio je to plod naših ranijih dogovora sa djevojkama i mladićima iz susjednih kuća da me o opasnostima obavještavaju. Od toga dana izbjegavao sam spavati u kući domaćina, uvjeren da je moj boravak u kući Chescaglioni morao neko prijaviti. Ponekad bih navratio u kuću domaćina, uz veliki oprez. Domaćin bi mi hranu donosio u skrovište i uvijek me obavještavao o mogućim opasnostima. Razmišljao sam da potražim skrovište kod drugog seljaka. Nikakvih saznanja o mjestu boravka mog prijatelja Ive nisam imao. Nakon nekoliko dana krenuo sam do kuće Capanacia u kojoj je boravila obitelj Ducci. Domaćina sam poznavao još od ranije, boraveći u kući Chescaglioni. Domaćinu Gistu ispričao sam u kakvim sam se okolnostima našao i zamolio ga da me primi i dade mi skrovište. Gisto me je rado primio. Po uvjerenju je bio socijalist. Po naravi veoma dobar i pristupačan. Žena mu se zvala Quinta. Imao je petero djece. Najstarije dijete bila je Anna – imala je osam godina. Žena Quinta bila je neobično dobra. Hranili su me i čuvali kao svog sina. Rijetko kada sam spavao u kući, s obzirom da je od kuće na 200 metara prolazila cesta. Hranu mi je većinom donosila Anna do obližnje šume gdje sam se sakrivaо.

Ponekad bih Gistu pomagao u nekim poslovima. Imao je dva vola s kojima je obrađivao zemlju, nekoliko svinja i ovaca i dosta domaće peradi. Sadio je pšenicu i kukuruz, imao je i nešto vinograda. Jednom prilikom kad sam vodio volove na pojenje, iznenađen primijetih dva njemačka vojnika koji su sa ceste skrenuli u smjeru kuće domaćina. Neopažen, ostavio sam volove i sklonio se u obližnju šumu. Vojnici su prema kazivanju domaćina iz kuće uzeli nekoliko sireva, suhog svinjskog mesa, zaklali jednu gusku i ponijeli sa sobom.

Bilo je to pred proljeće. Domaćin Zitto iz kuće Chescaglioni koju sam češće posjećivao reče mi da je čuo od nekih seljaka da u rajonu Cerguelo Bono boravi neka partizanska jedinica. Zamolio sam Zitta da mi objasni gdje se to mjesto nalazi. Odlučio sam istog momenta krenuti u partizane u nadi da možda tamo nadem svog prijatelja Ivu. Rastanak s domaćinima teško mi je pao jer su oni bili domaćini koji su me od srcem primili, tještili i čuvali kao svog sina. Dobrota koju su njegovali prema meni bila je roditeljska i duboko se usadila u moje srce. Na rastanku smo se pozdravili sa suzama u očima uz obećanje da će ih, ako ostanem živ, svakako posjetiti. Dugo su plakali bojeći se za moj mladi život kojega stavljam na raspolaganje borbi protiv fašista i nacista u zemlji koja nije moja. U meni se još više razbuktala strast za borbom protiv fašista, mislio sam na moju obitelj koju su fašisti pohapsili i strpali u koncentracijski logor Molat, a mene kao šesnaestogodišnjaka odveli na težak prisilan rad na otok Sardiniju.

MEĐU TALIJANSKIM PARTIZANIMA

Od kuće domaćina krenuo sam u jutarnjim satima vođeći računa na udaljenost koju moram prijeći. Krenuo sam šumskom stazom i prošao uz kuću Chefuscone i pozdravivši domaćina Guerina. Put nas je dalje vodio do općinske ceste preko koje smo prešli i krenuli u smjeru zapada. Nakon 3 sata hoda, domaćin Zitto mi pokaže smjer i u – daljini brdovito uzvišenje Cerguelto Bonno. Hodajući dosta dugo, priližavao sam se mjestu gdje se navodno nalaze partizani. Penjući se uz brdo šumskim putem, najednom netko iz šumarka poviše: Stoj (Alt)! Ukopan kao kamen, zaustavih se i primijetih partizana s crvenom maramom oko vrata. Upita me tko sam i kamo idem. Odgovorih na talijanskom jeziku da sam stranac, bjegunac iz koncentracionog logora Renicci i da sam iz Dalmacije blizu Zadra (Zara). Rekoh mu da sam čuo za njihovu jedinicu i da im se želim priključiti. Povede me do svog komandira. Koliko se sjećam, komandir se zvao Benedetto. To mu je bio nadimak, inače pravo ime bilo mu je Mario. Prezime nisam zapamtio. Sjećam se i nekog sa imenom Corbucci. Komesaru su zvali Domenico. U jedinici je bilo oko 50 partizana, isključivo Talijana. Jedinica se zvala Gasparini. Bio je to odvojak 5. brigade Garibaldi – Pesaro. Oni su to nazivali distaccamento. Nisu me dugo provjeravali kada sam im

---

---

ispričao čitavu povijest od mog hapšenja u Molatu od strane fašista i odvođenja u koncentracijski logor Molat, Fertilia, Renicci i naš dolazak na ovo područje, gdje su nas seljaci prihvatali i dali skrovište, hranili nas i čuvali kao svoje sinove. Kod njih smo proveli dio zime. Nakon nekoliko dana, dali su mi pušku karabinku s 30 metaka (cartuccia). Primijetili su da sam veoma okretan, brz i neizmjerno su me cijenili. Jedinica Gasparini na ovom je području boravila povremeno. Bila je u sastavu 3. bataljuna 5. brigade Garibaldi. Od naoružanja imala je puške, automate i jedan mitraljez tipa Breda. Oružje je bilo različitih tipova. Smješteni smo bili po seoskim kućama. Na tom privremenom razmještaju nismo se dugo zadržali. Nakon nekoliko dana boravka u ovoj jedinici, Nijemci su na ovom području poduzeli veću akciju u namjeri da nas opkole i unište. Primijetili smo pojавu većih snaga neprijatelja koje su nastupale u dva pravca. Situaciju nisam poznavao, ali očekivao sam borbu. Do borbe nije došlo. Palo je naređenje da se izvlačimo po grupama, a teški mitraljez da sakrijemo. Bio je to dio njihove taktike, s obzirom da je neprijatelj bio brojno jači.

Izvlačili smo se prije razvijanja neprijatelja, prema zapadu. Naređenje je bilo da se ne upuštamo u borbu osim u bezizlaznoj situaciji. Teren mi nije bio poznat, međutim, koliko se sjećam izvlačili smo se prema Carpegini. Nakon izvlačenja, jedinica se ponovno našla na okupu. Većina boraca bila je iz područja Urbino i njegove okoline, kao i iz grada Pesara.

Prema izvađenim podacima, brigada (5. brigada Garibaldi – Pesaro) je formirana u prvom mjesecu 1944. godine u Apeninima u predjelu Cantioano – Monte Nerone. Jezgro brigade sačinjavali su: odvojak (distaccamento) Gramsci i Pisacane. U sastav brigade ulaze i novoformirani odvojci,

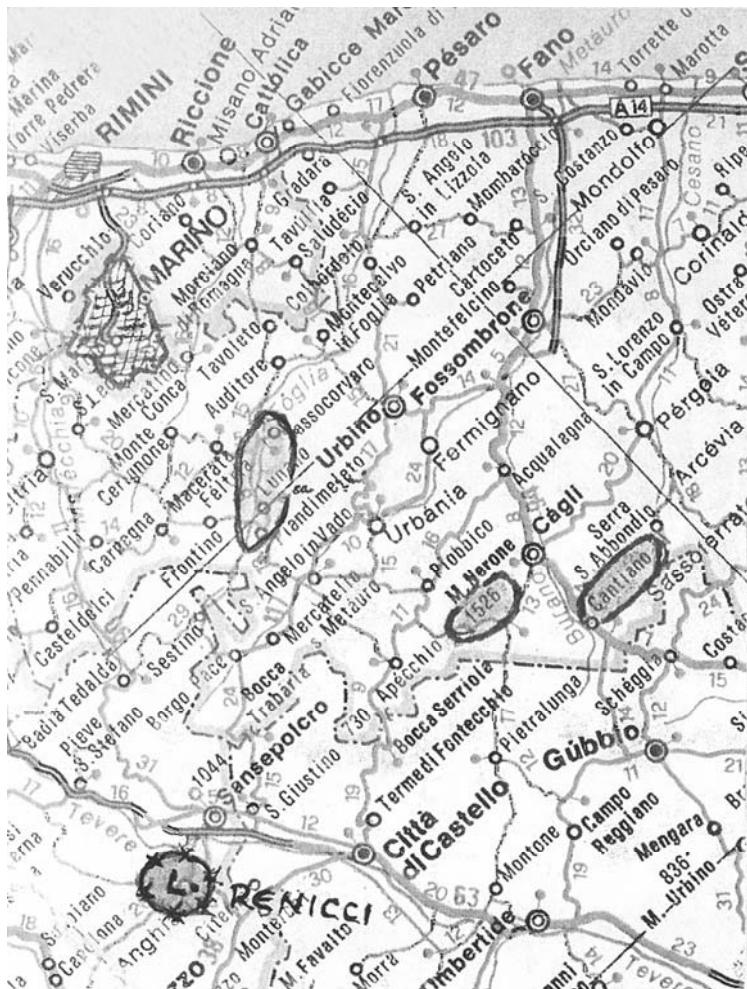

---

tako da je brigada u svom punom sastavu imala 5 bataljuna u čijem je sastavu bio i bataljun Staljingrad u kojem je većina boraca bila iz Jugoslavije. Brigada je operirala isključivo u regiji Marche, iznimno u regiji Toscana, provincija Arezzo. Po formiranju brigada je bila razmještena: prvi i drugi bataljun te bataljun Staljingrad u rajonu Cantioano – Monte Nerone. Treći i četvrti bataljun u rajonu Sassocrovaro – Cergueto Bonno.

Naš bataljun operirao je u rajonima Sassocrovaro, Carpegna, Urbino, Sant Angelo, Piobico. Evo nekih od akcija koje su mi ostale u sjećanju. Na cesti kod Piobica iznad Urbanie napali smo njemačku kolonu u kojoj su Nijemci imali više mrtvih i ranjenih vojnika. Tom prilikom bilo je uništeno i komandno vozilo. U proljeće 1944. godine, u mjestu Carpegna napali smo karabinijersku postaju i razoružali karabinijere. U mjesecu svibnju iste godine, u blizini Apechija sudarili smo se s naci-fašistima. Naš bataljun napao je neprijatelja s leđa kod mjesta Sant Angela i nanio mu ogromne gubitke. Tijekom borbe pjevane su razne pjesme kao: *O Bella Ciao*, *Arrivala squadra di partigiani* i druge. Koliko se sjećam, u jedinice je dolazila štampa kao: *l'Aurora*, *Unita* i druga. Štampa je tretirala ratna događanja. Naš susret sa seljacima bio je pun velike simpatije, primali su nas u svoje kuće, davali nam hrane i masovno podržavali borbu protiv Nijemaca i fašista. Svoje proizvode koje su kao napoličari morali davati svojim gazdama, u više navrata su izbjegavali davati a taj dio davali su partizanima.

O našem sudjelovanju u pokretu otpora dosta je pisano. O našoj hrabrosti pisao je i komandant drugog bataljuna, Giuseppe Mari u naslovu "Bratstvo s Jugoslavenima".

Raspored rajona Pete brigade Garibaldi

Grupa talijanskih partizana u Apeninima 1944. godine
nakon izvedene borbene akcije

107

Huaco del Distretto di Huaco N. 31622		Basic Tops (P) <small>(Carriera e nome)</small> Residencia al alto de Paulanamiento el. 1926	
MATRICOLA (A) ARRUOLAMENTO, SERVIZI, PROMOZIONI <small>dati e contratti personali</small> <small>codizioni speciali, nazionali e straniere</small>		DATA <small>Per il servizio militare</small>	
Religione: 10 Cattolico nato il 01 dicembre 1916 a 1580 m.s.m. di MELAI-TAKA Provincia di C.R.C.H.Z.A Statura m. 1,70 Teza m. 0. Capelli: niente Vito: Poco Ira: Media Misto: Media Occhi: Media Esposizioni: Media Fronte: Media Colore: Media Bocca: Media Dentatura: Media Segni particolari: Media Arte o professione: Media Se si legge: Media Titoli di studio: Media		1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22	
ARRUOLAMENTO, SERVIZI, PROMOZIONI <small>ED ALTRIE VARIAZIONI MATRICOLARI</small>			
Ha fatto la leva alla Brigata Garibaldi con il grado di Portaletto , dal 1.1.1944 al 1.7.1944 operante nella Uavese .			
Enimarrato a tutti gli effetti (fatto) il compimento dei 24 obblighi di leva, per il servizio d'argomento avvenuto tra i militari volontari che hanno operato in unità e/o delle F.F.A.A. nella lotta di liberazione (L.L. 6.1944 n. 53)			
PARIFICATO AD ARANCUNÁ 12 LUG. 1934			
CONVENZIONE MATRICOLA - Alfonso Gaita			
Ogni giorno entra presso il			

Dokument o sudjelovanju u Petoj brigadi Garibaldi-Pezaro

Treći dio

POVRATAK U DOMOVINU

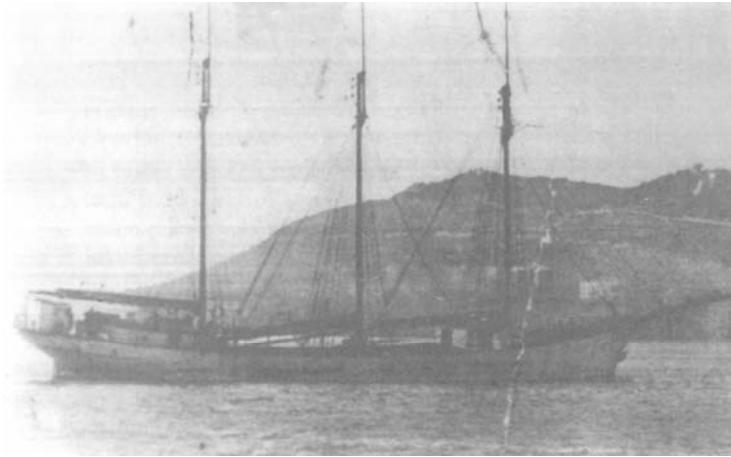
Saveznici su stigli na ovo područje u mjesecu kolovozu 1944. godine. Vodile su se završne borbe za oslobođenje regije Marche. Nakon oslobađanja grada Pesara, napustio sam partizansku jedinicu. Srdačno sam se pozdravio s ratnim drugovima i otišao u grad Urbaniju. Prethodno sam navratio kod seljaka kod kojih sam boravio, i po drugi put im zahvalio na gostoprimstvu koje su mi dali za vrijeme boravka kod njih. Domaćini su me otpratili do grada Urbanije i na rastanku zaželjeli sretan povratak u domovinu. U gradu sam se susreo s mojim mještanima koji su, nakon boravka kod seljaka, također došli u grad Urbaniju. Tu su nas Englezi pokušavali pridobiti da se priključimo njihovoj vojsci. Međutim znali smo da rat još nije gotov i da smo potrebnii našoj zemlji. Krenuli smo vlakom za Rim. U Rimu smo se prijavili našoj vojnoj misiji koja nas smjestila u Činečita, u neposrednoj blizini Rima. Tu je bio sabirni centar odakle smo odlazili za Bari i brodom za otok Vis u partizane. U sabirnom centru ostali smo nekoliko dana. Svakodnevno smo odlazili u Rim tramvajem i razgledali rimske ljepote, antičke spomenike, fontanu Trevi i Vatikan. U sabirnom centru smo dobili odjeću, oružje i krenuli za grad Bari. Usput smo prenoćili u Napoliju. Ujutro smo kamionima krenuli za Bari. Kratko vrijeme bili smo smješteni

---

---

u gradu Gruma, a kasnije u Gravini. Dolaskom u Grumu, preko naših partizana koji su tu boravili kao logistika NOV-a, doznao sam da je motorni brod "Jela" vlasništvo molatskih dioničara, u studenome mjesecu 1943. godine naišao na minu pri ulasku u luku Bari i da je tom prilikom poginulo nekoliko Molaćana. Osobno sam se interesirao preko lučke kapetanije u Bariju. Oni su mi tu tragediju potvrdili. Zamolio sam ih tom prilikom da mu kažu ime zapovjednika broda. Pomislio sam da bi to mogao biti moj otac, s obzirom da je sve do 1942. godine bio zapovjednik tog broda. Pretpostavka mi je potvrđena, rekao mi je da je zapovjednik broda bio Bašić Stjepan i da je ostao živ. Na moje pitanje mogu li doznati gdje se on nalazi, odgovor je bio pozitivan. Nakon što sam dao adresu mog boravka, pronašli su mog oca koji se je nalazio u Bariju na brodu "Velebit" kao zapovjednik.

Motorni jedrenjak "Jela": pripadnosti Molat, vlasništvo dioničara. Nosivost 500 tona; Dužina 41,05 metara; Širina 8 metara; Visina 3,4 metara; Brzina 8 čvorova Brod u sastavu III POS-a od 1943. god.

SUSRET S OCEM U GRUMI (BARI)

O tac je bio obaviješten i nakon dva dana pojavio se u Grumi s mještaninom Vitorom Pircom. Susret s ocem, uz stisak i zagrljaj i suze radosnice bio je dirljiv. To je bio susret nakon dvije godine od našeg rastanka u koncentracionom logoru na Molatu. Otac mi je tom prilikom ispričao tragediju poginulih Molaćana.

Bilo je to u studenome mjesecu 1943. godine. Brod "Jela" isplovio je iz Molata 16. studenoga za otok Vis u partizane. Posadu broda su sačinjavali: Stjepan Bašić, zapovjednik broda, Vinko Baranić, Viktor Pirc, Ljubomir Gorin, Bruno Grubina, Leopold Španić, Ivan Matulić-Ciko, Rudolf Baranić, Josip Španić i Ante Srdarević svi iz mjesta Molata; Ivan Marketo i Milan Car iz susjednog mjesta Brgulje i Blaž Maričić iz otoka Ista.

Brod je doplovio na otok Vis 17. istog mjeseca. Dva dana kasnije, po naređenju Štaba Mornarice isplovio je za Italiju u luku Bari. Na Visu posadi su se pridružili Milan Pešić, komesar broda i Jakov Odrljan koji je u Bari putovao po službenom zadatku. Dvadesetog studenoga, na prilazu luci Bari, na udaljenosti od 1500 metara od lukobrana, motorni brod "Jela" naišao je na podvodnu magnetsku minu i u vrlo kratkom vremenu potonuo. Brod se od silene eksplozije preplovio. Od članova posade poginula su

---

šestorica Molaćana i jedan iz mjesta Brgulje i to: Bruno Grubina, motorist, Leopold Španić, kormilar, Rudi Baranić, kuhar, Ivan Matulić-Ciko, Josip Španić, Ante Srdarević i Ivan Marketo, pomoćnik motorista iz Brgulja. Interesiralo me da mi ispriča kako se je on uspio spasiti. Rekao je da se je u trenutku eksplozije našao na komandnom mjestu i da se prije potonuća krmenog dijela broda bacio u uzburkano more. Nakon iskakanja, u moru je ugledao dasku od potonulog broda, uhvatio se za nju i plutajući po uzburkanom moru očekivao spas.

Nakon jednog sata, na mjestu nesreće pojавio se engleski čamac. Otac je čamcem bio prebačen u luku Bari, odakle je zbog dobijenog potresa mozga transportiran u bolnicu. Tom mi je prilikom otac ispričao u detalje zbivanja koja su nastala u Molatu od našeg rastanka u koncentracijskom logoru Molat. Za mamu i sestru je rekao da su dobro i da su nakon mojeg transportiranja u Italiju, s ostalim ženama iz Molata bile puštene kući, ali su bile pod neposrednom prismotrom karabinijera. On je bio zadržan u logoru sve do kapitulacije Italije, 8. rujna 1943. godine. Za brata Rudija rekao mi je da je dobro i da se nalazi u komandi mornarice. U mornaricu je došao iz Like kao komesar 3 brigade 35 ličke divizije. Nakon mojeg transportiranja u logore Italije, fašisti su pohapsili još nekoliko Molaćana – familije partizana i to: Borisa Matulića, Jecinta Matulića, Filma Matulića, Tonča Stamaća, Rafaela Mandića, Alberta Španića, Mate Batinića, Anta Batinića, Mladena Batinića i Ivana Matuliću – Rola.

Nakon kapitulacije Italije, Molaćani su razoružali talijanski garnizon, a logoraši su uz pomoć terenaca koji su se našli na tom području razoružali stražare u karaulama logora. Većina oslobođenih logoraša bili su prebačeni brodom "Jela" na područje Šibenika. Dio logoraša koji su

---

---

bili rodom s područja Zadra i otoka, prebačeni su iz Molata brodovima u njihovih mesta. Žarobljeni talijanski vojnici bili su ukrcani na brod braceru zvanu "Palma", vlasništvo Ante Barićeva i uz pratnju partizanskih terenaca prebačeni na otok Lošinj.

Nikakve osvete nad talijanskim vojnicima od strane partizana nije bilo, iako su to neki zaslužili svojim postupcima maltretiranja logora. Upravnik logora, Carlo Szommer, Molat je napustio nekoliko dana prije kapitulacije Italije i tako izbjegao zaslужenu kaznu.

U Grumi sam se rastao s ocem, i s ostalim drugovima prebačeni smo u Gravinu. Tu sam završio obuku za puškomitralsca. Nakon završene obuke, s većom grupom naših partizana i grupom talijanskih dragovoljaca brodom "Ljubljana" otplovili smo za otok Vis. Kao dragovoljac s nepunih 18 godina, bio sam raspoređen u prvu četu trećeg bataljona 12 brigade 26 dalmatinske divizije. Boraveći nekoliko dana na otoku Visu ponovno sam sreo svog oca koji je brodom "Velebit" iz Barija snabdjevaо naše jedinice ratnim materijalom i hranom.

Na otoku Visu sreo sam nekoliko mještana koji su bili na pomoćnim brodovima mornarice u sastavu IV. pomorskog obalnog sektora koji su snabdjevali naše jedinice i prebacivali ih na ratna poprišta na srednje dalmatinske otoke.

U RATNIM OPERACIJAMA 26. DALMATINSKE DIVIZIJE OD OTOKA VISA DO RIJEKE SOČE

Bilo je to oko 12. rujna 1944. godine. Naša 12. brigada brodovima IV. pomorskog obalnog sektora prebacila se na otok Brač u Milnu i Bobovišće. Na putu prema otoku Braču pratio nas je južni vjetar. More je bilo dosta uzburkano. Iskrčavanjem u Milni, kamionima smo bili prebačeni u Bobovišće. Prema pričanju, brigada je trebala izvršiti napad na Vidovu goru, Nerežišće i Supetar, a zatim na Sumartin gdje su bile utvrđene neprijateljske snage. U međuvremenu neprijatelj se povukao s Vidove gore i Nerežišća i tim snagama ojačao dijelove u Supetru. Usljedio je napad na Supetar. Pod pritiskom naših napada neprijatelj se ukrcao na brodove i povukao prema Splitu. Zauzimanjem Supetra, naš treći bataljon dobio je zapovjed da izvrši desant na otok Šoltu. Desant je u potpunosti uspio i Nijemci su se povukli u Split. Tijekom desanta nismo naišli na jak otpor neprijatelja iako smo to očekivali. Snagama sa Šolte neprijatelj je ojačao snage na otoku Drveniku.

Kad smo upali na Šoltu, naišli smo na pusti otok bez ljudi. Nijemci su ljude prije povlačenja raselili po Slavoniji i Bosni, a prema utvrđenom planu. Mjesta su bila opljačkana, a kuće i crkva pretvorene u mjesata za pijanke i štale.

Pokušaj naših snaga da ovladamo otokom Drvenikom nije uspio. Otok je bio dobro utvrđen i uporno branjen.

Osnovni motiv neprijatelja da uporno brani otok bio je osigurati morski prolaz koji vodi iz Splita prema Šibeniku i Zadru. Naš bataljun bio je povučen s otoka Šolte i prebačen na otok Brač, u Sumartin koji je bio oslobođen od strane naše brigade uz podršku saveznika -Engleza. U borbi za oslobođenje Brača, poginula su trojica mojih mještana: Baranić Rikardo, Matulić Filmo i Batinić Čedomir, a ranjen je bio Španić Tonko.

Iz Sumartina naš je bataljun izvršio desant u rajon Dubac-Brela. U izvršenju desanta imali smo podršku savezničkih brodova. Nakon ovladavanja Dubcem i Brelima, produžili smo napad prema Zadvarju i Šestanovcima. Nakon ovladavanja ovim prostorima, krenuli smo prema Makarskoj i Baškoj Vodi. Neprijatelj u ovim rajonima nije pružio neki jači otpor. U borbama za Brela oslobođili smo 200 iscrpljene djece iz doma koje su ustaše bile zatvorile. Zauzimanjem Makarske, bataljun je maršem krenuo za Krilo Jesenice i tu do daljnog bio u rezervi brigade.

Desantna operacija za grad Split započeta je iskrcavanjem naših snaga 26 dalmatinske u rajon Krila Jesenice i u rajon Dubac – Brela. Bile su to veoma uspješne desantne operacije – zauzimanje mostobrana i stvaranje uvjeta za dalje borbene akcije na kopnu.

Borbe za grad Split vodile su se na njegovim prilazima. Pokušaj naših bataljuna 12. brigade da probiju vanjsku obranu grada, u prvom pokušaju nije uspio. Nijemci i njihovi sateliti: ustaše, četnici i domobrani, prilaz gradu su uporno branili. Utvrđene položaje po sistemu točaka za otpor na liniji Žrnovnica – Stobreč teško je bilo probiti.

Druga etapa napada uslijedila je 25. listopada, kada je probijena neprijateljska obrana i brigada je sa sva četiri bataljuna umarširala u grad Split. Bilo je to 26. listopada 1944. godine ujutro. Bio je to nezaboravni doček koji su

---

---

nam priredili Splićani. Čitav je Split slavio do kasno u noć. Grad je bio okičen zastavama, igrala su se kola, pjevale partizanske pjesme, oglasila su se crkvena zvona. Čitav dan se slavilo do kasno u noć. Moja je četa bila smještena u jednoj zgradici pored splitskog parka. Nakon jednodnevног boravka u Splitu, bataljun je maršem krenuo u Kaštel Stari gdje je privremeno bio smješten. Prema podacima, u Splitu je bilo zarobljeno oko 700 domobrana i dosta drugih neprijateljskih snaga. Navodim dombrane zbog toga što su većina njih pridružila našim jedinicama i zajedno su se s nama borili protiv Nijemaca i njihovih satelita. Mnogi su se domobrani u borbi pokazali kao dobri borci te dobivali činove i odlikovanja.

U Kaštel Starom bili smo popunjeni ljudstvom i ratnim materijalom, i nakon dva dana, čitava brigada maršem je krenula prema Šibeniku. Naš bataljon nakon dva dana marša izbio je na rajon brda Debeljak iznad Šibenika. Na brdu Debeljak povela se odlučujuća bitka. Borbeni zapovijed bataljuna glasila je: Pod svaku cijenu spriječiti prodor neprijateljskih snaga koje se izvlače iz Šibenika komunikacijom za Drniš. U silnim borbama koje su uslijedile Debeljak je u dva navrata padao u naše i u neprijateljske ruke. Jurišima smo uspjeli ovladati Debeljakom, ali ne i komunikacijom kojom su se probijale neprijateljske snage. Iz Debeljaka smo neprijatelja tukli bočnom vatrom, propustili neprijateljske snage prema Konjovratu, gdje su ga frontalno dočekale jedinice 11. brigade i naš 2. bataljun brigade, te mu nanijeli teške gubitke. Prema podacima iz povijesti 8. korpusa NOV-a, u toj borbi se od 1700 njemačkih vojnika i 70 motornih vozila u Drniš uspjelo probiti samo 300 vojnika i 20 vozila. Pored Nijemaca, u toj borbi je bio zarobljen velik broj četnika iz divizije popa Đujića. Šibenik je bio oslobođen 3.

---

studenoga 1944. godine upadom Prve dalmatinske proleterske brigade naše divizije.

Nijemci koji su se uspjeli izvući u Drniš, nisu ga branići, već su s ostatkom tih snaga ojačali obranu Knina. U Drniš smo umarširali bez borbi. Tu smo se razmjestili i do daljnog bili u rezervi divizije sve do 29. studenoga kada je brigada krenula u završnu operaciju oslobođanja Knina. U Drnišu sam kao istaknuti puškomitrailjezac postavljen za delegata voda u prvom vodu, prve čete trećeg bataljuna. Ostale brigade 26. divizije bile su na položajima oko Knina i vodile su teške borbe s neprijateljem. U tim borbama oko Knina bio je ranjen moj mještanin Ivan Stamać kojeg sam posjetio u divizijskoj bolnici u Drnišu. Bio je to naš prvi susret nakon rastanka u Italiji.

U završnu operaciju za oslobođanje Knina naš bataljun iz Drniša krenuo je za Oklaj. U Oklaju smo ojačali Prvu proletersku brigadu i krenuli u napad na selo Marjanovići uz podršku tenkova. U toj borbi bio nam je uništen jedan tenk. Uz teške borbe, jurišom smo zauzeli selo Marjanovići, produživši borbu sve do prilaza Kninu. Bilo je to na moj osamnaesti rođendan. Kad smo izbili neposredno pred sam Knin, najednom smo čuli jaku eksploziju. Neprijatelj je na rijeci Krki porušio most i time usporio našim jedinicama ulazak u sam grad. Moja četa improvizirala je i sposobila most za prijelaz naših jedinica preko mosta tako da je naša četa prva ušla u grad i susrela se s jedinicom 9. brigade 20. divizije. U samom gradu neprijatelj nije davao otpor. Svoje snage usmjerio je i ojačao na Staroj Straži i kod mjesta Pađani. Kod Pađana ga je sačekala 19. dalmatinska divizija i nanijela mu ogromne gubitke. Knin je bio oslobođen 3. prosinca 1944. godine.

Ostavljajući Knin na sjeverozapadnoj strani, moja je četa prešla preko čeličnog mosta i nastavila gonjenje

---

---

neprijatelja prema Žagroviću. Prilikom prijelaza preko mosta bio sam lakše ranjen u predjelu iznad oka. Bolničarka Tonka previla je mjesto ranjavanja. Dobili smo zapovijed da se vratimo u Knin. U Kninu se skupila čitava brigada i komunikacijom Knin-Kijevo-Vrlika maršem došla u Sinj. U Sinju smo bili smješteni u kasarnu na periferiji grada. U Sinju smo boravili oko 20 dana. Svakodnevno smo uvježbavali borbene aktivnosti u predjelu Glavica. Jednog dana, odmarajući se s četom na prvom katu, pozove me zamjenik komesara čete i kaže mi da imam posjet. Iznenaden, ugledah moju majku, sestru i tetku Ivanicu. Potrčim, zagrlim ih i uz suze radosnice ih izljubih. Majka mi je u posjet došla misleći da se s jedinicom nalazim u Drnišu. Međutim dolaskom u Drniš saznaće da se moja jedinica nalazi u Sinju. Iz Drniša su se vojnim kamionom prebacile u Sinj. Bio je to moj prvi susret s majkom i sestrom od našeg rastanka iz koncentracionog logora u Molatu 6. ožujka 1943. godine. Majka, sestra i tetka bile su smještene kod jedne Molajke zvane Filica, inače udate za jednog bivšeg žandara koji je službovao na Molatu i odatle prekomandiran u Sinj. Posjet je trajao 3 dana. Majka je rastanak podnijela teško, misleći na već jednog izgubljenog sina kao žrtve fašističkog terora. Kao i svaka majka, bojala se da li će se ikada vratiti kući, a kraj rata još se nije nazirao.

Ne sjećam se točno datuma ali mislim da je to bilo pred kraj mjeseca siječnja 1945. godine. Komandir čete pozove sve komandire vodova i delegate i priopći nam da pripremimo svoje jedinice jer tijekom noći krećemo maršem prema Lici. Navodno smo trebali u Lici preuzeti položaje 10. brigade 20. divizije, koju je zahvatio tifus, te je ista odmah bila povučena s fronta i preko Knina upućena za Sinj. U pokretu prema Kninu, u predjelu Vrlika susreli

---

---

smo se sa 10. brigadom koju je zahvatila snježna vijavica. Uslijed velike hladnoće, 10. brigada je imala 46 smrznutih boraca i oko 200 promrzlih. Moja je četa bila u pret-hodnici brigade. Pokušali smo se probiti, međutim, dolaskom do Kijeva morali smo se vratiti uslijed snježne vijavice i prenoćiti u Vrlici. U našoj brigadi bilo je smrznuto 8 boraca. Nakon prestanka snježne vijavice, brigada se vratila u Sinj. U Sinju smo prenoćili, uzeli suhu hranu i cestom preko Trilja i Imotskog krenuli za Kočerin. U kasarnu koju smo napustili u Sinju, smještena je 10. brigada 20. divizije. Zima je bila izuzetno hladna sa snijegom oko 20 cm i temperaturom i do – 20 stupnjeva, a planinski masivi sjeverno od Širokog Brijega /Lištice/ bili su pokriveni visokim snijegom. Nakon dolaska u Kočerin, bataljun je krenuo prema Širokom Brijegu i na prilaznim brjegovima prihvatio borbu. U međuvremenu, Nijemci iz Mostara šalju pojačanje snagama u Širokom Brijegu u jačini jednog letećeg bataljona (divisiona) koji su na prilazima Širokom Brijegu ugrozili jedinice Druge dalmatinske brigade i naš treći bataljon koji je bio na spoju s drugom dalmatinskom. Našli smo se u poluokruženju i uz teške borbe i protunapade uspjeli smo se izvući iz klopke. U toj borbi bio nam je ranjen zamjenik zapovjednika čete i nekoliko boraca. Oslobađanjem Knešpolja bataljun je krenuo prema Ciganskom i Šuvarovom brdu, koje smo uz teške borbe zauzeli. Izbili smo na visove preko 1000 metara, iznenadili neprijatelja i orijentirali se prema Jastrebiki, gdje su počele odlučujuće bitke za grad Mostar. Sve je bilo pokriveno snijegom. Neprijatelj se nalazio u zemunica-ma i povremeno protunapadima pokušavao povratiti izgubljene položaje. Bio je iznenađen kako smo uspjeli pomoći mula natovarenih minobacačima izbiti na Cigansko brdo prema Jastrebinki. Uz učestale napade i protunapade

---

---

u teškim zimskim uvjetima, uspjeli smo ovladati Jastrebinkom i time stvorili uvjete za napad na Mostar. Naš je bataljun bio usmjeren prema selu Cim. Zauzimanjem Cima, prvi smo upali u grad Mostar u rajon rudnika uglja i izbili na desnu obalu rijeke Neretve i vatrom tukli neprijatelja koji se je sa obronaka Veleža povlačio pod pritiskom snaga 29. hercegovačke divizije. Mostar je bio oslobođen 15. veljače 1945. godine. Oslobađanjem Mostara bili smo razmješteni po mostarskim kućama uz nevjerljivo srdačan prijem i doček koji su nam priredili domaćini. Mostar je bio partizanski grad. U NOB-u je sudjelovao velik broj dobrovoljaca. Nakon oslobođenja grada, našim se jedinicama priključilo oko 400 omladinaca i omladinki. Bio je zarobljen velik broj Nijemaca, ustaša i hercegovačkih četnika. U gradu je 16. veljače 1945. godine održana vojna parada i miting. U vojnoj paradi na čelu je bila naša 12. brigada koja je prva ušla u grad, a zatim ostale jedinice koje su sudjelovale u oslobađanju grada. Na mitingu su govorili članovi ZAVNOBiH-a, komandanti divizija, korpusa i Armije čije su jedinice učestvovali u oslobađanju grada, saveznička vojna misija pri 8. dalmatinskom korpusu, istaknuti prvoborci i drugi. Tog smo dana prenocići u Mostaru i ujutro maršem krenuli preko Blokova za Vrgorac i obroncima preko Kozica stigli u Podgoru gdje su nas čekali brodovi IV. pomorskog sektora, kojima smo doplovili u Biograd na Moru. Nakon iskrcavanja iz brodova, bataljun je maršem krenuo prema Benkovcu i Donjem Karinu gdje smo trebali biti razmješteni. Tijekom marša, na putu Zadar – Šibenik susreo sam brata Rudija na motorbiciklu. Iznenadeni, pozdravljamo se i izljubljeno. Bio je u uniformi s činom majora. To je bio naš prvi susret nakon njegovog odlaska u partizane 1941. godine. Brat je zamolio zapovjednika bataljuna, kapetana

---

Vukasovića da me pusti u posjet ocu u Zadru koji je nakon oslobođenja radio u lučkoj kapetaniji. Zadnji moj susret s ocem bio je na otoku Visu. Iznenaden, ugledavši me s bratom, zapita, odakle dolazim. Pozdravismo se i poljubismo. Brat mu objasni da me je sreo na putu kod Biograda na Moru, u pokretu bataljuna prema Benkovcu i Donjem Karinu gdje je bataljun trebao biti smješten. Rasprčali smo se do kasno u noć. Brata je posebno interesirao moj put od koncentracijskog logora Molat pa sve do dolaska na otok Vis u NOV. Tu smo prespavalici i ujutro me brat motorbiciklom prebacici u Donji Karin gdje je bila smještena moja četa, a on je produžio za Šibenik. U Karinu smo bili na odmoru sve do 15. ožujka kada smo krenuli za Liku. Bataljun je preko Velebita maršem krenuo za Gračac i dalje prema Mazinu gdje smo bili razmješteni po seoskim kućama. Nakon dva dana, četa je maršem krenula prema Donjem Lapcu. Na prilazima Donjem Lapcu četa je uvedena u borbu i uz jaku artiljerijsku pripremu i podršku tenkova jurišala na neprijateljske položaje. Istog dana smo zauzeli i oslobodili D. Lapac. U toj borbi jedan mi je borac poginuo, a jedan je bio lakše ranjen. Nakon zauzimanja Donjeg Lapca bataljun je krenuo prema Kulen-Vakufu na rijeci Uni i tu je bio u rezervi brigade. Ostali bataljuni i brigade bili su usmjereni prema Bihaću. Oslobođanjem Bihaća 28. ožujka 1945. godine, bataljun je iz Kulen-Vakufa preko Lapca, Udbine i Kravskog polja krenuo prema Ličkom Osiku. U pokretu prema Ličkom Osiku najednom sam osjetio neku klonulost i bolove u predjelu podrebrice. Bolničarka mi je izmjerila temperaturu koja je bila visoka. U takvom stanju produžio sam pokret s jedinicom kao da se ništa ne događa. Nakon dva dana temperatura mi je pala na normalu. Vjerojatno se radilo o upali podrebrice i na moju sreću

---

---

sve se dobro završilo. Među nama je vladao visok moral, nikada nismo razmišljali o pogibiji. Taj nas je moral držao u svim borbenim akcijama i donosio nam pobjedu za pobjedom pred nadmoćnjim neprijateljem. Nakon izvršenog marša i dolaska u rajon Ličkog Osika, komandir čete Stevan Macura izdao nam je borbena zapovijed i pravac napada. Padao je vlažan snijeg, a pred nama je bila čistina. Prihvativši borbu, bili smo izloženi jakoj neprijateljskoj vatri, a posebno iz jednog zvonika odakle nas je tukao neprijateljski mitraljez. Morali smo kao zaštitu korigititi tenkove, u protivnom ne bismo uspjeli ovladati tom čistinom ispred Ličkog Osika. Uz podršku tenkova približili smo se samom mjestu i uz juriš upali u Lički Osik. Neprijatelj se povlačio. Jakim i brzim našim borbenim akcijama neprijatelj se nije uspio u potpunosti oduprijeti, tako sa smo zarobili mnogo vojnika i borbene tehnike.

U ovoj borbi bila su ranjena trojica iz našeg voda. Zauzimanjem Ličkog Osika i upadom u mjesto, jedan od domobrana mi se bacio pred noge moleći me da ga ne ubijem. Rekao je da on nije sudjelovao u borbi, već je kao vezist bio sklonjen u jednoj kući. Domobran se zvao Ivan Legac, rodom iz Velike kraj Požege. Nismo ga dirali kao ni druge zarobljene domobrane. Svi su oni pristupili u naše jedinice i zajedno se s nama borili do završetka rata. Nakon rata, boraveći u Požegi kao časnik JNA, slučajno sam sreo Ivana Legca. Bio je to nezaboravni susret nakon 4 godine. Jednog me je dana pozvao u svoje mjesto i priredio svečan prijem. Upoznao me sa svojim roditeljima koji su mi tom prilikom izrazili zahvalnost misleći na sina kojemu sam spasio život. Odgovorio sam im da je ubijanje zarobljenika, po međunarodnom ratnom pravu, strogo zabranjeno i kažnjivo. Inače, domobrani su masovno prelazili u naše redove, uvidjevši da ih ustaška vlast vodi u propast.

Dva dana nakon oslobođanja Ličkog Osika, bataljun je krenuo preko Perušića, Ličkog Lešća i Žute Lokve za Vratnik. Umoran od dugog marša, hodajući sam dremuc-kao, a u kratkim odmorima istog časa bih zaspao. Tu smo prihvatali borbu i za kratko vrijeme ovladali Vratnikom, goneći neprijatelja prema Senju. Na Vratniku je teško bio ranjen njemački general, zapovjednik grupacije koja je branila Senj. Pod pritiskom naših snaga, neprijatelj se postupno povlačio preko Senjske Drage prema Crikvenici, Bakru i Rijeci. U borbi za Senj zarobili smo veću grupaciju Nijemaca, ustaša i talijanskih fašista koji su se nakon kapitulacije Italije priključili Nijemcima. Na rivi u Senju sreli smo talijanski bataljun Garibaldi koji je bio u sastavu naših jedinica, odakle je otisao za Italiju. Oslobođanjem Senja 9. travnja 1945. godine, mnogi neprijateljski vojnici tijekom borbi skrilo se po Velebitskoj šumi i u Senjskoj Dragi, tako da smo morali pretresti taj prostor oko Senja. Nakon izvršene akcije čišćenja, bataljun je krenuo za Crikvenicu koja je bila oslobođena. Smjestili smo se u jednu veću zgradu pokraj mora. Prilikom povlačenja neprijatelja iz Senja, organizirana je obrana na liniji Škrljevo-Vitoševu. Uz kratki operativni predah, četa je u sastavu bataljuna krenula prema Bakru i prihvatala borbu. Na pruzi prema Škrljevu naišla je na snažan otpor neprijatelja. Na prilazu Škrljevu neprijatelj nam je priedio iznenadenje. Iz jednog bunkera podigao je bijelu zastavu, što je značilo da se predaje. Iz naše čete drugog voda upućeno je jedno odjeljenje prema bunkeru. Kad je odjeljenje bilo na jednoj čistini, neprijatelj je na njih otvorio mitraljesku vatru. Tu su nam stradala 4 borca a dvojica su bila ranjena. Nakon toga uslijedio je juriš naše čete. Uspjeli smo izvući dva ranjenika i upali u željezničku postaju Škrljevo.

Naša brigada, u borbama za oslobođenje Sušaka i Rijeke, bila je pridodata 19. dalmatinskoj diviziji. Oslobođanjem Škrljeva, neprijatelj se povukao prema Martišnici. Na prilazima Martišnice, na brdu Sveta Ana neprijatelj je dao snažan otpor i vatrom iz bunkera prisilio nas na kraći zastoj. Upornom borbom uspjeli smo osvojiti brdo Sveta Ana i produžiti prema Sušaku. Penjući se uzbrdo prema Sušaku, četa je dobila zapovjed: Izvršiti napad na tvornicu papira, koju smo uz teške borbe zauzeli. Nastavljujući ulične borbe za svaku kuću, predvečer smo izbili na Rječinu. U tijeku uličnih borbi u vodu sam imao jednog poginulog borca i dva ranjena. Na Rječini smo zastali. Neprijatelj je s druge strane Rječine otvarao snažnu vatru i nemoguće je bilo preći. Jednoj četi našeg drugog bataljuna uspjelo je prijeći Rječinu i uz ulične borbe uspjela joj je doći do nebodera. U protunapadu neprijatelja četa se morala izvući ponovno na Sušak. Naš bataljun, kao i čitava brigada iz Sušaka, maršem kreće preko Grobničkog polja za Klanu i ulazi u sastav svoje matične 26. divizije. Nakon dugog marša, brigada je stigla u širi rajon Klane. Bitka za Klanu počela je 24. travnja, a završila 30. travnja. Do tada brigada je bila u rezervi divizije. Neprijatelj je položaje oko Klane uporno branio, koristeći utvrđenja talijansko-jugoslavenske granice. Uvođenjem našeg bataljuna u borbu, moja je četa imala početne uspjehe te je ovladala dijelom neprijateljskih položaja. Bio je kišni dan i povremeno je padala susnježica. Bilo je dosta hladno. Tog dana sreo sam mog mještanina Josipa Dundovića iz druge čete drugog bataljuna i u prolazu nakon izvršenog juriša, pokisnuli, pozdravismo se. Neprijateljska artiljerija tukla nas je nemilosrdno, a naročito minobacači. U mojoj neposrednoj blizini u jednom zaklonu bila je bolničarka, mislim da je bila rodom iz Perušića,

---

---

imena joj se ne sjećam. Na sam zaklon gdje se bila sklonila pala je minobacačka granata i raznijela je u komadiće. Dan kasnije pred zoru, neprijatelj prelazi u protunapad u namjeri da povrati izgubljene položaje u čemu je i uspio. Pod jakim pritiskom primorao nas je na odstupanje. Istog je dana uslijedio i naš protunapad u kojem nismo imali uspjeha. U drugom pokušaju, uz borbu i juriš uspjeli smo povratiti položaje. Gubici su bili veliki s obje strane. Dva dana kasnije uslijedio je opći napad. Bila je noć i uz potajno prilaženje neprijateljskim rovovima i zahvatom s bočne strane, tukli smo neprijatelja unakrsnom vatrom i primorali ga na povlačenje. Bio je to strašan i neviđeni pakao. Neprijateljskom položaju približili smo se potajno na domet ručnih bombi.

Najednom zagrmiše mitraljezi i ručne bombe. Sklonio sam se iza jednog stabla. Ta paklena vatra trajala je oko deset minuta. Od silnih eksplozija bombi, rafala neprijateljskih mitraljeza, grančice stabla padale su po meni.

Naš susjedni vod bio je nešto više isturen naprijed i počeo je neprijatelja tući bočnom vatrom. U tom trenutku pala je zapovjed: "JURIŠ"! Neprijatelj se počeo povlačiti i napuštati rovove koristeći vatrenu zaštitu. Dao sam zapovjed borcima da ne upadaju u rovove jer je postojala mogućnost da je iste neprijatelj minirao. Neprijateljski front na ovom dijelu bio je probijen.

Klana je i dalje bila u rukama neprijatelja, kao i Rijeka. Probijanjem ovog dijela fronta, zajedno s bataljunom i brigadom krenuli smo prema Ilirskoj Bistrici. Kretali smo se kroz koridor koji je bio oslobođen od strane 20. dalmatinske divizije koja je nastupala prema Trstu.

Jedinica naše 12. brigade u prethodnim borbama za Sušak, a naročito u borbama na položajima oko Klane bila je

---

---

desetkovana. Čete su se brojčano smanjile na polovinu. Tako desetkovani, dolaskom u Ilirsku Bistrigu preuzeli smo položaje sa zadatkom da uporno branimo zaposjednute položaje i da ne dopustimo neprijatelju proboj prema Postojni i Ljubljani. U Istri se nalazio 97. njemački korpus. Većina neprijateljskih snaga bila je koncentrirana prema Ilirskoj Bistrici kako bi pod svaku cijenu probila prolaz prema Postojni. U toj namjeri, iskoristivši međuprostor između 13. divizije i naše brigade koji nije bio zaposjednut, uspjela se s dijelom snaga probiti. Našli smo se u teškoj situaciji. Upornim protunapadima uspjeli smo neprijatelja zaustaviti i onemogućiti mu da izade iz okruženja. U toj situaciji neprijatelj je privremeno zauzeo Ilirsku Bistrigu. Ponovnim napadima uspjeli smo povratiti Ilirsku Bistrigu i preko rijeke Reka produžiti napad prema Rupama. Ponovo nas je neprijatelj primorao na povlačenje i snažno nas tukao artiljerijskom i minobacačkom vatrom tijekom povlačenja iznad Ilirske Bistrice. Na položajima koje smo branili pojavio se komesar divizije Fabijan Trgo. Izmoreni i iscrpljeni od uzastopnih napada i protunapada, dobili smo naređenje da se izvlačimo s položaja. Naše položaje preuzeala je 7. banijska divizija. Iako smo bili desetkovani i iscrpljeni, ta smjena pala nam je teško. Vidjeli smo da se kraj rata približava, a želja nam je bila da neprijatelja dokončamo do kraja. Naš se bataljun nakon izvlačenja okupio u šumi iznad Ilirske Bistrice i maršem krenuo za Pivku /Sv. Petar/ i razmjestio u jednom selu iznad Pivke. Umorni od marša, razmjestili smo se po seoskim kućama, raskomotili i spremali na spavanje. Kao i uvijek, u razmještajima jedinice uspostavljena je straža i patrole. Bilo je to 7. svibnja, kad najednom čujemo mitraljesku vatru iz pravca Pivke. Zapovjednik bataljuna odmah je dao uzbunu i prema Pivki uputio patrolu da ispita situaciju. Pretpostavljali

---

---

smo da se neprijatelj probio iz pravca Ilirske Bistrice prema Postojni.

Nakon povratka patrole doznali smo radosnu vijest o predaji 97. njemačkog korpusa. Snage u jačini 16000 vojnika su se predale, a samo jedan manji dio pokušao se probiti preko Snežnika, ali i oni, kako smo čuli, bili su zarobljeni od strane naših jedinica. Slavlju nije bilo kraja. Nastala je pucnjava iz svih vrsta oružja. Slavili smo pobjedu. Dan kasnije Njemačka je kapitulirala. Nakon toga, brigada se okupila u Pivki i vlakom krenula do mjesta Općina neposredno iznad Trsta. Tu smo sišli s vlaka i pješke maršem produžili do Monfalconea (Tržiča). U Monfalconeu bili smo smješteni uz samo brodogradilište, uz neposrednu blizinu engleskih i američkih vojnika. Od prvog dana našeg dolaska u Monfalcone, odnosi s britanskim vojnicima su se svakodnevno sve više pogoršavali. Često su nas provocirali. U tako napetom stanju zamalo da nije došlo do ratnog sukoba. Jedne večeri pozove zapovjednik čete zapovjednike vodova i delegate, upozna nas sa situacijom i izda borbenu zapovijed. Prema datoј zapovijedi, moja je četa dobila zadatak da opkoli britanske oklopne snage koje su bile razmještene na jednom brisanom prostoru u našoj neposrednoj blizini. Moral nam je bio na visini. Imali smo za sobom veliko borbeno iskustvo stečeno kroz borbe s neprijateljem kojeg smo od otoka Brača pa do Ilirske Bistrice gonili i uvijek izlazili kao pobjednici. U tim okolnostima i spremnosti da se sukobimo sa saveznicima dobivamo naređenje da napustimo Monfalcone. Dobili smo zapovjed da maršem krenemo na Kras u selo Kostanjevica. Bataljun se razmjestio u neposrednoj blizini indijskih jedinica koje su bile u sustavu savezničkih snaga. Napetost je i dalje trajala. Bilo je pojedinaca iz indijskih jedinica koji su bježali sa željom da se priključe našim jedinicama. Poznato im je bilo da se pred njihovim

---

---

položajima nalazi elitna 26. dalmatinska divizija, dobro naoružana i visokog borbenog morala. Nažalost, nakon nekoliko dana dobili smo zapovjed da se povučemo na liniju razgraničenja dogovorenju između saveznika i jugoslavenske vlade. Bili smo razočarani, položaje smo napuštali plačući. Narod je masovno izlazio na ulice u mjestima kroz koja smo prolazili. Pozdravljeni su nas kao oslobođioce i zaštitnike. Bio je to prizor koji se rijetko viđa, podržavali su nas i protestima tražili naš povratak. Nakon izvršenog marša preko Krasa, brigada je došla u Kopar i razmjestila se na širem području. Moja četa bila je smještena u nekoj većoj zgradiji pored mora.

Demarkacijska linija između zone A i zone B bila je: Mlje-Sežana-Brda, kod Gorice-Tolmin-Kaborit do blizu Kranjske Gore. Zonu A zaposjele su angloameričke snage, a zonu B naše jedinice. U zoni A ostao je jedan naš odred u jačini 2000 vojnika pod zapovjedništvom savezničkih snaga. Ponovno se naša brigada našla isturena prema Trstu.

Na kraju, kao zaključak treba istaknuti da je naša divizija u sastavu 8. dalmatinskog korpusa časno i uspješno izvršila sve borbene zadatke počevši od otoka Visa, Brača, Hvara, Korčule, Pelješca, Makarskog primorja, Splita, Šibenika, Drniša, Knina, Sinja, Širokog Brijega, Mostara, Gračaca, Donjeg Lapca, Bihaća, Ličkog Osika, Gospića, Senja, Sušaka, Klane i Ilirske Bistrice. Na tom borbenom putu totalno je porazila njemačkog okupatora, ustašku vojsku, četnike, domobrane i ostale neprijatelje. Oslobodili smo čitavu Dalmaciju, dio Hercegovine, Liku, Hrvatsko primorje, Istru i Slovensko primorje. Istra je ušla u sustav svoje matice zemlje. Svoj borbeni put savladavala je pješke uz žestoke borbe. Naša 12. brigada u sastavu divizije prešla je put preko 2000 km. Prema podacima iz knjige – "Povijest Osmog dalmatinskog korpusa 1943-1945", autora Nikole Anića, Dvanaesta

---

---

brigada bila je sastavljena većinom od otočana. Nacionalni sastav bio je: 83%, Hrvata, 4% Srba i 13% ostalih, među kojima su bili stranci iz Italije, SSSR-a, Poljske, Čehoslovačke, Francuske, Luksemburga i Austrije. Kroz brigadu je prošlo 4500 boraca. Poginulo je 366 boraca.

Brigada je proglašena udarnom. Za zasluge dobila je odličja: Orden zasluga za narod i Orden bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem.

Smatram da je potrebno posebno naglasiti i istaknuti sljedeće: borbeni moral boraca i zapovjednog sastava bio je na vrhuncu. Također i veliko poštovanje i briga za borce. Vladalo je vrhunsko drugarstvo u svakom pogledu. Po cijenu života spasavalo se ranjenike. Naročito su se tu isticali bolničarke koje su pod kišom jake vatre spasavale ranjene borce. Mnoge su u spasavanjima bile ranjene i poginule. S narodom smo gajili obostrano poštovanje. Narod nas je dočekivao kao oslobođitelje i zaštitnike. U marševima i nakon borbi se pjevalo, igralo kolo, organizirale predstave i zabave u oslobođenim mjestima. Bili su to nezaboravni dani. Narod nam je na položaje donosio hranu, davao odjeću, kao prava logistika. Bez podrške naroda rat nikada ne bi bio dobiven. Stožer divizije dao je strogu zapovjed da ne upadamo u kuće, da ništa ne smijemo uzimati od naroda, u protivnom bi slijedila kazna i upućivanje prekršiteљa u kažnjenički bataljun. Bilo je i tužnih trenutaka, dana kad su nam ginuli borci i bili ranjavani. Ubijanje zarobljenika je bilo strogo zabranjeno. Morali smo poštovati međunarodno ratno pravo. Zarobljenici su imali slobodnu volju da pristupe našim jedinicama, naročito su to činili domobrani.

MOLAĆANI U ZBJEGU EL SHATT (SINAJ)

Tijekom Drugog svjetskog rata u mjesecu ožujku 1944. godine, zbog opasnosti i straha od eventualne deportacije otočana od strane Nijemaca, kao i uslijed gladi koja je vladala na ovim prostorima, nekoliko se Molaćana odlučilo krenuti u zbijeg. U zbijeg se odlazilo organizirano. Tamo je krenulo najviše žena i djece i poneki maloljetan omladinac. Odrasli ljudi bili su u partizanima. U prebacivanju zbijega s otoka koristili su se brodovi III. pomorskog obalnog sektora. Put ih je vodio preko Kornatskog otočja na otok Vis i dalje prema Italiji. Odlučiti se za odlazak nije bilo lako. Familie su se razdvajale, a rastanci su bili teški, a sudbina neizvjesna s mišlju na opasnost koja im je prijetila na tom putu. Nijemci su kontrolirali akvatorij i u više navrata presretali zbjegove i potapali brodove. U prebacivanju zbjegova uglavnom se koristila noć.

Petnaestog svibnja 1944. godine, u vrijeme njemačke operacije "Freuerzange" kada su Nijemci izvršili desant na Kornate i Dugi otok, bracera Palma, matične luke Molat, sa ukrcanim materijalom, ranjenicima, zbijegom i ronilačkom ekipom III. pomorskog obalnog sektora, isplovila je iz uvale otoka Lavsa za otok Vis. Na putu prema Visu brod je bio otkriven od strane njemačkog torpednog čamca iz sastava njemačke 7. flotile. Brod je bio zarobljen i

---

---

kasnije potopljen na velikoj dubini kod otoka Žirja 1. lipnja iste godine. Na brodu je kao član ratne posade bio Ante Dujmov-Tonko iz Molata kojeg su Nijemci zarobili i odveli u koncentracijski logor u Njemačku. Oslobođili su ga iz logora saveznici. Nemajući dugo vijesti o njegovoj sudbini, familija je bila zabrinuta. Na Molatu se za njega oglasilo zvono za mrtve, misleći da je stradao. Prošlo je prilično vremena od završetka rata kad se konačno vratio kući.

Grupa Molaćana u El Shatu

Stoje: Lina Matulić-Stamać, Tonka Magaš, Marija Baranić-Matulić. - Čuće: Olga Stamać, Lucija Matulić. – Djeca: Branka Matulić, Branimir Baranić, Ivica Matulić, Ivo Matulić

Molaćani koji su krenuli u zbijeg sretno su stigli na otok Vis i dalje prema Italiji i pristali u luku Bari. Bora veći neko vrijeme u Italiji, brodom iz Brindisija krenuli su za Egipat i bili smješteni u El Shattu na Sinajskom poluotoku.

Imena Molaćana koji su otišli u zbjeg: Batinić Lucija, Batinić Mladen, Batinić Bogdan, Batinić Olga, Batinić Marija, Baranić Marija, Baranić Branimir, Baranić Ljubica, Baranić Joško, Baranić Aldo, Dujmov Ružica, Dujmov Zorka, Matulić Lina, Matulić Ivica, Matulić Branka, Matulić Marija, Matulić Ivo Grubina, Matulić Lucija, Matulić Verđinija, Matulić Mirko – Ciko, Magaš Milka, Magaš Marija, Magaš Gracija, Magaš Tonka, Mračić Meri, Mračić Anka, Marčev Ratka, Parada Marija, Parada Milka, Parada Ante, Parada Ivo, Paglov Katica, Paglov Anica, Paglov Kate, Stamać Olga, Šime i Marija Spanić.

U El Shattu umrli su: Dujmov Ružica i Baranić Aldo dijete od dvije godine. Zorka Dujmov i Matulić Mirko – Ciko umrli su u Italiji.

Nakon rata, u El Shattu je uređeno groblje umrlih te je podignut spomen Majci Domovini.

Dolaskom u El Shatt ljudi su bili smješteni pod šatore. Svaki je šator imao kapacitet za smještaj 20 osoba. Gladi u logoru nije bilo. Hrana nije bila prilagođena dalmatinskoj kuhinji, ali su se vremenom na nju privikli. Neprikladni klimatski uvjeti na užarenom pjesku, visokoj temperaturi uz jak pustinjski vjetar, naročito noću, sve to je trebalo izdržati do povratka u domovinu 1946. godine. Živjelo se poluvojničkim životom. Radilo se prema rasporedu, od ustajanja pa sve do spavanja. Organizirani su bili tečajevi za strani jezik, tečajevi šivanja, formirane su razne sekcije. Od sekcija djelovala je dramska, šahovska

---

---

i druge. Djelovao je i pjevački zbor. Od društveno političkih organizacija postojale su: pionirska, organizacija te USAOH, SKOJ i AFŽ. U šatorima su postojala odgovorna lica koja su provodila uputstva uprave logora. Bila je uspostavljena straža. Logor se napuštao organizirano kada se odlazilo na izlete u Kairo i u druge gradove.

Spomen
Majci Domovini
u El Shatu

Polaganje cvijeća na groblju

Na grob Ružice Dujmov umrle u El Shatt, brat Bogdan nakon završetka rata polaže svijeće

---

TITO U MOLATU

Bilo je to 3. kolovoza 1953. godine u 11 sati. Tito je došao u Molat nenajavljen i bez protokola. Bio je to prvi posjet ustaničkom mjestu nakon Zadra 1951. godine. Vijest o njegovom dolasku bila je oglašena zvonom (znakom uzbune). Puno mještana se u to vrijeme nalazilo u polju. Vrlo kratko nakon saznanja o dolasku Tita, mještani su se našli uz Tita na Trznu /Trgu/, pozdravljajući omiljenog gosta. U pratnji druga Tita bio je Edvard Kardelj, potpredsjednik Saveznog izvršnog vijeća i general Žeželj. Kao osobno osiguranje u pratnji su bila dva časnika JNA.

Njegov dolazak osobno sam shvatio kao posebno priznanje ustaničkom mjestu, a koje će biti upisano u povijest. U vrijeme njegovog dolaska, slučajno sam se našao nad Lučinom kod stolarske radionice Ivana Šarunića i prvi se susreo sa drugom Titom. Bio je to moj najdraži događaj u životu. Evo tog događaja. Promatrao sam pučinu mora prema punti /rtu/ Banaster. Iz tog pravca pojavila su se 3 borbena čamca i punom brzinom uputila se prema luci Lučina. Čamci su pristali uz samu rivu. Četvrti čamac plovio je smanjenom brzinom prema obali. Iz broda se iskrcala grupa nepoznatih osoba koje nisam mogao prepoznati s obzirom na moju udaljenost. Gledajući i dalje prema obali, pomislio sam da se radi o nekom važnom

---

---

posjetu, ali nisam mogao ni prepostaviti da to može biti drug Tito. Na rivi su bila neka djeca i jedan ribarski brod. Grupa ljudi je krenula prema selu i s njima dvojica dječaka. Jedan od njih bio je Tomislav Savin. Hodajući prema selu, iz grupe se odvojila jedna osoba i brzim korakom uzebrdo krenula prema selu. Dok sam promatrao navedenu osobu, ona me iz daljine pozove i predstavi mi se kao pukovnik, imena se ne sjećam. Ja se njemu predstavim, rekoh kapetan Bašić. Obojica smo bili u civilnim odijelima. Pukovnik me upita: da li u selu ima informbirovca? Rekoh mu da nema. Na moj odgovor reče mi, da je u posjet mjestu došao drug Tito. Iznenaden i pomalo uzbudjen, trebao sam brzo reagirati i o Titovom dolasku obavijestiti predstavnike narodne vlasti, mještane i garnizon JNA.

U to vrijeme, pred stolarskom radionicom pojавio se moj prijatelj Rade Vidov. Rekoh Radi da je došao drug Tito i da bi trebalo to oglasiti zvonom, nadalje, da obavijesti predsjednika Narodnog odbora općine, Mirka Španića i komandanta garnizona kapetana Đodana, što je i učinio. U međuvremenu, Tito je sa svojom pratnjom došao do stolarske radionice. Pukovnik me predstavi drugu Titu, Kardelju i generalu Žeželju, rekavši im da sam kapetan i da se nalazim na godišnjem odmoru. Rukovao sam se sa drugom Titom. Tito me upita gdje sam na službi. Rekoh mu: U Sarajevu na dužnosti nastavnika u pješadijskoj oficirskoj školi.

Na vratima radionice pojavi se stolar Ivan Šarunić i pozdravio druga Tita. Tito zatim uđe u radionicu i u razgovoru sa stolarom zadržao se oko 15 minuta. Mještani su već bili obaviješteni o njegovom dolasku. Na izlazu iz radionice Titu se predstavio Petar Baranić, dugogodišnji glavar sela. Stao je pred Tita i dirljivim riječima poželio mu dobrodošlicu. Nakon toga pojавio se predsjednik Narodnog odbora općine Mirko Španić i zaželio drugu Titu dobrodošlicu i

---

---

ugodan boravak. Potom je komandant garnizona kapetan Đodan, Vrhovnom komandantu predao raport. Od tog trenutka trebalo je dosta toga organizirati, na čemu sam se pored ostalih Molaćana i Molaćanki osobno angažirao.

Tito s pratiocima penje se iz Lučine u selo

Za ručak smo planirali pršut, sir iz domaćih izvora kao predjelo i aperitiv. Glavno jelo bila je juha s mesom i zelena salata. Od vina, servirali smo crno vino s okusom slatkoće koje je Tito obožavao. Servirali smo im bijeli kruh, što je Tita iznenadilo, pa je pitao odakle nam taj kruh. Odgovor je bio da su pojedini mještani dobivali bijelo brašno od svoje rodbine iz Amerike.

Tito se u prostorijama općine zadržao neko vrijeme u razgovoru s predstavnicima vlasti i nakon toga uputio se, uz pratnju svih mještana u gostioniku "Triglav" na skroman seoski ručak koji su mu pripremili mještani.

Tito na Trznu okružen mještanima

Uz pripremljeni ručak nastavljen je razgovor s dragim gostima. Tito se interesirao i pitao predstavnike DPO-a o svim detaljima. Pitao je kako ljudi žive, o problemima zapošljavanja o pогinulim borcima u NOR-u, o njihovim obiteljima, o perspektivi razvoja otoka i drugim detaljima. Čuo je za ustanički Molat i za žrtve koje je dao u NOB-u i o zvjerstvima koje je talijanski okupator provodio u koncentracijskom logoru nad nedužnom djecom, ženama i starcima. Uz razgovor, na ručku se zadržao 2 sata. Na kraju, rekao je generalu Žeželju da se pozovu roditelji poginulih boraca i tom im je prilikom dodijelio novčanu pomoć.

Tito nam je govorio o poteškoćama i o nasljeđu prošlosti, kao i o pustoši koju nam je ostavio četverogodišnji rat. Uvijek je bio optimist, misleći na teška vremena koja ćemo vremenom prebroditi, pozivajući se na radne ljude u

---

---

koje je imao veliko povjerenje. Tito je znao otvoreno i oštro kritički nastupati i ukazivati na greške. Njegove su riječi uvjek pozivale na akciju i na human odnos prema ljudima. S nama je u razgovoru bio prisan, topao i neposredan.

Tito na ručku u gostionici "Triglav"

Neobično zadovoljan, napustio je gostionicu "Triglav" i krenuo prema uvali Lučina. Na ispraćaj je krenulo cijelo mjesto. Ispraćen toplim pozdravima, drug Tito se vratio čamcem, kojim je osobno upravljaо, na jahtu "Podgorka" koja je bila usidrena u Brguljskom zaljivu. Time je posjet bio završen.

Čitavo selo na ispraćaju Tita

Tito se vraća na brod "Podgorku"

Četvrti dio

POSJET I SUSRET S PRIJATELJIMA U ITALIJI

Obećanje koje sam dao prijateljima na našem rastanku u Italiji 1944. godine, ispunio sam. Bilo je to nakon 26 godina od našeg rastanka. Da bih došao do saznanja da li se prijatelji nalaze na ranijim adresama, pismom sam se obratio Gradskoj upravi grada Urbino. U pismima sam naveo ime domaćina i staru adresu stanovanja. Iznenadjen, nakon nekoliko dana, od Gradske uprave sam dobio pozitivan odgovor. U pismu me obavještavaju o novoj adresi stanovanja. Doznavši njihovu adresu, odlučio sam napisati im nekoliko riječi i zahvaliti na svemu što su učinili za mene. Evo sadržaja tog pisma:

Draga familijo Ducci!

Ne mogu zamisliti koliko sam bio sretan kada sam dobio Vašu adresu. To je za mene bio trenutak uzbudjenja i radosti.

Draga familijo! Mene za Vas veže nešto što ne mogu opisati i ne mogu nikada zaboraviti. To je ona toplina koju ste mi pružili u teškom ratnom iskušenju kada ste na sebe preuzeli rizik, ništa manji od onoga koji sam ja doživio bijegom iz koncentracijskog logora. Znam da ste to činili sa puno žara, dobre volje i ljubavi. Niste se boja-

---

---

li, čuvali ste me i hranili, bdijeli nada mnom danju i noću da ne bih pao u ruke fašistima.

Vaša humanost prema meni ostat će mi u vječnom sjećanju na sve Vas. U meni ste gledali sina sa nepunih 17 godina i nastojali da mi ublažite moju usamljenost u tuđem svijetu, daleko od svojih najdražih, za čiju sudbinu nisam znao od našeg zadnjeg rastanka u koncentracijskom logoru Molat.

Draga familijo! Želio bih znati i čuti o svima Vama, o familiji Londei iz kuće Chescaglioni. Dobro se sjećam Volga, Pascvala, Zita, Klare, Tine, Anunzziate, kao i vaše familije iz kuće Ca La Bona. Ako znate što o njima, pišite mi i pošaljite njihove adrese.

Imam namjeru da vas posjetim tijekom sljedeće godine. Sa mnom će biti i moja supruga Tonka. Želja mi je da se ponovo nađemo skupa, da popričamo o teškim danima rata koje smo neko vrijeme zajedno proveli.

Srdačno Vas pozdravljam i želim Vam sve najbolje u životu. Pozdravu se pridružuju moja supruga i djeca.

Nezaboravni Vaš
Bepo-Giuseppe Bašić

Moja adresa: Josip Bašić – Bepo
ZADAR
Cetinjska 10 Hrvatska

Nakon mjesec dana, od familije Ducci dobio sam očekivani odgovor na moje pismo.

Original dobijenog pisma glasi:

Egregia famiglia – Bascic Giuseppe!

Con molto piacere contracambiamo le notizie da noi molto gradite, e stata una grande sorpresa per noi avere

---

---

sue notizie dopo in longhissimo periodo di tempo passato dali ultima volta che ci siamo visiti. Siamo molto contenti che tutti voi godete ottima salute, noi pure stiamo tutti bene. Giuseppe! non ce niente da ringraziare per periodo trascorso presso la nostra famiglia, era nostro devere fare quello che abbiamo fatto.

Giuseppe! Vuoi sapere dove è andato a finire Pasquale Londei, portropo deve darti una notizia non troppo bella, perchè Pasquale è morto da qualche anno, e a Chescaglioni non ci abita più nessuno.

Giuseppe! anche noi non abbiamo più a Ca La Bonna e a Capanacia. Un anno che siamo venuti ad abitare frazione di Ca La Lagia. Da allora molte cose sono cambiate, anche nella nostra famiglia allora era una famiglia numerosa ed ora siamo rimasti in guattaro: Gino, Maria, Anteo e la sua consorte Iole.

Di tutti gli altri, tre sono morti e altri sono sposati.

Giuseppe! ci fa molto piacere che a primavera viene a trovarci siamo imensamente felici di avervi tra noi e conoscere tutta la sua famiglia, in seguito gradiremo anche noi di farvi visita nel vostro paese jugoslavo.

Per ora attendinmo con ansia la vostra visita e ci è sempre gradito avere vostre notizie.

Cordiali saluti

Gino Ducci e famiglia tutta.

Evo prijevoda tog pisma na naš jezik:

Cijenjena obitelj Bašić Josipa!

S mnogo zadovoljstva izmjenjujemo tvoje novosti koje su nam bile ugodne. Mnogo smo se iznenadili da smo nakon dugo vremena od našeg viđenja primili od tebe novosti. Zadovoljni smo da ste svi u najboljem zdravlju. Mi smo također dobro.

Josipe! Nema na čemu da nam zahvaljuješ za prošli period koji si proveo u našoj obitelji. To je bila naša dužnost da učinimo ono što smo učinili.

Josipe, želiš znati što je sa Psgualom Londei. Nažalost moramo ti dati ne baš ugodne vijesti, jer je on umro imao nekoliko godina i u Chescaglioni ne stanuje više nitko.

Josipe! Ni mi više ne stanujemo u Ca La Bonna i u Capanacia. Ima godina dana da smo došli stanovati u jedan dio Ca La Lagia. Od onda mnoge stvari su se promjenile, također i u našoj obitelji. Od naše obitelji koja je bila mnogobrojna, ostalo nas je četvoro.

Troje su mrtvi, a drugi su se poženili.

Josipe, neobično nam je drago što ćeš nas na proljeće posjetiti. Vrlo smo sretni što ćeš biti među nama i što ćemo upoznati tvoju obitelj, te nakon toga bit će nam drago da i mi posjetimo vaše mjesto u Jugoslaviji.

Sada čekamo vaš posjet i bit će nam uvijek drago imati od tebe novosti.

Srdačan pozdrav od cijele obitelji

Gino Ducci

PONOVO U ITALIJI - SUSRET S PRIJATELJIMA

Bilo je to u proljeće 1970. godine. Nekoliko dana prije našeg polaska, napisao sam par riječi obitelji Ducci. U pismu sam naveo datum našeg polaska. Grad Urbino nisam poznavao, pa sam ih u pismu zamolio da me sačekaju. Znak raspoznavanja nisam naveo, misleći da će prepoznati domaćina. Prema mojim sjećanju, u pismu sam naveo da nas sačekaju navedenog dana ujutro, između 9 i 10 sati na autobusnom kolodvoru u Urbinu. Za svaki slučaj, ako bi došlo do nesporazuma, neka me potraže u najbližem ugostiteljskom objektu.

Iz Zadra brodom "Tintoretto" talijanske kompanije, krenuo sam sa suprugom u 23,00 sata za Anconu. Noć je bila vedra. Vjetra nije bilo.

U Ankonusmo doplovili u 5,30 sati te pričekali na brodu oko pola sata do otvaranja carine. Kad smo završili ceremonije na carini, zamolio sam karabinijera da mi objasni kuda i kojom ulicom mogu najbrže doći do autobusne postaje. Putem sam dodatno pitao građane, kako bih što prije došao do postaje. Talijanskim jezikom sam se dobro služio u razgovoru s Talijanima. Na autobusnoj postaji upitao sam osobu koja izdaje karte kada polazi autobus za grad Urbino. Odgovorenom je da autobus polazi u 7,00 sati.

Kupio sam karte te smo autobusom krenuli prema gradu Urbino. Kretali smo se autocestom sve do grada Fano oda-kle smo krenuli u unutrašnjost preko Fossombrone i stigli u Urbino u 9,30 sati. Silazeći s autobusa, pogledah da li će prepoznati domaćina Gista. Od mase ljudi, na autobusnom kolodvoru nisam prepoznao nikoga od poznatih iz obitelji Ducci. Sa suprugom sam se uputio do jednog od najbližih restorana, kao što sam im naveo u pismu u slučaju nesporazuma. Pri ulasku u restoran, zamolio sam konobara da nas posluži bijelom kavom i krafnama. Kad nas je konobar poslužio, predstavio sam se i rekao mu da dolazimo iz Dalmacije u posjet osobi, navodeći mu ime i prezime, a koji nas je prema dogovoru trebao čekati na autobusnom kolodvoru. Na moje pitanje konobar mi odgovori. Prije nekoliko minuta tražio vas je čovjek i pitao za vas.

Nakon toga konobar izade vani i potraži osobu koja je pitala za nas. Konobar je navedenu osobu poznavao od ranije. Najednom se pred nama pojavi meni nepoznat čovjek srednjih godina zajedno s konobаром. Bio je to nećak domaćina Gista koji nas je dočekao. Nećak se je zvao Anteo, sin Giuseppa. Poznavao sam ga kao klinca koji je često dolazio kod svog strica Gista. Izljubismo se. Odvede nas do svog osobnog auta i krenusmo prema njegovoju kući u predjelu Ca La Lagia. Putem upitah Antea što je sa stricem Gistom i zašto nas on nije dočekao. Odgovor je glasio da se stric Gisto preselio u Mondovu, u regiju Piamonte. To je značilo da pismo koje sam dobio od obitelji Ducci nije bilo od Gista već od njegovog brata. Doček koji smo doživjeli u kući Antea od majke mu Marie, strica Gina i supruge Jole bio je veličanstven. Uz poljupce, zagrljaje, stisak ruku i uz tople riječi dobrodošlice sa cvijećem u ruci, srdačno nas uvedu u novoizgrađenu kuću.

Susret poslije 26 godina

Kada smo ušli u kuću, pokazali su nam sobu u kojoj ćemo biti smješteni. Nakon toga uveli su nas u gostinsku sobu u kojoj je bio pripremljen stol s raznovrsnom hranom, aperitivom i predjelom. Ne znam čega sve nije bilo na stolu. To je bio doček koji nikada neću zaboraviti. Rasprčali smo se i jedan i drugi, podsjećali se na teške dane koje smo neko vrijeme zajedno provodili. Doznavši od Antea da mu se stric Gisto nalazi u Mondovi, zamolim ga da li mogu nazvati ga telefonom. Na telefonski poziv javio se Gisto. Osjetio sam koliko mu je bilo drago da nakon toliko godina čuje moj glas. Rekao mi je da ih svakako posjetim u Mondovi. Imali smo želju, međutim nismo to učinili ovom prilikom zbog djece. Djeca su ostala kod kuće u Zadru, obećavši roditeljima da ćemo se vratiti za 8 dana. Rekao sam to Gistu i obećao mu ćemo to učiniti drugom prilikom. Na to mi je Gisto obećao da će on sva-kako sa familijom posjetiti nas u Zadaru. Uz jelo i piće

---

---

nastavili smo razgovor. Ja sam izrazio želju da posjetim osobe sa kojima sam dolazio u dodir, a posebno domaćine i kuće Chescaglioni u kojoj sam neko vrijeme boravio. Oni su se interesirali što se sve događalo nakon našeg rastanka. Ispričao sam u detalje, što su budno sa znatiželjom slušali. Pitali su me kako je završila moja obitelj koja je bila u koncentracijskom logoru i da li je ostala živa.

Postavljali su mi i druga pitanja. Nakon ručka razgovor se produžio sve do kasno u noć. Dok smo bili u gostinskoj sobi, netko pokuca na vrata. Iznenaden, primjetim osobu koja mi se činila poznatom. Čovjek koji se pojavio bio je nizak, sa izrazitim brkovima, u odmaklim godinama. Predstavio se imenom Guerino. Pozdravio nas je, rekavši domaćinu da je čuo za naš dolazak i pozvao nas da budemo njegovi gosti. Stanovao je u gradu Urbino i ovom prilikom nam je dao svoju adresu stanovanja. Bio je to čovjek koji je meni i prijatelju Ivi dao gostoprимstvo u kući Chefuscone. Dao sam mu obećanje da ćemo ga svakako posjetiti. Tijekom poslijepodneva mnogi su navraćali sa željom da nas vide i pozivali nas da budemo njihovi gosti. Bili su to ljudi koje sam za vrijeme boravka na ovim prostorima osobno poznavao. Nakon večere koja je bila obilata, otišli smo na spavanje. Ujutro, nakon doručka, izrazio sam želju da obidiem kuće u kojima sam boravio. Domaćin Anteo nas je autom odvezao i s nama bio čitavo vrijeme. Kuću Capanacia nisam prepoznao. Kuća je bila dignuta na kat, renovirana i bila je u vlasništvu nekog stranca. Kuća Chescaglioni ostala je ista, napuštena i obrasla šumom. (sl. na strani 114). Istog dana poslije podne zamolio sam Antea da posjetimo područje Cergueto Bonno, mjesto gdje sam pristupio talijanskim partizanima.

Anteo je bio zauzet pa me tamo autom prebacio suprug njegove sestre, zvani Tino. Sreo sam tom prilikom

---

---

neke starosjedioce. U razgovoru s njima primijetio sam jednu kuću pored ceste u kojoj je tada bila kantina (spac-cio). To su mi potvrdili seljaci. Prema njihovom sjećanju rekoše mi da im je poznato da je među njihovim partizanima boravio i jedan Jugoslaven. Odgovorio sam im da sam to bio ja i da sam nakon dugo godina došao posjetiti ovo mjesto. Pozvaše nas svojim kućama da nas počaste. Zahvalili smo na pozivu jer je već bilo kasno za naš povratak u Ca La Lagiu.

Drugi dan našeg posjeta vodio nas je u grad Urbino. Posjetili smo domaćina Zita i njegovu kćerku Anunzziatu koji su stanovali na periferiji grada. Posjet je bio naja-vljen i ranije dogovoren. Bio je to također srdačan doček.

Susret poslije 26 godina
S domaćinom Zitom i sinom Solindom
(snimljeno 1970.)

U blizini je živjela kćerka Anunziata koja nam je priredila bogat ručak. Bila je udata i imala je jednog sina. U razgovoru i sjećanju na dane provedene zajedno, podsjetila me na riječi koje izgovorila prilikom našeg rastanka: "Giuseppe! Znam te kao poštenog, skromnog i neustrašivog. U životu čes postići zapažen uspjeh. Vjerovala sam tvojim rječima koje si nam rekao na rastanku, kad si obećao da ćeš nas svakako posjetiti ako ostaneš živ. Danas smo svjedoci tvog obećanja". Uz ispijanje zdravice, supruzi i meni zaželjela je dug život. Anunziata je bila mojih godina. Sreli smo se još nekoliko puta prilikom naših posjeta Italiji. Tom prilikom sam je pozvao da nas posjeti u Zadru.

Treći dan našeg boravka posjetili smo sestru Anunzziatu u Racione kod Riminija. Vozio nas je njezin brat Solindo. Veleda je bila mlađa, imala je u ono vrijeme 14 godina. Posjet nije bio dogovoren, ona nije bila obaviještena o mojoj dolasku u posjet priateljima u Italiji. Dolaskom u Racione, auto smo parkirali pored njezine kuće. Velede nije bila u kući. Solindo nas je upoznao s njezinim suprugom i svekrvom. Pozdravismo se. Ponudiše nam da se raskomotimo rekavši nam da će se Velede uskoro vratiti s posla. Prije dolaska Velede, zamolio sam Solinda i njezinog muža da joj ne govore tko smo. Htio sam vidjeti da li će me prepoznati.

Kad je došla Velede, bila je iznenađena ugledavši nepoznate goste. Pozdravila je svog brata i ne znajući tko smo, zaželjela nam dobrodošlicu. Gledajući nas, usmjerila je pogled na mene. Verojatno je nešto slutila ali rekla je da joj osobe nisu poznate. Na moje pitanje da li se sjeća nekog Giuseppa, skočila je i rekla: "Gledala sam te i u podsvijesti sam naslućivala da se radi o tebi, ali nisam bila sigurna." Izljubismo se, i ona nam ponovno zaželi

---

---

dobrodošlicu. Veleda nas sve skupa pozove na večeru u restoran. Na to sam joj rekao da smo došli da njih vidi-mo, da popričamo i da se do noći vratimo u Ca La Lagiu. Prihvatile je moju želju, priredivši nam bogatu večeru kod kuće. Raspričali smo se do kasno, uz jelo i piće. Supru-ga joj od ranije nisam poznavao. Po političkom uvjerenju bio je komunist. Nakon provedene nezaboravne večeri rastali smo se oko 2 sata poslije pola noći i u veselom raspoloženju krenuli natrag za Ca Le Lagiu. Na rastanku, pozvao sam ih da budu moji gosti u Zadru i Molatu.

Sutradan smo, prijatelj Tino, njegov zet i obitelji Ducci, posjetili poglavarstvo grada Urbino. Posjet je bio pret-hodno najavljen. Vlast u gradu obnašala je koalicija komunista, demokrićana i socijalista. Apsolutnu većinu u gradskom vijeću imali su komunisti.

Primio nas je član poglavarstva. Gradonačelnik Ori-anو Magnani bio je odsutan. Bili smo srdačno primljeni. Razgovarali smo o našem sudjelovanju u pokretu otpora na ovom području u sastavu 5. brigade Garibaldi – Pesa-ro. Prisjećali smo se na naše zajedničke ratne dane 1944. godine. Posebno im je ostao u sjećanju drug Pol-do Vrbovšek, Slovenac i njegov poduhvat na oslobođa-nju iz zatvora nekolicine naših drugova koji su pali u ru-ke fašistima. Bilo je razgovora i o drugim pitanjima, a naročito u vezi naših zблиžavanja. Osobno sam pokrenuo pitanje naših međusobnih zблиžavanja, posjeta i razvija-nja prijateljskih odnosa, što su sa zadovoljstvom prihva-tili. Kasnijih godina došlo je do posjete naše delegacije gradu Urbino i obrnuto, gradu Zadru. Na rastanku su mi darovali nekoliko knjiga: *Antifascismo e Resistenza ne-le Marche od 1919-1944. godine* (Antifašistički pokret u regiji Marke od 1919. do 1944. godine), *Urbino arte e storia (Umjetnost Urbina)*, *Urbino 1970-1975, Restauri*

---

nelle Marche (Obnovljena regija Marke) i gramofonsku ploču "O bella ciao", pjesmu koja se pjevala u partizanima.

Bio je petak, komunisti su u subotu priredivali manifestaciju na koju smo bili pozvani moja supruga i ja. Na manifestaciji su pjevali poznati talijanski pjevači. Takve i slične manifestacije su češće organizirali, a od njih su imali financijsku dobit. Zabava je trajala do kasno u noć. Zabavljali smo se u društvu familije prijatelja Tina.

U planu mojih posjeta bile su obitelji iz kuće Chescaglioni. Svi su oni nakon rata napustili tu kuću i tražili posao u širem području Pesaro. Prijatelj Tino nas je vozio do njihovih adresa. U planu smo imali posjetiti Volga i Đidu Londei. Volgo je i dalje bio zemljoradnik i obrađivao zemlju, ali ne više kao napoličar. Preselio se u Tavulli u blizini grada Pesaro. Na putu prema Pezaru skrenuli smo lijevo od ceste gdje je boravio Volgo. Stali smo pred kuću Volga. Na dvorištu se pojavila Volgova supruga Tereza. Terezu sam poznavao, stanovaла је у susjednoј kući Capanacia. Tino nas predstavi Terezi. Bila je iznenađena našim dolaskom. Nije me poznala. Pozdravismo se. Pozvala nas je u kuću i rekla da se raskomotimo. Upitah je za supruga Volga. Odgovorila mi je da Volgo obrađuje zemlju u neposrednoj blizini i poslala kćerku da ga pozove. Kada je Volgo ušao u kuću, vidio je nepoznate osobe i upitao Tina tko smo mi. Supruga Tereza nije mu htjela reći, očekujući da me prepozna. Volgo se zagleda u nas, rekavši da mu lica nisu poznata. Na to sam se ja predstavio imenom Giuseppe. Bio je iznenađen. Izljubismo se, pitajući se je li to moguće, nakon toliko godina od našeg rastanka. Podsjetio sam ga na obećanje koje sam im dao i evo, ponovno smo zajedno. Raspričali smo se o našem zajedničkom druženju.

Bili su to teški ratni dani koje smo zajednički doživljavali, skrivali se, bježali ispred racija koje su provodili Nijemci i fašisti. Dok smo razgovarali, u posjet mu je došao brat supruge Tereze koji mi reče kako me se dobro sjeća. -Posebno te pamtim - reče mi - po tvojoj odlučnosti prilikom tvog odlaska u partizane-. Tereza nam je u međuvremenu pripremila bogat ručak. Bilo im je veoma dragو što smo ih posjetili, a posebno Volgu koji se podsjetio dana koje smo skupa provodili kao braća. Na rastanku Tereza je rekla da drugi put kad dođemo u Italiju svakako budemo njezini gosti. Na rastanku su nas izljubili i zaželjeli nam sretan put.

Put nas je vodio dalje u posjet obitelji Tine Londei koja se nakon rata preselila u grad Pesaro. Ona se udala za jednog električara koji je radio u luci Pesaro. Stanovala je u ulici Čenova br. 9. Njezin rodak Solindo koji je putovao s nama pozvoni na vrata kuće gdje je stanova Tina sa svojom majkom Čidom. Na vratima se pojavila Tina. Ne bih je bio prepoznao da sam je negdje sreo. Mnogo se promijenila, bila je veoma mršava. Nije ni ona mene prepoznala niti pomislila da to mogu biti ja. Bila je iznenadena. Pozdravismo se i izljubismo, pozva nas u kuću. Moje prvo pitanje bilo je što je s mamom i je li živa. Reče mi da joj je majka u krevetu nepokretna, ali još s dobrim pamćenjem. Zaželio sam da je vidim. Pošli smo ja i supruga s kćerkom Tinom na kat gdje je ležala nepomična Čida. Tina joj kaže tko sam. Počela je plakati, kako me zagrlila, izljubila. Uzviknula je: "Zar si to ti Giuseppe, da li je to moguće?" Predstavio sam joj moju suprugu. Bila je to žena neobično dobra i draga. Pored kćerke Tine imala je i sina koji je poginuo na Siciliji prilikom invazije saveznika na otok 1943. godine. Sjećam se tih njezinih bolnih dana kada nije znala ništa o sinu. Uvijek je živjela

---

---

u nadi da će se jednog dana pojaviti. Nažalost on se nikada više nije vratio. Svakodnevno je plakala i molila Boga. Uvijek mi je govorila: Giuseppe, i twoje majka misli na tebe i očekuje tvoj povratak. U meni je gledala svog sina i sretna je bila kad me je vidjela da je moj križni put sretno završen.

Tina nam je pripremila zakusku, zamolivši nas da ostanemo dok joj se suprug ne vrati sa posla. Imala je namjeru zadržati nas na večeri. Već je bilo kasno, a prema našem planu već smo se trebali vratiti. Zahvalili smo Tini na gostoprimstvu, rekavši joj da nam je vrijeme za povratak. Pozdravismo se i krenusmo natrag za Ca La Lagia.

Zadnji naš posjet koji smo imali bio je domaćinu Guerinu, obećan još od prvog dana našeg dolaska. Naš dolazak prethodno smo najavili. Guerino nije više boravio u kući Cefuscone. Nakon rata, preselio se u grad Urbino. Nije se više bavio zemljoradnjom. Sin Bruno bavio se otкупom pšenice i to je bio jedan od razloga da je napustio ruralnu sredinu. To su činili mnogi seljaci nakon rata, tražeći lakši posao po gradovima. Mnogi su otišli na sjever Italije i u inozemstvo. Doček je bio veličanstven. Guerino je bio veoma raspoložen, interesirali su ga svi detalji o meni i o prijatelju Ivi. Guerino je osoba koja je meni i prijatelju Ivi nakon bijega iz koncentracijskog logora pomogla i dala gostoprimstvo. Nakon bogatog ručka koji nam je pripremio, prošetali smo gradom. Na gradskom trgu sreli smo meni poznatog prijatelja Bruna Londeija. Bio je to domaćin iz kuće San Martino u kojoj je boravio moj prijatelj Ivo. Pozdravili smo se i skupa fotografirali. Bruno nas pozva u kavanu i uz kavu se raspričasmo o ratnim doživljajima. Bruno se interesirao za mog prijatelja Ivu koji je neko vrijeme boravio kod njega. Rekao je da mu prenesem njegove pozdrave, kao i čitave obitelji i da

---

---

bi ih želio posjetiti. Nakon povratka u Zadar, Ivu sam obavijestio o susretu s Brunom i dao mu njegovu adresu u Urbinu.

Bio je to zadnji dan našeg boravka u posjetu prijateljima. Bili su to nezaboravni susreti, praćeni nevjerovatnim dočecima, toplim prijemima, ispunjeni obostranim radostima koje smo zajednički doživjeli nakon toliko godina.

Nakon osam dana našeg boravka u obitelji Ducci, došlo je vrijeme našeg rastanka. Na rastanku, obitelj Ducci nam je za uspomenu poklonila neke autohtone suvenire tog kraja, na čemu smo im se zahvalili. Na rastanku smo se pozdravili i izljubili međusobno i autom krenuli prema Pesaru. Vozio nas je Tino. Bio mu je to nadimak, inače pravo ime bilo mu je Santa Magi. Tino nam je za čitavo vrijeme našeg boravka bio na raspolaganju. Svakodnevno je dolazio do nas u Ca La Lagiu i nudio nam usluge. Imao je suprugu Rozariju, sina Paradija, kćerke Amadeu, Eden i Eliciju, neobično gostoljubljivu obitelj. Nakon našeg prvog posjeta susretali smo se i kasnije nekoliko puta u Italiji, a on je sa suprugom bio moj gost u Zadru. Dolaskom na željezničku postaju u Pesaro, pričekali smo neko vrijeme do dolaska vlaka, pozdravili se s Tinom i krenuli vlakom za Anconu. Istim brodom, "Tintorettom" u 23.00 sati isplovili smo za Zadar.

Obećanje, koje sam prijateljima iz Italije dao prilikom mog rastanka u vrijeme rata, sam izvršio. Od tada posjeti su bili češći i obostrani. Do dan-danas smo povezani i međusobno gajimo bratske odnose.

Obitelj Zita Londei

Obitelj Santa Megi - Tino

Gostoprimestvo u hotelu Montespino

Familija Ducci (Italija 1972)

OBITELJ DUCCI U MOLATU

Moj posjet Italiji i susret s familijom Ducci, nije bio potpun jer domaćina Gista, kod kojeg sam boravio za vrijeme rata, nije bilo. Gisto se nakon rata preselio u grad Mondovi, u regiji Piamonte.

Naš prvi susret dogodio se u Zadru, tri godine nakon mog boravka u Italiji. Gisto me je pismom obavijestio da mi dolazi u posjet. Prije dolaska posebno smo se čuli telefonom i dogovorili vrijeme i mjesto gdje da ga sačekam. Za Zadar je krenuo 20. lipnja 1973. godine u ranim jutarnjim satima. Na put je zajedno sa Gistom krenuo i sin Giorgio sa suprugom Renatom i kćerkom Cristinom. U Torinu su se priključili kćerka Anna, zet Saverio i unuk Oscar.

Prema dogovoru trebali smo se naći u ulici Blaža Valjina (današnja Bana Jelačića) kod pet nebodera. Prema njegovom proračunu, u Zadru bi trebali biti oko 19.00 sati. U predviđeno vrijeme izašao sam na ulicu očekujući njegov dolazak. Gledao sam automobile u prolazu. Nakon desetak minuta pojave se dva automobila sa talijanskom registracijom oznake "CN" (Cuneo). Bio je to Gisto sa familijom. Gista sam prepoznao još u automobilu kojim je upravljaо njegov sin. Rukom im pokažem kuda da skrenu u dvorište zgrade.

Pri izlasku iz automobila, Gisto se baci na mene, zagrli me i uz suze radosnice izljubismo, što je i učniila njegova familija. Bilo je to poslije 29 godina od našeg rastanka.

Djecu, koja su u vrijeme mog boravka bila malena, nisam prepoznao. Upitah Gista, zašto s njima nije doputovala njegova supruga Guinta. Rekao mi je da je nešto bolesna i da se nije usudila krenuti na tako daleki put.

Nakon pozdrava povedem ih u svoj stan. Supruga se pojavila na stubištu, na vratima stana, pozdravila se i zaželjela im dobrodošlicu. Kada su ušli u stan, rekoh im da se raskomote i osjećaju kao kod svoje kuće. Bili su dosta umorni jer su putovali čitav dan. Očekujući njihov dolazak, supruga im je još ranije pripremila toplu večeru, s predjelom i aperaitivom. Gisto je bio dobro raspoložen. Tu smo se raspričali, prisjećali na ratne dane koje smo zajedno provodili. Bio je presretan što me vidi nakon dugo godina, ali sada u drugim okolnostima. Nakon večere, drage naše goste smjestili smo u dvije sobe gdje su prespavali. Nakon razgledanja grada Zadra, istog smo dana brodom krenuli na Molat. Ploveći brodom prema Molatu, čitavo su vrijeme proveli na palubi broda gledajući otoke i mjesta na kojima smo pristajali. Čudili su se ljepotama otoka i krajoliku koji ih je očarao. Bio je to za njih životni događaj i prvo putovanje morem.

Dolaskom na Molat koji im se neobično svidio, goste smo smjestili u kuću moje i ženine obitelji i kod mog prijatelja Rade Vidova. Pozdraviše se s mojima i s ocem moje supruge te se zajedno fotografirasm.

Moj otac koji je dobro govorio talijanski jezik, zahvalio je Gistu na gostoprimstvu koje su mi dali, prihvatali me u teškim danima rata i dali mi skrovište. Gisto mu je odgovorio da nema na čemu da mu zahvaljuje jer su osjećali isti duh, kao i mnogi Talijani, i obvezu da me zaštite od fašista i njihovih zločina koje su provodili nad zatočenicima. Kao antifašistica, bila je to njihova dužnost, i pored prijetnji fašista da će biti strogo kažnjeni.

Ducci Gisto i ja na Molatu (1972)

Ducci Gisto sa mojim roditeljima (Molat, 1972)

Familija Ducci na kupanju na Molatu

Familija Ducci je u Molatu boravila 8 dana. Neobično zadovoljni, dane su provodili u razgledavanju krajolika Molata.

Svakodnevno sam ih čamcem vozio na pješčane plaže i na obližnje otočiće. Čudili su se čistoći mora. Sa mnom su ponekada odlazili ribolov. Ulovi su bili bogati plemenitom bijelom ribom: škarpinom, trljom, sanpjerom, rrogom i drugim ribama. Ribu sam im pripremao na razne načine. Najviše su obožavali škarpinu na brodet sa palentom i trlje na žaru.

Nastojao sam da se što ugodnije osjećaju i budu što zadovoljniji kao dragi nam gosti koje ne mogu zaboraviti, niti mogu zaboraviti sve ono što su oni meni učinili spasavajući mi život u teškim ratnim okolnostima.

Prije njihovog povratka, Gisto koji me je obožavao i volio kao svog sina, pozove nas da svakako s njima kre-

---

---

nemo u Italiju. Toliko je to puta ponavio i forsirao da smo se morali odlučiti i prihvati njegov poziv. Zajedno sa suprugom i sinom krenuli smo autima za grad Mondovi gdje su stanovali.

Gisto je bio presretan i za čitavo vrijeme putovanja bio je vesel i pjevao je. Njegovi smo gosti bili deset dana. Od tada naši susreti obostrano su bili češći. Do dan-danas se posjećujemo. Postali smo kućni prijatelji.

Familija Ducci s mojim roditeljima na Molatu

ZAHVALA

Neizmjerno zahvaljujem sponzorima koji su mi novčano pomogli objavljivanje knjige:

- Udruzi logoraša antifašista talijanskog konc. logora Molat.
- Gosp. Zoranu Bašiću iz Zagreba, ABECON doo. firmi za razvoj i vođenje konzalting nekretnina.
- Prvoborcima Molata: Mirku Bašiću, Rudiju Bašiću, Josipu Mračiću i Srećku Baraniću iz čijih sam pisanih materijala došao do podataka o organiziranoj djelatnosti SKOJ-a i KPH na Molatu 1939.-1943. godine. Nadalje, borcima NOR-a: Miljenku Španiću, Vinku Španiću i ostalim borcima iz Molata od kojih sam putem razgovora dobio potrebne podatke za pisanje ove knjige.
- M. Niškanoviću koji mi je u velikoj mjeri pomočao u sređivanju i oblikovanju slika i teksta na kompjutoru.
- Profesoru Vladimiru Alavanji kustosu u Narodnom muzeju Zadar, koji je dao predgovor za ovu knjigu i pomogao u sređivanju administrativnih postupaka oko finalizacije tiskanja knjige.
- Profesorici Mariji Rušev na jezičkom sređivanju teksta
- Prijateljima iz Italije koji su mi pomogli posjetiti mjesta gdje sam se skrivaо u vrijeme rata, posebno zahvaljujem obitelji Ducci i Santa Magi-Tino.

PREŽIVJELI LOGORAŠI LOGORA MOLAT

U sjećanje na teške dane provedene u talijanskom koncentracijskom logoru Molat, Udruga logoraša u jubilarnim godinama organizira posjet logoraša Molatu. Tom prilikom, evociraju se sjećanja na te dane i polažu vijenci umrlim i strijeljanim logorašima.

Skup logoraša povodom 60-godišnjice od oslobođenja

Davanje počasti umrlim i strijeljanim logorašima

Upravna zgrada komande logora

Posjet kod predsjednika Hrvatske Stipe Mesića u vezi obeštećenja logoraša talijanskih konc. logora

Na slici predsjednik i potpredsjednik Udruge logoraša antifašista tal. konc-logora Molat, Baraba Boris i Bašić Josip Bepo.

Predsjednik Republike Hrvatske, Stipe Mesić, podržao je naše opravdane zahtjeve i obećao da će o tome upoznati Vladu Republike Hrvatske, te u okviru svojih ovlasti preuzeti konkretne mjere u cilju rješavanja naših zahtjeva.

Dodatak

Udruga logoraša antifašista koncentracijskog logora Molat apelira i traži od vlade Republike Hrvatske da stane iza naših zahtjeva kojima tražimo da vlada Republike Italije nadoknadi štetu logorašima za vrijeme provedeno u talijanskim koncentracijskim logorima za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Ne znam više po koji put smo se obraćali nadležnim institucijama u Hrvatskoj, pa i samom predsjedniku gosp. Stipi Mesiću, sa zahtjevom za odštetu logoraša. Nažalost, moramo ustvrditi da smo na naše zahtjeve isključivo dobivali moralnu potporu, dok su materijalna potraživanja izostala te je pitanje naše odštete dalje otvoreno.

Poznato nam je da se talijanska vlada poziva na Zakon o ratifikaciji sporazuma između FNRJ i Italije koji proistječe iz ugovora o miru i sukcesivnim sporazumima potpisanim u Beogradu 18. 12. 1954. godine po kojem tvrdi da je pitanje odštete logoraša time riješeno.

Prema tom zakonu na koji se talijanska vlada poziva, konstatirali smo, to ne стоји. Zakon o ratifikaciji isključivo tretira pitanje međudržavnih potraživanja, u njemu nema niti riječi o odšteti logoraša.

Pravo na odštetu regulirano je međunarodnom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama do-

---

---

nijetom u Rimu 4. studenog 1950. godine, čiji potpisnik je i Republika Italija. Konvencija regulira prava pojedinca nevladinih organizacija i skupine pojedinaca da mogu podnijeti zahtjev za naknadu štete ako su bili žrtve povrede priznatom ovom konvencijom i dodatnim aktima, a odnosi se na obveze poštovanja ljudskih prava, zabranu mučenja, zabranu ropstva i prisilnog rada, te pravo na slobodu i sigurnost.

Prema ovoj konvenciji, u našem slučaju žrtve fašističkog terora, bili su pojedinci i skupine pojedinaca, a ne države kao što to tumači Republika Italija.

Pravo na odštetu ostvarili su ili ostvaruju žrtve talijanskih koncentracijskih logora, i žrtve koje su bile u njemačkim i austrijskim logorima. Jedini smo mi koji ta prava nismo ostvarili.

Republika Italija bi trebala prihvati i u svojim zakonima regulirati kada i kako naknaditi štetu žrtvama fašističkog terora u talijanskim koncentracijskim logorima, a posebno za logoraše koji su bili na prisilnom radu prema međunarodnoj konvenciji. U protivnom, preostaje nam jedina mogućnost da Republiku Italiju tužimo Međunarodnom sudu za ljudska prava i temeljne slobode.

Dopredsjednik
Udruge logoraša antifašista s
Molata

Josip Bašić

Skraćenice

ABKO	– Atomsko – biološko – kemijska obrana
AFŽ	– Antifašistički front žena
KK. KPH	– Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske
KPH	– Komunistička partija Hrvatske
NOB	– Narodnooslobodilačka borba
NOO	– Narodnooslobodilački odbor
NOP	– Narodnooslobodilački pokret
NOV	– Narodnooslobodilačka vojska
NOVH	– Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske
PK. KPH	– Pokrajinski komitet Komunističke partije Hrvatske
SKOJ	– Savez komunističke omladine Jugoslavije
SUBNOR	– Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
USAOH	– Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske
ZAVNOBiH	– Zasjedanje Antifašističkog vjeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine
POS	– Pomorski obalski sektor
NOR	– Narodno oslobodilački rat
ZAVNOH	– Zemaljsko antifašističko vjeće narodnog oslobođenja Hrvatske
DPO	– Društveno političke organizacije

Literatura

"Zadarsko otočje" – Zbornik, Zadar, 1974.

Dalmatinci u Lici 1941. Referat Mirka Bašića. Rukopis kod autora.

Organizirana djelatnost na Molatu 1937.-1945. Zabilješke Mirka Bašića, Josipa Mračića-Bepa, Rudija Bašića, Srećka Baranića i Vinka Španića. Rukopisi kod autora.

Anić, Nikola: *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa 1943.-1945.*, Udruga antifašističkih boraca i antifašista grada Splita, Split 2004.

Tito u Zadru – fotomonografija, Zadar 1984.

Grbelja, Josip: *Talijanski genocid u Dalmaciji – Konclogor Molat*, Zagreb, 2004.

Treći POS mornarice NOVJ 1943.-1945. "Pomoćni brodovi" izdavač: Sekcija boraca III. POS mornarice NOVJ – tiskana 1990.

Anti fascismo e resistenza nelle marche 1919.-1944. festimonianze, documenti interpretazioni a cura della regione marche

Maloški ustank 1942., Zadar 1979. Autori: Valentin Uranija i Ante Ivković

Sažetak

Na kraju, sve što je napisano temelji se na literaturi, referatima prvoboraca i drugih sudionika antifašističkog pokreta u Molatu, sudionika NOR-a, njihovih i mojih osobnih sjećanja. Knjiga daje svojevrstan prilog i saznanja o sudjelovanju Molaćana u antifašističkom pokretu u vrijeme Drugog svjetskog rata 1941.-1945.

U knjizi je dokumentirano i istinito opisana talijanska okupacija ovog prostora, njihova zvjerstva koja su počinili nad nedužnim ljudima, ženama i djecom, posebno u koncentracijskim logorima smrti kojih je samo na ovim prostorima Dalmacije bilo 14 a u Italiji oko 200. Postupci i metode bile su surove i okrutne. Posljedice su bile na destetina tisuća umrlih i ubijenih. Bio je to zločinački poduhvat s elementima genocida.

Na takvo ponašanje okupatora, na Molatu i na drugim otočima, mladež se organizira i pod vodstvom KPH i SKOJ. odlaže u antifašističku borbu (partizane) koju vodi do oslobođenja zemlje 15. svibnja 1945. Okupator je bio vojno poražen i istjeran iz domovine uz ogromne žrtve.

Bili smo za čitavo vrijeme rata izloženi opasnostima. Mladi i poletni bili smo željni slobode koju nam je okupator oduzeo. Strah nikada nije dolazio u pitanje. Bili smo moralno neizmijerno jaki i izvšavali zapovijedi besprijeckorna

Kao sudionik antifašističkog rata i logoraš koji je prošao kroz tri konclogora, smatram za potrebu istaći neke činjenice

---

---

koje sam proživio i doživio skupa s mojim mještanima u tom ratu.

Prvo: fašistička soldateska je po našoj Dalmaciji palila, rušila, harala, ubijala nedužne ljude i na desetke tisuća ljudi strpala u konc.logore nad njima provodila nezapamćene torture.

Drugo: Nakon bjega iz conc. Logora, susreli smo se s talijanskim seljacima antifašistima i od njih doživjeli nezapamćeno gostoprimstvo. Nudili su nam skrovišta, hranili nas, bdjeli nad nama da ne bismo pali u ruke fašistima i Nijemcima.

Ovom prilikom mogu zahvaliti prijateljima iz Italije koji su nam u tim teškim ratnim okolnostima pomogli da spasimo svoje živote. Bilo je to u regiji Marche, provincija Pesaro.

Kao zaključak možemo konstatirati da se zlodjela koja su počinili fašisti nad našim narodom mogu pripisati fašističkom sustavu, njihovim predvodnicima i jurišnicima na čelu s Mussolinijem.

Narod kao cjelina nije bio genocidan. To potvrđuje i masa antifašista koji su pod režimom bili po zatvorima i conc. logorima. Nakon kapitulacije Italije pokret otpora bilježi brojku preko 100.000 učesnika.

Moja je poruka:

Teror treba zamijeniti međunarodnom suradnjom, kruhom i solju i primjerom pokazati kako se učinjena zlodjela u Drugom svjetskom ratu više nikada ne bi ponovila.

Muke i patnje koje su logoraši pretrpjeli u talijanskim conc. logorima smrti nisu valorizirane .

Udruga logoraša godinama se obraćala nadležnim institucijama Republike Hrvatske i Republike Italije sa zahtjevom obeštećenja logoraša, međutim do realizacije nije došlo. Udruga je prisiljena tužiti Republiku Italiju i Hrvatsku u traženju svojih prava za obeštećenje, shodno konvenciji o ljudskim pravima i temeljnih sloboda, potpisane 1950. u Rimu čiji je potpisnik bila i Italija.

Riassunto

In questo libro autobiografico, l'autore, essendo stato lui stesso testimone degli avvenimenti di Molat (Melada), ci descrive i principi del movimento rivoluzionario, l'organizzazione del movimento di resistenza antifascista, l'organizzazione della Lotta popolare di liberazione (NOB) e dell'arruolarsi del popolo all'Esercito popolare di liberazione (NOV), dal 1941 al 1945. Il libro si basa, oltre che sulle memorie dello scrittore e sui testi che trattano l'argomento e sulla letteratura, anche sulle testimonianze dei suoi concittadini e degli ex detenuti dei campi di concentramento. Si basa inoltre sulle relazioni dei combattenti della prima ora, e d'altri partecipanti al movimento antifascista di Molat, e alla Guerra di Liberazione Popolare (NOR). Il libro rappresenta un contributo alla conoscenza della partecipazione degli abitanti di Molat al movimento antifascista durante la Seconda guerra mondiale dal 1941 al 1945.

In esso è documentata e descritta l'occupazione italiana e l'annessione di questi territori. Si descrivono mostruosi crimini commessi dall'esercito fascista sul popolo innocente, crimini che avvenivano soprattutto nei campi di concentramento, di cui nel territorio della Dalmazia se ne trovavano 15 e in Italia attorno a 200. I metodi e i sistemi repressivi adottati erano di una crudeltà spaventosa, e le conseguenze più che tragiche: decine di migliaia di morti e uccisi. È stato un crimine con elementi di genocidio.

Opponendosi ad un tale comportamento dell'aggressore, i giovani di Molat e d'altre isole si organizzano e, sotto il comando del Partito comunista croato (KPH) e dell'Organizzazione giovanile comunista jugoslava (SKOJ), aderiscono alla lotta partigiana che conducono per liberare i territori annessi o occupati della Dalmazia, della Croazia e di altre regioni dell'ex Regno Jugoslavo. Si prepara una nuova struttura organizzativa basata sulle conclusioni del Consiglio popolare territoriale della Croazia (ZAVNOH) e del Consiglio antifascista per la liberazione della Jugoslavia (AVNOJ). L'occupatore nazista e fascista viene sconfitto e allontanato dalla patria con enormi sacrifici.

L'autore ci spiega inoltre che quei ragazzi erano sottoposti a continui pericoli durante tutto il periodo di guerra. Giovani e pieni di vita, desideravano la libertà che l'occupatore gli aveva tolto, più d'ogni altra cosa al mondo. La paura che potessero essere feriti, catturati o uccisi non costituiva per loro una ragione per cui non avrebbero dovuto realizzare anche gli incarichi più pericolosi. Erano di una moralità straordinaria e compievano i loro doveri con la massima serietà.

Da partecipante della guerra antifascista e deportato, è stato internato in ben tre diversi campi di concentramento. Ritiene opportuno porre l'accento su alcuni fatti che in quella guerra ha convissuto con i suoi compaesani.

La soldatesca fascista, che in Dalmazia durante la guerra ha devastato, incendiato, distrutto e ucciso moltissimi innocenti, ha inoltre deportato, in condizioni disumane, decine di migliaia di persone negli speciali campi di concentramento, commettendo su di loro orribili violenze.

L'autore descrive il suo arresto, la deportazione nel campo di concentramento Molat e il tempo trascorsovi. Descrive poi il suo trasferimento nel campo di concentramento Fertilia, che era situato in Italia, alle porte della città Alghero, in Sardegna. In seguito descrive la sua deportazione nel campo di concentramento Renicci, in provincia d'Arezzo, vicino ad Anghiari, nella parte centrale della penisola.

Dopo la fuga dal campo di concentramento Renicci, incontra contadini italiani antifascisti che lo accolgono calorosamente. Gli offrono il rifugio e il cibo, vegliano su di lui affinché non cada nelle mani dei fascisti italiani o dei nazisti tedeschi. Si unisce ai partigiani italiani. Per un paio di mesi combatte insieme con loro sulla penisola appenninica contro le truppe militarizate e contro quelle fasciste rimanenti.

Aiutato dai partigiani italiani, riesce a raggiungere la città di Bari, al cui porto in quel periodo approdavano le navi da trasporto della Marina militare dell'Esercito popolare per la liberazione (NOV). S'imbarca su una di quelle navi e arriva a Vis, dopodiché continua la lotta facendo parte dell'esercito popolare di liberazione (NOV).

Con questo libro vuole ringraziare tutti quegli amici italiani che in una difficile situazione di guerra l'anno aiutato a sfuggire alla morte. Il tutto è avvenuto nelle Marche, in provincia di Pesaro.

Per concludere possiamo sottolineare che quei crimini che i fascisti hanno commesso sul nostro popolo si possono attribuire all'ordine fascista, ai suoi propugnatori ed esponenti di punta e al loro capo Benito Mussolini. L'autore sostiene, essendone testimone, che il popolo italiano di per sé non era propenso al genocidio. Lo conferma il fatto che durante il periodo fascista moltissimi antifascisti italiani venivano rinchiusi nelle carceri o nei campi di concentramento condividendo così la stessa sorte dell'autore. Dopo la capitolazione dell'Italia, ormai più di 100.000 partigiani italiani facevano parte del Movimento popolare di liberazione.

Il messaggio dell'autore è questo: "Il terrore va sostituito con la collaborazione tra i due popoli, con il pane e sale. Bisogna far sì che i crimini commessi nella Seconda guerra mondiale non si ripetano mai più".

Le sofferenze e le pene che pativano i croati internati nei campi di concentramento non sono finora state valorizzate.

L'Asocciazione internati campo di concentramento di Molat si rivolge da anni alle autorita cornpetenti chiedendo il risarcimento per gli ex detenuti, ma senza alcun successo. Asso- ciazione e percio costretta a far causa alla Repubblica Italiana e alla Croazia e a chiedere il risarcimento, conformemente alla Convenzione di tutela dei diritti umani e liberta fondamentali (stipulata a Roma nel 1950, il cui firmatario p anche la Repub- blica Italiana.)

Sadržaj

PREDGOVOR	5
RIJEČ AUTORA	7
PRVI DIO	9
MOLAT POD TALIJANSKOM OKUPACIJOM	11
ORGANIZIRANA DJELATNOST KPH I SKOJ-a	19
ANTIFAŠISTIČKI OTPOR I ODLAZAK U NOB	41
DRUGI DIO	77
U TALIJANSKIM KOCENTRACIJSKIM LOGORIMA MOLAT-FERTIGLIA (SARDINIJA) – RENICCI (AREZZO)	77
KONCENTRACIJSKI LOGOR MOLAT	79
KONCENTRACIJSKI LOGOR FERTIGLIA	93
KONCENTRACIJSKI LOGOR RENICCI	99
FAŠISTIČKA SRAMOTA I UŽAS	101
PROBOJ IZ LOGORA	105
MEĐU TALIJANSKIM SELJACIMA	111
MEĐU TALIJANSKIM PARTIZANIMA	127

TREĆI DIO	133
POVRATAK U DOMOVINU	135
SUSRET S OCEM U GRUMI (BARI)	137
U RATNIM OPERACIJAMA 26. DALMATINSKE DIVIZIJE OD OTOKA VISA DO RIJEKE SOČE	141
MOLAĆANI U ZBIJEGU EL SHATT (SINAJ)	157
TITO U MOLATU	163
 ČETVRTI DIO	169
POSJET I SUSRET S PRIJATELJIMA U ITALIJI	171
PONOVO U ITALIJI – SUSRET S PRIJATELJIMA	175
OBITELJ DUCCI U MOLATU	189
ZAHVALA.....	194
PREŽIVJELI LOGORAŠI LOGORA MOLAT	195
DODATAK	199
SKRAĆENICE	201
LITERATURA	203
SAŽETAK	205
RIASSUNTO.....	207

JOSIP BAŠIĆ BEPO, rođen je u Molatu 1. prosinca 1926. godine. Sudionik antifašističkog pokreta od 1942. godine. Hapšen od talijanskog okupatora i prošao kroz tri koncentracijska logora. Sudionik Pokreta otpora u Italiji kao partizan u 5. brigadi Garibaldi Pesaro. Borac i časnik u 26. dalmatinskoj udarnoj diviziji. Sudionik operacije 8 dalmatinskog Korpusa od otoka Visa do rijeke Soče-Molfacone.

Osnovnu školu završio u Molatu, a gimnaziju u vrijeme službovanja u JNA. Završio vojne škole ABKO. Dugogodišnji nastavnik u vojnim školama i akademijama.

Autor je više skripti, članaka i nastavnih pomagala iz djelokruga ABKO.

Pjesma: Ne zaboraviti (Sjećanje na Molat) tiskana je u knjizi Talijanski genocid u Dalmaciji, konclogor Molat, autor Josip Grbelja, Zagreb 2004.

Knjiga: Molat u Drugom svjetskom ratu 1941.-1945. Tragovima događaja.

Nositelj 10 odličja. Umirovljen 1970. na osobni zahtjev u činu p. pukovnika.

ISBN 978-953-582-700-8

